

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské výchovy

Obor: Učitelství náboženství pro základní školy
a katechetika

Mgr. Martina Slobodová

**Příprava dětí ve věku 3-6 let k aktivní účasti
na slavení eucharistie
v Katechezi Dobrého Pastýře.**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Marcela Fojtíková Roubalová, PhD.

OLMOUC 2020

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Českém Těšíně dne 15. 5. 2020

Martina Slobodová

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat vedoucí práce Mgr. Marcele Fojtíkové Roubalové, PhD., za její vstřícnost, ochotu a lidský přístup, za poskytnutou literaturu a za cenné rady, které mi poskytovala při vedení diplomové práce.

Velké poděkování patří mému manželovi a dětem, bez jejichž pochopení, trpělivosti a velkorysé podpory poskytované během celého studia by tato práce nevznikla.

Děkuji také kněžím a rodinám z našeho farního společenství za umožnění realizace praktické části práce.

V neposlední řadě chci poděkovat všem přátelům, kteří mě ke studiu motivovali, věnovali mi svůj čas a přispěli radou, pomocí či modlitbou.

Největší poděkování patří Bohu. Deo gratias.

Anotace

Tématem diplomové práce je příprava dětí ve věku 3-6 let k aktivní účasti na slavení eucharistie v Katechezi Dobrého Pastýře. Práce seznamuje s Katechezí Dobrého Pastýře (KDP), programem pro biblicko – liturgickou výchovu dětí, jejímiž zakladatelkami jsou Sofia Cavalletti a Gianna Gobbi. Zmiňuje se o Montessori pedagogice, která se výrazně promítla v pedagogických východiscích KDP, a popisuje hlavní cíl a charakteristiky KDP. Zaměřuje se na první level – věkovou kategorii 3-6 let a liturgickou výchovu dětí v tomto období. Diplomová práce seznamuje s tím, jakým způsobem jsou děti uváděny do mše svaté a jak Sofia Cavalletti přibližuje dětem tajemství eucharistie. Je zde popsáno, čím KDP napomáhá k tomu, aby děti mši svatou prožívaly vědomě, aktivně a s radostí.

Klíčová slova

Katecheze Dobrého Pastýře, eucharistie, mše svatá, aktivní účast, liturgická výchova, Bible, kerygma, Maria Montessori, Sofia Cavalletti, Gianna Gobbi, děti 3-6 let, vztah s Bohem, náboženský potenciál

Annotation

This work develops the topic of how to prepare children of 3-6 years to actively participate in the celebration of the Eucharist through the Catechesis of the Good Shepherd (CGS). The CGS is introduced and described here as a lesson in biblical-liturgical education for children founded by Sofia Cavaletti and Gianna Gobbi. This work then mentions Montessori education, which highly influenced the pedagogy of the CGS, and follows with a description of the main aims and specifics of the CGS with a particular emphasis on liturgical education of the 3-6 age group. Above all, there is a description of how to introduce Holy Mass to children and how to explain the mystery of the Eucharist to them according to Sofia Cavaletti. It is explained here how the CGS helps children to experience Holy Mass consciously, actively and more joyfully.

Keywords

Catechesis of the Good Shepherd, Eucharist, Holy Mass, active participation, liturgical education, Bible, kerygma, Maria Montessori, Sofia Cavalletti, Gianna Gobbi, children of 3-6 years, relationship with God, religious potential

Obsah

Úvod	9
1. Eucharistie, její význam a výzvy pro liturgickou výchovu dětí.....	11
1.1 Hlavní významy svátosti eucharistie.....	11
1.2 Liturgické slavení eucharistie	12
1.2.1 Aktivní (činná) účast na slavení eucharistie	13
1.3 Svaté přijímání	15
1.3.1 Dekret <i>Quam singulari</i> : obrat v pojetí přístupu k 1. sv. přijímání dětí....	16
1.4 Liturgická výchova v katechezi a její úkoly	17
2. Katecheze Dobrého Pastýře (KDP) – hlavní charakteristiky, geneze, principy a východiska.....	19
2.1 Stručná charakteristika a hlavní cíl KDP	19
2.2 M. Montessori a hlavní principy její pedagogiky	20
2.2.1 Náboženská výchova M. Montessori.....	23
2.3 Vznik KDP a osobnosti spojené s jejími počátky a rozvojem	26
2.4 Hlavní principy a východiska KDP	27
2.4.1 Náboženská vnímavost dítěte ve věku 3-6 let	27
2.4.2 Připravené prostředí v KDP – atrium a práce v něm	28
2.4.3 Úloha dospělého v KDP	29
2.4.4 Katechetický materiál v KDP	30
2.4.5 Důležitost společenství	30
2.5 KDP jako metoda znamení	31
2.6 KDP a souvislost s katechetickými principy Všeobecného direktoria pro katechizaci (VDK)	31
3. Děti a eucharistie v KDP	32
3.1 Názvosloví – liturgická místa a předměty.....	32
3.1.1 Oltář	33
3.1.2 Ambon, liturgické knihy, předměty a textilie	35
3.1.3 Svatostánek	37
3.1.4 Liturgické barvy.....	38
3.1.5 Liturgický oděv.....	39
3.1.6 Liturgický rok	40
3.2 Základní gesta a postoje věřících	41
3.2.1 Znamení kříže	41
3.2.2 Klečení, pokleknutí.....	43

3.2.3	Znamení malého kříže na čele, ústech a srdci	43
3.3	Liturgická gesta.....	44
3.3.1	Příprava konviček	45
3.3.2	Příprava kalicha	46
3.4	Ježíš jako Dobrý Pastýř v katechezi podle Sofie Cavalletti.....	48
3.4.1	Exegeze textu Podobenství o Dobrém Pastýři:.....	48
3.4.2	Několik myšlenek z přípravy pro katechetu podle Sofie Cavalletti	51
3.4.3	Podobenství o Dobrém Pastýři v katechezi dětí 3-6 let.....	53
3.5	Propojení Bible a liturgie	55
3.5.1	Dobrý Pastýř a eucharistie – kérygmatická etapa katecheze	56
3.5.1.1	Dobrý Pastýř a eucharistie – 1.část	56
3.5.1.2	Dobrý Pastýř a eucharistie – 2. část	58
3.5.2	Eucharistie jako <i>svátost daru</i> – etapa liturgických znamení	59
3.5.2.1	Epikléze.....	60
3.5.2.2	Doxologie a velké Amen.....	61
3.5.3	Význam aspektu daru a raného dětství jako období radosti z Boha.....	63
3.5.4	Eucharistie jako <i>svátost smlouvy</i> vyjádřená ve třech gestech.....	64
3.5.5	Eucharistie jako <i>svátost jednoty</i>	64
3.6	Kořeny eucharistie ve velikonočních událostech.....	65
3.6.1	Katecheze o poslední večeři	66
3.6.2	Počátky slavení eucharistie.....	67
3.7	Shrnutí přístupu k eucharistii v katechezích pro děti 3-6 let a nástin pokračování v dalším období.....	68
3.8	Účast dospělých věřících na slavení eucharistie v pojetí Sofie Cavalletti.....	71
4.	Postřehy z praxe.....	72
4.1	Setkání s prezentací <i>Oltář</i>	73
4.1.1	Reflexe setkání.....	73
4.2	Setkání s prezentací <i>Svatostánek</i>	74
4.2.1	Reflexe setkání.....	74
4.3	Setkání s prezentací <i>Liturgické barvy</i>	75
4.3.1	Reflexe setkání.....	75
4.4	Setkání s prezentací <i>Liturgický rok</i>	76
4.4.1	Reflexe setkání.....	77
4.5	Postřehy z dalších setkání	77
4.5.1	Závěrečná reflexe ze setkání s dětmi	79

4.6 Další možnosti využití Katecheze Dobrého Pastýře	80
4.7 Naplňování cíle aktivní (vědomé) účasti dětí na slavení eucharistie	82
Závěr	84
Seznam zkratk	92
Přílohy.....	93

Úvod

Velkým přáním snad každého katechety, kněze nebo praktikujícího katolického rodiče je, aby děti, které přicházejí do kostela na mši svatou, ji také v rámci svých vývojových možností prožívaly vědomě, aktivně a rády. Toto však není samozřejmostí, a proto je tolik potřebné vytvářet podmínky pro to, aby děti mohly postupně dorůstat k tomuto cíli. Patřím mezi rodiče, kteří přivádějí do kostela (nejen) své děti a hledají způsoby, jak společně aktivně prožít mši svatou a těšit se ze setkání s živým Ježíšem.

Katechetický program pro biblicko-liturgickou výchovu dětí – Katecheze Dobrého Pastýře (dále KDP), má ve své koncepci jako jeden z cílů vědomou účast dětí na slavení liturgie. To bylo také jedním z důvodů, proč jsem se rozhodla tento program blíže poznat a některé jeho prvky i prakticky prožít při společných setkáních s dětmi ve farnosti.

KDP je programem, který, vznikl v 50. letech minulého století Itálii a dnes je rozšířen v mnoha zemích světa. V České republice je ale poměrně novou záležitostí. Jeho prvními realizátorkami u nás byly Sestry Nejsvětější Svátosti v Českých Budějovicích, které tento program začaly uskutečňovat v roce 2011 ve své mateřské škole. Základní informace o KDP v českém jazyce jsou dostupné v publikaci Barbary Surmy a Krzysztofa Biela *Já jsem Dobrý pastýř*, která byla z iniciativy těchto sester přeložena do českého jazyka. Následně byla dopracována pro využití v našich podmínkách a vydána v roce 2016. Tématice KDP se ve své diplomové práci mj. věnovala také Lucie Havlenová, která se touto problematikou zabývala již v roce 2012. Ačkoli autorku osobně neznám, vděčím jí za to, že díky její práci jsem se o tomto programu před několika lety mohla dozvědět. Jedním z celků KDP a jeho realizací v našem prostředí se zabývá také bakalářská práce Vendulky Keclíkové. Autorka se zde zaměřila na uvádění dětí do tajemství Božího království prostřednictvím biblických podobenství.

V této práci se chci věnovat části KDP, která se týká liturgie, konkrétně mše svaté a eucharistie. Cílem diplomové práce je představit způsob, jakým je realizována liturgická výchova v KDP, se zaměřením na slavení eucharistie: přiblížit postup uvedení dětí do slavení mše svaté a popsat, jak Sofia Cavalletti (zakladatelka KDP) přibližuje dětem ve věkové kategorii 3-6 let tajemství eucharistie. Na tomto základě se pokusím o shrnutí toho, čím KDP napomáhá k aktivní (vědomé) účasti dětí na slavení mše svaté.

V první kapitole vymezím základní pojmy, kterých se práce týká, jako je eucharistie, její liturgické slavení a aktivní účast věřících při tomto slavení. Tato témata uvedu do souvislosti s katechezí dětí a zmíním, jak se k dané problematice vyjadřují starší i soudobé církevní

dokumenty i někteří autoři z oblasti katechetiky. V rámci této kapitoly krátce představím některé výzvy pro liturgickou výchovu dětí, a to, jak se odrážejí v cílech KDP.

Druhá kapitola bude patřit základní charakteristice KDP. V kapitole nejprve popíšu hlavní principy Montessori pedagogiky, které se výrazně promítly v pedagogických východiscích KDP. Stručně přiblížím historii vzniku KDP, její hlavní cíl a charakteristiky.

Třetí kapitola bude tvořit jádro této práce. Uvedu zde konkrétní katecheze týkající se mše svaté a přiblížím, jakým způsobem Sofia Cavalletti uvádí děti do tajemství eucharistie. Čtvrtá kapitola bude obsahovat postřehy z praxe, z několika setkání s dětmi, realizovaných za použití principů KDP. Zmíním zde také již realizované nebo zvažované další možnosti využití KDP.

Při tvorbě diplomové práce uplatním analyticko – syntetickou metodu a v rámci závěrečné kapitoly se pokusím o shrnutí toho, jaké prostředky KDP používá k tomu, aby napomohla dětem slavit eucharistii – mši svatou vědomě, aktivně a s radostí.

1. Eucharistie, její význam a výzvy pro liturgickou výchovu dětí

Eucharistie je darem, kterým Kristus dává sám sebe a zjevuje nekonečnou Boží lásku ke každému člověku. Těmito slovy uvádí papež Benedikt XVI svou exhortaci *Sacramentum caritatis* a zároveň označuje eucharistii jako svátost lásky.¹

Katechismus katolické církve mluví o Eucharistii jako o památce Kristovy velikonoční oběti, a tedy o díle spásy, uskutečněném Kristovým životem, smrtí a vzkříšením a zpřítomněném liturgickým úkonem.² Eucharistie je zároveň jednou ze tří svátostí uvedení do křesťanského života – křesťanské iniciace. Mezi všemi ostatními svátostmi má eucharistie výjimečné postavení. Její význam také podtrhuje Druhý vatikánský koncil, když označuje eucharistii jako zdroj a vrchol celého křesťanského života.³

1.1 Hlavní významy svátosti eucharistie

Pojem eucharistie pochází z řeckého slovesa *eucharistein* (do češtiny se překládá »děkovat«)⁴, proto eucharistii nazýváme díkůvzdáním. Slavení eucharistie je díkůvzdáním Otci za jeho spásonosnou lásku. Je to zároveň oběť: Ježíš Kristus zpřítomňuje své odevzdání Otci a církev je Otci nabízí a zároveň nabízí sebe, své radosti a bolesti. Eucharistie je zpřítomněním smlouvy nové a věčné o spojení Krista a církve.⁵ Eucharistie je *skutečná hostina*, v níž se Kristus dává za pokrm.⁶ Další výrazy, s nimiž se setkáváme při označení svátosti eucharistie jsou Večeře Páně, Lámání chleba, Oběť chvály, duchovní oběť.⁷

Výraz „mše svatá“, který je pro naše současníky nejsrozumitelnější a jednoznačně vymezený, pochází ze 4. století a je nejpravděpodobněji odvozen od latinského slova „missa“.⁸ (Podle poslední věty mše svaté v latině – „Ite, missa est“ – závěrečného propuštění spojeného s požehnáním).⁹

¹ Srov. BENEDIKT XVI. *Sacramentum caritatis*, Praha: Paulínky, 2007, čl. 1.

² Srov. *Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, čl. 1409.

³ Srov. KKC čl. 1324. KKC zde odkazuje na LG 11.

⁴ Srov. SOUČEK, Josef Bohumil. *Řecko-český slovník k Novému zákonu*. 5. vyd. Praha: Kalich, 1997, s. 114.

⁵ Srov. KKC čl. 1356-1361; 1382.

⁶ JAN PAVEL II. *Ecclesia de Eucharistia*. Praha: KNA, 2003, čl. 16.

⁷ Srov. KKC čl. 1329; srov. také [on-line]. 2013[cit. 27. 12. 2019]. Dostupné z:

<http://www.cestykatecheze.cz/casopis/2013-2/A-Pojem-eucharistie-v-katechezi-2-cast.html>

⁸ [on-line]. 2013[cit. 27. 12. 2019]. Dostupné z: <http://www.cestykatecheze.cz/casopis/2013-2/A-Pojem-eucharistie-v-katechezi-1-cast.html>

⁹ Srov. TICHÝ, Radek. *Mše svatá pro začátečníky i mírně pokročilé*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2018, s. 5.

1.2 Liturgické slavení eucharistie

Křesťanství je náboženstvím slavení. Bohoslužba je slavení ve společenství církve. Slavení odpovídá základnímu zaměření člověka, liturgické slavení by tedy nemělo být člověku zásadně cizí. Člověk je liturgického slavení schopen.¹⁰ O potřebě nedělního slavení řekl ve své době erfurtský biskup Hugo Aufderbeck: *Neděli potřebujeme nejen proto, abychom byli křesťany, ale také proto, abychom vůbec byli lidmi.*¹¹

Slavení jako takové je lidskou potřebou. Není omezeno na svět náboženství.¹² Sofia Cavalletti popisuje širší význam slavení a uvádí je jako odpověď člověka na potřebu prožívat určité skutečnosti svého života s jistou intenzitou a soustředěním. S tím, koho máme rádi, máme potřebu trávit společný čas, navštěvovat se, mluvit spolu a občas se obejmout. Takto se vyjadřuje, posiluje a buduje konkrétní vztah; slavení je osobní a společenská nezbytnost.¹³

Specifickou formou slavení je liturgie církve. V ní probíhá dialog mezi Bohem a člověkem. Prostředníkem je zde Ježíš Kristus. Jeho *actio* vyžaduje *reactio* ze strany člověka. Bůh nám skrze svého Syna dává v liturgii sám sebe, člověk mu odpovídá a vzniká atmosféra vzájemného sdílení. Dílo spásy vychází od Boha a má za cíl posvěcení člověka, který na tuto Boží aktivitu odpovídá přijetím, chválou, díkem, přičemž zpětně je oslavován Bůh. Jedná se o dialog ve slově a ve znameních.

Existuje ještě jedna linie – horizontální: Je to proces proměny, spojení a sjednocení, který probíhá ve společenství. Boží spásonosné sdílení dává vznik liturgické koinonii (společenství), kterou spojuje a oživuje Duch svatý a jejíž hlavou je vzkříšený Pán.¹⁴

Liturgie je vrchol, ke kterému směřuje činnost církve, a zároveň zdroj, z něhož vyvěrá veškerá její síla: *Z liturgie tedy, především z eucharistie, jako ze zdroje do nás proudí milost; liturgii se nejúčinněji uskutečňuje v Kristu posvěcení člověka a oslava Boha, a právě k tomuto cíli je zaměřeno všechno ostatní působení církve.*¹⁵ Proto je slavení mše svaté středem veškerého křesťanského života.¹⁶

¹⁰ Srov. KUNETKA, František. *Slavnost našeho vykoupení: Tři liturgické studie*. Olomouc: MCM, 1992, s. 32-33.

¹¹ Srov. tamtéž s. 33.

¹² Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Il potenziale religioso tra i 6 e i 12 anni: descrizione di un'esperienza*. Roma: Città nuova, 1996, s. 90, pracovní překlad spolku Cesty katecheze, z.s.

¹³ Srov. tamtéž, s. 90-91.

¹⁴ Srov. KOPEČEK, P. *Slavení křesťanského tajemství. Stručný úvod do liturgiky*, b.m., ed. Biskupství brněnské, 2004, s. 11-12.

¹⁵ *Sacrosanctum concilium*. In *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995, čl. 10.

¹⁶ Srov. *Všeobecné pokyny k římskému misálu*. Praha: ČBK, 2003, čl. 16.

1.2.1 Aktivní (činná) účast na slavení eucharistie

S pojmem aktivní (činné) účasti na slavení liturgie se poprvé oficiálně setkáváme v instrukci o posvátné hudbě *Tra le sollecitudini* papeže Pia X. (1903) a později např. v dekretu *Quam singulari* (1910) o časném a častém svatém přijímání dětí. V encyklice *Mediator Dei* papeže Pia XII. (1948) je mj. také zmíněna přirozená aktivní účast na obřadech, na základě daru společného kněžství všech věřících. Tato encyklika předjímala mnohé z toho, co později obsahovala liturgická reforma II. vatikánského sněmu.¹⁷

V konstituci o posvátné liturgii II. vatikánského sněmu *Sacrosanctum concilium* (SC) se s tímto pojmem setkáme nejčastěji. Termín činná účast věřících (*participatio actiosa fidelium*) je zde užíván tak hojně, že je označován jako „refrén“ celého dokumentu. Slovo účast je také spojováno s přívlastky jako účast vědomá, plná, zbožná atd.¹⁸ Důležitost aktivní účasti věřících na liturgii vysvětluje SC takto: *Proto církev věnuje zvláštní péči tomu, aby věřící nebyli přítomni tomuto tajemství víry jako stranou stojící a němí diváci, ale aby mu pomocí obřadů a modliteb dobře rozuměli. Mají mít uvědomělou, zbožnou a aktivní účast na posvátném úkonu, aby se poučili Božím slovem a posílili hostinou těla Páně a aby vzdávali díky Bohu. Mají přinášet neposkvrněný obětní dar nejen rukama kněze, ale i spolu s ním, a tím se mají učit obětovat sami sebe. Prostřednictvím Krista mají den ze dne dorůstat k dokonalejší jednotě s Bohem i mezi sebou, aby nakonec Bůh byl všechno ve všem.*¹⁹

Druhý vatikánský koncil tedy požaduje uvědomělou, zbožnou a aktivní účast věřících na liturgii. Aktivní účastí se nerozumí jen vnější činnost (zpěv, odpovědi...), ale i vnitřní dispozice víry. Aktivní (činná) účast je viditelným a slyšitelným výrazem toho, co působí liturgie v duši věřících. Projevuje se jak objektivně (služby ve shromáždění), tak subjektivně (osobní postoj víry).²⁰

František Kunetka zdůrazňuje, že účast věřících na liturgických úkonech pramení z darované účasti na Kristově velikonočním tajemství, kdy se ve křtu stali kněžským lidem. Účast na Kristově tajemství je povolání, dar. Aktivní účast se tedy projevuje ve dvojím směru: jednak jako neustálé prohlubování této dimenze tajemství (mysterion) při slavení liturgie a

¹⁷ Srov. ZIMMERMANNOVÁ, Marie. Liturgická výchova v katechezi. *Cesty katecheze*, 2010, II. (3) s. 19.

¹⁸ Srov. KUNETKA, František. *Činná účast věřících na liturgii (participatio actiosa)* [online]. 1997(073) [cit. 27. 12. 2019.]. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/2212>

¹⁹ *Sacrosanctum concilium*, čl. 48.

²⁰ Srov. KOPEČEK, Pavel. *Slavení křesťanského tajemství: stručný úvod do liturgiky*, b.m., ed. Biskupství brněnské, 2004. Brno: s. 16.

zároveň jako pochopení a přijetí povolání k účasti na liturgické službě. Obojí – tedy účast na Kristově tajemství a účast na liturgickém dění vyrůstá ze skutečnosti křtu.²¹

Kardinál Joseph Ratzinger podle slov z 1 Kor 6,17: *Kdo se oddá Pánu, je s ním jeden duch*, uvádí důležitost snahy spojovat se s Pánem a vytvářet s ním jednu duchovní existenci proto, aby rozdíl mezi Kristovou *Actio* a tou naší nakonec zanikl. Aby už existovala jen jedna *actio* – zároveň jeho i naše – protože jsme se s ním stali „jedno tělo a jeden Duch“. Jedinečnost eucharistické liturgie spočívá v tom, že Bůh koná a my jsme vtáhnuti do tohoto Božího konání, vše ostatní má až druhořadý význam.²²

Principem činné účasti věřících na slavení liturgie je tedy její vědomé prožívání, vnitřní účast na jednotlivých úkonech, spojení s Ježíšem Kristem a církví.²³

Dosažení tohoto cíle není jednorázovou záležitostí. Nezbytná je formace jak dětí, tak dospělých, a také propojení katecheze s liturgickou výchovou. O nezbytnosti liturgické výchovy hovoří také článek konstituce *Sacrosanctum concilium*:

*Matka církev si velmi přeje, aby byli všichni věřící vedeni k plné, uvědomělé a aktivní účasti na liturgických úkonech, jak ji vyžaduje sama povaha liturgie. K takové účasti je křesťanský lid ...mocí křtu oprávněn i zavázán. Tuto plnou a aktivní účast všeho lidu je třeba při obnově a pěstování posvátné liturgie mít co nejvíce na zřeteli. Je to první a nezbytný zdroj, ze kterého mají věřící čerpat skutečně křesťanského ducha. Proto se mají duchovní správci o takovou účast na liturgii svědomitě snažit v celé pastorační činnosti patřičným poučováním.*²⁴

Po II. vatikánském koncilu došlo také k zásadní změně postoje k otázce vztahu dětí a liturgie. Ve výše zmíněné konstituci SC se píše o nutnosti přizpůsobit liturgii různým společenstvím lidí (čl. 38). Tato výzva byla zanedlouho vztažena i na děti. V roce 1967 se otázkou lepší účasti dětí na liturgii zabývala první biskupská synoda v Římě a v roce 1973 bylo vydáno *Direktorium pro mše s dětmi*.²⁵ V něm církev zdůrazňuje potřebu zvláštní péče o děti a doporučuje jejich liturgickou formaci: *I když samotná liturgie silou sobě vlastní stále vzdělává i děti, zaslouhuje si v katechetickém, školním i farním vzdělávání náležitě místo katecheze o mši, která přivádí k činné, vědomé a opravdové účasti na ní. Taková katecheze „má být*

²¹ Srov. KUNETKA, František. *Činná účast věřících na liturgii (participatio actuosa)* [online]. 1997(073) [cit. 27. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/2212>

²² Srov. RATZINGER, Joseph. *Duch liturgie*. Trnava: Dobrá kniha, 2005. Duchovní studnica. s.141-142.

²³ Srov. *Výchova k činné účasti na mši svaté*. [online]. [cit. 27. 12. 2019]. Dostupné z: <https://kpcpodpora.webnode.cz/metodicke-materialy-a-pomucky/mse-svata-a-liturgicka-vychova/mse-svata-cinna-ucast/>

²⁴ *Sacrosanctum concilium*, čl.14.

²⁵ Srov. BERNARDOVÁ, Marie. *Děti a liturgie*. Getsemany [online]. 2006 [cit. 7.3.2020]. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/844>

přiměřená věku a schopnosti chápání a má směřovat k tomu, aby byl dětem pomocí nejdůležitějších obřadů a modliteb přibližován význam mše, a to i ve vztahu k účasti na životě církve“; to se týká zvláště textů samotné eucharistické modlitby a aklamací, jimiž se jí děti účastní.²⁶

V Katechezi Dobrého Pastýře mají katecheze o mši svaté své pevné místo a jsou systematicky propracovány v rámci všech věkových kategorií. Liturgická formace dětí probíhá již v předškolním věku, tzn. mnohem dříve, než začne bezprostřední příprava na 1. svaté přijímání. Tato vzdálená příprava tvoří pevný základ pro pozdější přípravu na 1. svaté přijímání.

Přestože bezprostřední příprava na 1. svaté přijímání není tématem této práce, krátce se pozastavíme u významu svatého přijímání, které se slavením eucharistie bezprostředně souvisí. Zmíníme se také o významném mezníku v přístupu církve k otázce 1. svatého přijímání dětí, jímž bylo vydání dekretu *Quam singulari*, protože i to se promítlo v přístupu k dětem v KDP.

1.3 Svaté přijímání

České slovo přijímání pravděpodobně odpovídá Pánovu pokynu: vezměte a jezte. Dobře vystihuje základní touhu našeho Boha: darovat se a být přijat. Je jedním z nejdůležitějších prvků mše svaté a nesmí nikdy chybět.²⁷

Přijímání má výslovný smysl: Spojení s Ježíšem. Druhý aspekt přijímání je eschatologický – přijímat znamená i předjímat věčný život.²⁸

*„Kdo jí mé tělo a pije mou krev, má věčný život a já ho vzkřísím v poslední den.“ (Jan 6,54)
Tato záruka budoucího vzkříšení pochází ze skutečnosti, že tělo Syna člověka dané za pokrm je jeho tělo vzkříšené a oslavené. S eucharistií takřka přijímáme tajemství. Proto sv. Ignác z Antiochie právem označil eucharistický chléb za „lék nesmrtelnosti, protijed proti smrti“.²⁹*

Latinský výraz pro svaté přijímání – *communio* – nám také napovídá, že Kristovo tělo eucharistické nás spojuje do jednoho Kristova těla církve. Ve mši tedy přijímáme i naše bratry sestry, kteří církev tvoří.³⁰

²⁶ KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU. *Direktorium pro mše s dětmi* [online]. [cit.30.1.2020]. Dostupné z: <http://m.liturgie.cz/misal/direktar.htm>.

²⁷ Srov. TICHÝ, Radek. *Mše svatá pro začátečníky i mírně pokročilé*, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2018, s. 70.

²⁸ Srov. DENIS, Henri. *Jak slavit eucharistii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 66-67.

²⁹ JAN PAVEL II. *Ecclesia de Eucharistia*. Praha: KNA, 2003, čl. 18.

³⁰ Srov. TICHÝ, Radek. *Mše svatá pro začátečníky i mírně pokročilé*, s.70.

1.3.1 Dekret *Quam singulari*: obrat v pojetí přístupu k 1. sv. přijímání dětí

Rozhodující obrat v pojetí přístupu k otázce 1. sv. přijímání dětí znamenal vydání dekretu *Quam singulari* papežem Piem X. v roce 1910.

Pius X. zdůrazňoval Ježíšův láskyplný vztah k dětem, o kterém svědčí četná místa evangelia. Papež doporučuje časně a časté sv. přijímání dětí, na rozdíl od tehdejší praxe, kdy děti přijímaly svaté přijímání spolu s biřmováním ve 12–14 letech nebo i později. Tato praxe vycházela z tehdy rozšířeného *bludu jansenistického, podle něhož Nejsvětější Svátost jest odměnou, nikoliv však lékem proti lidské slabosti*.³¹

Papež se odvolává na učení Tridentského sněmu, které naopak učí, že: *Svátost Oltářní je „protijed proti každodenním chybám a lék, který nás před těžkými hříchy chrání“*...³² a není tedy důvodu, aby se odpíral dětem, zvláště když prvotní církve bez obav podávala zbylé částičky svátostných způsob i nemluvňatům.

Aby mohly děti k přijímání eucharistie přistoupit, měly dle Pia X. obdržet vhodnou přípravu, jak v rodině, jednak ve farnosti. Příprava měla být založena na znalosti pouze základních tajemství křesťanské víry, dále na schopnosti odlišovat dobro od zla a schopnosti rozlišovat eucharistický chléb od chleba obyčejného.³³ *Věk rozeznávací pro sv. zpověď i pro sv. přijímání jest ten, kdy dítě rozumně uvažovati počíná, to jest kolem sedmého roku, třeba i o něco dříve neb později*.³⁴ První, kdo jsou za tuto výchovu zodpovědní, jsou rodiče. Své rozhodnutí měli konzultovat se zpovědníkem.³⁵ *Jejich věcí jest zkoumati a zkouseti, zda dítě má již nějaký pojem a touhu po velebné Svátosti*.³⁶

V dekretu je dále doporučeno, aby i po 1. sv. přijímání děti často přistupovaly ke stolu Páně a je zde zdůrazněna povinnost jejich dalšího katechetického vyučování.³⁷

V roce 1928 došlo k doplněnému 2. vydání dekretu. Italští biskupové jmenují aktuální výzvy dekretu. Zdůrazňují mj. potřebu udržovat živou pečlivou pozornost vůči dětem a podporovat jejich křesťanskou výchovu od nejútlejšího věku, doprovázet je k postupnému poznávání Ježíše Krista. Aktuální výzvou je i zde fakt, že přijímání dětí by mělo vycházet z jejich touhy a osobního přání.³⁸

³¹ PIUS X. Dekret "*Quam Singulari*": O věku, jehož se u dětí požaduje k prvnímu sv. přijímání. Dle II. vydání, Brno: Kongregace Nejsvětější svátosti v Brně, 1929, s. 9.

³² Tamtéž.

³³ 100. výročí dekretu *Quam singulari*. *Cesty katecheze*, 2010, II. (3) s. 26.

³⁴ PIUS X. Dekret "*Quam Singulari*", s.14.

³⁵ Srov. 100. výročí dekretu *Quam singulari*. *Cesty katecheze*, 2010, II. (3) s. 26.

³⁶ PIUS X. Dekret "*Quam Singulari*", s. 12.

³⁷ Srov. tamtéž, s.15.

³⁸ Srov. 100. výročí dekretu *Quam singulari*. *Cesty katecheze*, 2010, II. (3) s. 26.

Přivádět děti k eucharistii znamená mnohem více, než je připravovat na první svaté přijímání.³⁹

Proto, aby děti poznaly a prožily hloubku postojů, které jsou vyjádřeny eucharistickým slavením, potřebují náležitou péči a vedení jak před 1. sv. přijímáním, tak i po něm, v rámci mystagogie, v sesterském a bratrském křesťanském společenství.

1.4 Liturgická výchova v katechezi a její úkoly

Význam a nezbytnost liturgické výchovy, které z předchozího vyplývají, naznačují též pozdější dokumenty, které se věnují katechezi.

Všeobecné direktorium pro katechizaci (VDK) z r. 1997 liturgickou výchovu definuje jako jednu ze základních úloh katecheze: Katecheze... musí nejen napomáhat k poznání významu liturgie a svátostí, ale také vychovávat učedníky Ježíše Krista k modlitbě, k děkování, k pokání, k důvěrné prosbě, ke smyslu pro komunitu a k řeči symbolů..., protože toto vše je nezbytné pro opravdový liturgický život.⁴⁰

Dokument České biskupské konference ze současné doby *O směřování katecheze a náboženského vzdělávání v České republice (2015)*, mj. uvádí důležitost liturgické výchovy již v předškolním věku, jakožto prostředku, který pomáhá dětem k vědomé účasti na mši svaté: *Obsah katecheze dětí předškolního věku je založen na výchově dětí k modlitbě, uvádění do Písma svatého a na liturgické výchově. Katecheta pomáhá dítěti objevovat „znamení“, kterými biblické texty a liturgické úkony vypovídají o Bohu. Porozumění liturgickým znamením pomáhá dětem k vědomé účasti na mši svaté a k posilování pocitu sounáležitosti s ostatními věřícími při slavení nedělní liturgie.⁴¹*

Katechetik Ludvík Dřímál uvádí dva důležité úkoly, které má katecheze dětí v souvislosti se svátostí eucharistie:

1. uvádět děti k činné účasti na slavení eucharistie. Předpokladem je zde správné chápání eucharistie a příprava. Obojí se týká jak dětí, tak i dospělých vychovatelů víry dítěte.
2. pomáhat dětem, aby přijímaly Ježíše Krista v eucharistii nejen s nezbytnou dispozicí, pravidelně a zbožně, ale i s touhou na základě živého vztahu s Ním.⁴²

³⁹ 100. výročí dekretu Quam singulari. *Cesty katecheze*, 2010, II. (3) s. 26.

⁴⁰ KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998. (Dále jen VDK), čl. 85.

⁴¹ ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Dokument o směřování katecheze a náboženského vzdělávání v České republice*. Praha, 2015, s. 35.

⁴² Srov. DŘÍMAL, Ludvík. Účast dětí na eucharistii. Poznámky z pohledu katechetiky. In AMBROS, P. (Ed.). *Tajemství eucharistie. Pascha, oběť, iniciace a spiritualita*. Fórum pastorálních teologů X. Olomouc: Refugium, 2013, s. 207–220.

Dále Dřímál cituje italského teologa G. Venturiho, který také tvrdí, že chceme-li dětem pomoci ke schopnosti autenticky slavit eucharistii, je nezbytné mj. probudit v nich touhu po slavení eucharistie. To ale nemá nic společného s buzením pocitů, nýbrž jde o využití faktu, že dítě nachází motivaci prostřednictvím předchozí přípravné činnosti, konané společně s dospělým(i).⁴³

André Fossion ve svém článku *Katechumenát jako inspirativní model každé katecheze* mj. doporučuje opustit předem určený věk pro tu či onu etapu iniciace, aby nedocházelo k přijímání svátostí ze zvyku, jen proto, že „nastal čas“. Naopak vhodné je dát prostor pro svobodné vyjádření a dozrání touhy. Ti, kdo děti doprovázejí, nemají při tom ale zůstat pasivní, ale systematicky nabízet katechezi odpovídající věku, která může pomoci probudit touhu.⁴⁴

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že pokud chceme děti doprovázet na cestě k aktivnímu a radostnému prožívání slavení eucharistie, měli bychom začít s jejich „přípravou“ mnohem dříve, než je u nás zvykem. Ideální je zajisté katecheze v rodině. V mnohých rodinách toto již není samozřejmostí. Přesto se ale i v těchto rodinách vyskytuje zájem o to, aby děti přistoupily k 1. svatému přijímání. V jiných rodinách naopak zájem o liturgickou výchovu existuje, ale rodiče neví, jak na to. Proto je úkolem farního společenství, kněží i katechetů najít pro děti takovou formu katecheze, která by odpovídala jejich vývojovým potřebám, pomohla jim v navázání a prohlubování vztahu s Ježíšem, a na základě toho v nich vzbudila touhu po setkání (setkávání) s Ním v eucharistii.

Sofia Cavalletti, autorka programu Katecheze Dobrého Pastýře, patřila mezi členy liturgické komise II. vatikánského koncilu. Její koncept katecheze právě o tento cíl usiluje. Tím, že je systematicky propracován do tří věkových úrovní, zahrnuje období několika let před i po prvním svatém přijímání. První stupeň těchto katechezí je vytvořen pro děti již od 3 do 6 let. Již v tomto věku se děti mají možnost přibližovat hlubokému tajemství eucharistie, přičemž je pamatováno na jejich vývojové možnosti a schopnosti. Právě katechezím v tomto období se budeme věnovat v dalších kapitolách. Ještě před tím se však pozastavíme u stručné charakteristiky KDP, zmíníme se o historii jejího vzniku a přiblížíme její hlavní principy.

⁴³ Srov. DŘÍMAL, Ludvík. Účast dětí na eucharistii. Poznámky z pohledu katechetiky. In AMBROS, P. (Ed.). *Tajemství eucharistie. Pascha, oběť, iniciace a spiritualita*. Fórum pastorálních teologů X. Olomouc: Refugium, 2013, s. 207–220, s. 209.

⁴⁴ Srov. DŘÍMAL, Ludvík. Resumé článku André Fossiona. *Cesty katecheze*, 2010, II. (2), s. 23.

2. Katecheze Dobrého Pastýře (KDP) – hlavní charakteristiky, geneze, principy a východiska.

Jak již bylo zmíněno, tento program je v naší zemi poměrně nový, proto se nejdříve krátce pozastavíme u poutavé historie vzniku KDP a přiblížíme si její hlavní cíl a charakteristiky.

2.1 Stručná charakteristika a hlavní cíl KDP

Katecheze Dobrého Pastýře je ucelený program uvádění dětí do tajemství křesťanské víry. Tato koncepce vznikla v Římě v 50. letech minulého století. Jedná se o celistvý program náboženské výchovy pro děti od 3 do 12 let, který je velmi systematicky propracován pro jednotlivé věkové stupně: 3-6 let, 6-9 let, 9-12 let. Zakladatelkami Katecheze Dobrého Pastýře jsou Sofia Cavalletti (1917–2011) a Gianna Gobbi (1919–2002).

Obě zakladatelky Cavalletti a Gobbi nevycházely při své práci z teoretických poznatků, ale z dlouholetého praktického pozorování dětí. Sofia Cavalletti zkoumání náboženského potenciálu dětí zasvětila více než 50 let svého života. Při vytváření koncepce náboženské výchovy těžila z didaktiky vypracované Marií Montessori pro výchovu a vzdělávání dětí v předškolním a mladším školním věku.⁴⁵

Základem náboženské výchovy v tomto pojetí je přesvědčení, že dítě má od nejranějších okamžiků svého života zvláštní citlivost a schopnost navázat osobní vztah s Bohem. Sofia Cavalletti a Gianna Gobbi, na základě mnohaleté práce objevily a potvrdily skutečnost, že právě nejmladší děti žijí ve „zlatém období“ jejich vztahu s Bohem, který se vyznačuje zvláštní intenzitou.⁴⁶ Právě pomoci dětem navázat živý, osobní vztah s Bohem je hlavním cílem Katecheze Dobrého Pastýře.

K tomuto cíli slouží dva prameny, ze kterých KDP vychází – Bible a liturgie. Z Písma svatého se dozvídáme o Bohu a při liturgii se s Ním osobně setkáváme. Katecheze ve stupni 3-6 jsou výrazně kerygmatické a christocentrické.⁴⁷ Dítě, které v katechezi získává zkušenost, že Bůh, který je láska, jako první přichází s iniciativou a darem sebe sama v eucharistii, radostně

⁴⁵ Srov. SURMA, Barbara. Rozvíjení daru víry u dětí v Katechezi dobrého Pastýře. *Cesty katecheze*, 2013, V. (1) s.14-17 a následující rozhovor M. Zimmermannové s B. Surmou: *Mým cílem je podpořit působení rodičů, ne je nahradit*, tamtéž, s. 22-23.

⁴⁶ Srov. SURMA, Barbara. *Katecheza Dobrego Pasterza*. [online].2010 [cit.3.8.2019] dostupné z: <https://deon.pl/wiara/katecheza-dobrego-pasterza,79188>

⁴⁷ Srov. SURMA, Barbara. Rozvíjení daru víry u dětí v Katechezi dobrého Pastýře. *Cesty katecheze*, 2013, V. (1) a následující rozhovor M. Zimmermannové s B. Surmou: *Mým cílem je podpořit působení rodičů, ne je nahradit*, tamtéž, s. 22-23.

odpovídá svou láskou na lásku Boží.⁴⁸ Katecheze tak napomáhají vytváření správného obrazu Boha – Boha, který je Láska. V Podobnosti o dobrém pastýři, které stojí ve středu celého konceptu KDP, a ke kterému se dítě i v dalších katechezích vrací, má možnost právě takového Boha poznat v postavě Ježíše Krista – Dobrého Pastýře.⁴⁹

Ještě dříve, než se budeme věnovat KDP a jejím zakladatelkám podrobněji, zastavíme se u Marie Montessori, významné osobnosti na poli pedagogiky. O několik desetiletí dříve, ještě před vznikem KDP, uplatnila Montessori své pedagogické zásady i v oblasti náboženské výchovy. Tím později inspirovala zakladatelky KDP. Montessori pedagogika se tak výrazně promítla v pedagogických východiscích KDP.

2.2 M. Montessori a hlavní principy její pedagogiky

Maria Montessori (31. 8. 1870 – 6. 5. 1952) byla významnou italskou pedagožkou, filosofkou, vědkyní, lékařkou. Po ukončení svého studia se jako mladá lékařka začala zabývat problémy výchovy a vzdělávání dětí. Věnovala se nejprve dětem s mentálním postižením a poté, co tyto děti úspěšně složily státní zkoušky jako děti zdravé, své metody uplatnila i u dětí bez postižení. Ve svém prvním Domě dětí (Casa dei Bambini) se začala věnovat chudým dětem předškolního věku. Montessori se podařilo odhalit v dětech obrovský potenciál. Dospěla k překvapivému zjištění, že dítě se učí skrze svou vlastní tvořivost, nikoli proto, že ho učí dospělí⁵⁰. Objevila také tzv. *období zvýšené vnímavosti*, kterým jsou ohraničené časové úseky v životě jedince, zejména v jeho raném věku, kdy do popředí vystupuje zvláštní specifický sklon k získávání nějakého jednotlivého rysu. Jakmile dítě tento rys získá, zvýšená citlivost se ztrácí⁵¹.

Montessori zastávala názor, který v její době nebyl obvyklý, a to, že nejdůležitějším obdobím v životě člověka je období od narození do šesti let. Je to doba, kdy se formuje intelekt, i všechny další složky lidské osobnosti.⁵² Dítě je velmi specificky a intenzivně vnímavé, vjemy ze svého okolí jako by absorbovalo svými smysly i celou svou bytostí, zprvu bez vědomého úsilí. Tuto zvláštní, zvýšenou vnímavost nazývá Montessori schopností *psychické*

⁴⁸ Srov. SURMA, Barbara. *Katecheza Dobrego Pasterza*. [online].2010 [cit.3.8.2019] dostupné z: <https://deon.pl/wiara/katecheza-dobrego-pasterza,79188>.

⁴⁹ Srov. SURMA, Barbara. Rozvíjení daru víry u dětí v Katechezi dobrého Pastýře. *Cesty katecheze*, 2013, V. (1) s. 14-17 a následující rozhovor M. Zimmermannové s B. Surmou: *Mým cílem je podpořit působení rodičů, ne je nahradit*, tamtéž, s. 22-23.

⁵⁰ Srov. VOLÍN, Jan. Předmluva In MONTESSORI, Maria. *Tajuplné dětství*. Praha: Triton, 2012, s. 10-11.

⁵¹ Srov. MONTESSORI, Maria. *Tajuplné dětství*. Praha: Triton, 2012, s. 39.

⁵² Srov. MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl: vývoj a výchova dítěte od narození do šesti let*. Praha: SPS – nakladatelství světových pedagogických směrů, 2003, s. 23.

absorbce.⁵³ Malé děti jsou poháněny svou vlastní přirozeností, aby aktivně získávaly zkušenosti, přičemž používají své ruce – nejen pro praktické účely, ale také jako nástroj k získávání vědomostí.⁵⁴ Vzdělávání tedy není něco, co dělá učitel, ale je to přirozený proces, který probíhá v každé lidské bytosti. Jeho podstatou není naslouchání slovům, ale praktická zkušenost, kterou jedinec získává při aktivním působení na své okolí. Úkolem učitele je promyslet a připravit pro děti takové prostředí, které by je vedlo ke spontánnímu vstřebávání vědomostí a osvojování si dovedností.⁵⁵ Novou cestu ve vzdělávání tedy Montessori vidí v napomáhání duševnímu rozvoji dítěte při využití jeho vlastní nesmírně silné duševní energie, přičemž rozvoj každého jednotlivce je výsledkem jeho interakce s prostředím.⁵⁶

Jako nesmírně důležitý předpoklad duševního rozvoje dětí je pohyb, a to za předpokladu, že je spojen s duševní činností.⁵⁷ Montessori kladla důraz na poznávání skrze smysly a připomíná již známou pravdu, že *nic není v mysli člověka, co neprošlo dříve jeho smysly*⁵⁸. Tříbení smyslů musí být však také spojeno se zapojením intelektu a pohybovou činností.⁵⁹ Rozvíjení smyslového vnímání u dětí předškolního věku pokládá základní kameny formující jejich osobnost.⁶⁰ Montessori také vidí potřebu učit děti tichu. Společně s dětmi realizovala cvičení ticha, které poukázalo na schopnost dětí ukáznit sebe sama.⁶¹

Nesmírně cenným nástrojem, který dostáváme hned při narození, je ruka. Ruce jsou spojeny s psychikou, a pokud se intelekt může rozvíjet společně s činností rukou, dosahuje daleko vyšší úrovně.⁶² V období od tří do šesti let nabývá práce rukou velkého významu. Toto období označuje Montessori obdobím tvořivého sebezdokonalování prostřednictvím činnosti. Schopnost psychické absorpce ještě trvá, ale kromě toho se dítě zapojuje aktivním sběrem zkušeností.⁶³ Předpokladem k tomu, aby duševní rozvoj probíhal pomocí práce rukou, je to, aby dítě mělo k dispozici předměty, s nimiž je možno manipulovat, a které ho také k činnosti stimulují.⁶⁴

V zařízeních M. Montessori bylo dětem poskytnuto vše potřebné, aby mohly napodobovat práci dospělých. Reálné předměty ze života dospělých – pomůcky, nábytek atd., vše bylo

⁵³ Srov. MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl*, s. 24-25.

⁵⁴ Srov. MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl*, s. 115.

⁵⁵ Srov. MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl*, s. 13.

⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 65.

⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 99.

⁵⁸ MONTESSORI, Maria. *Tajuplné dětství*, s. 58.

⁵⁹ Srov. MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl*, s. 123.

⁶⁰ Srov. MONTESSORI, Maria. *Objevování dítěte*. Praha: Portál, 2017, s. 147.

⁶¹ Srov. tamtéž s. 143.

⁶² Srov. MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl*, s. 104.

⁶³ Srov. MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl*, s. 113.

⁶⁴ Srov. MONTESSORI, Maria. *Tajuplné dětství*, s. 75.

uzpůsobeno velikosti a síle dětí tak, aby mohly pracovat samostatně. Děti o svou samostatnost velmi usilovaly a samostatná práce pozitivně formovala jejich osobnost.⁶⁵

Práce dětí je nesmírně důležitý prvek napomáhající rozvoji jejich osobnosti. Práce, která je zajímavá, svobodně vybraná, má schopnost vyvolat soustředění a vede dítě k sebeovládání.⁶⁶

M. Montessori zdůrazňuje potřebu svobody. Ta ale nespočívá v tom, nechat dítě dělat to, co se mu zlíbí, ale je výsledkem rozvoje dítěte, který je založen na nenápadném vedení podporovaném výchovou.⁶⁷ Svobodnou volbu označuje za jeden z nejvyšších duševních pochodů a děti mají dar si tuto schopnost citlivého rozumného rozhodování vypěstovat.⁶⁸ Aby mohly děti provádět činnosti svobodně, v prostředí musí vládnout řád. Prostor musí umožňovat soustředěnou činnost dítěte a musí být přizpůsobeno jeho potřebám a vývoji.⁶⁹ Předměty, s nimiž děti pracovaly, byly vybrány s velkou pečlivostí na základě dlouholetého pozorování toho, co si děti ke své práci vybíraly. Děti instinktivně vybírají to, co jim pomáhá v rozvoji.⁷⁰

Dítě má při práci s materiálem také možnost rozpoznávat vlastní omyly, chybu bere jako přirozenou součást života a samotnou činností poznává, jestli chybovalo nebo ne. Denním procvičováním má možnost sebedokonalování, a tak získává stále větší jistotu.⁷¹

Montessori také záleželo na pěstování sociálních dovedností. Rozvoji důležitých sociálních vlastností jako je respekt, ohleduplnost k druhým, schopnost čekání atd., napomáhalo i to, že materiál, který byl v připraveném prostředí dětem k dispozici, byl vždy v jednom provedení.⁷²

Montessori velmi kladla důraz na to, aby skupiny dětí byly věkově smíšené (např. děti tří až šestileté). Děti různého věku si zde navzájem pomáhaly. Mladší se učily od starších, starší děti se rády stávaly hrdiny a učiteli.⁷³ Montessori u dětí vnímala velmi zřetelný smysl pro společenství.⁷⁴

Učitel je součástí připraveného prostředí, je spojovacím článkem mezi dítětem a předměty v jeho okolí, jeho úloha spočívá v odstraňování překážek a přípravě materiálu, ale zároveň je

⁶⁵ Srov. MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl*, s. 114-115.

⁶⁶ Srov. MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl*, s. 140.

⁶⁷ Srov. tamtéž s. 139.

Srov. také HAVLENOVÁ, Lucie. *Katechetické prvky v pedagogice Marie Montessori* [online].

Olomouc, 2012 [cit.3.8.2019]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/rtvv2m/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Marcela Fojtíková Roubalová, s. 26-28.

⁶⁸ Srov. tamtéž s. 180-181.

⁶⁹ Srov. tamtéž s. 163.

⁷⁰ Srov. tamtéž s. 150.

⁷¹ Srov. tamtéž s. 166-167.

⁷² Srov. tamtéž s. 150.

⁷³ Srov. MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl*, s. 152.

⁷⁴ Srov. tamtéž s. 156.

pozorovatelem dítěte, který trpělivě očekává a analyzuje jeho projevy.⁷⁵ Specifickou úlohu učitele v celém procesu přirovnává Montessori k postoji Jana Křtitele po setkání s Mesiášem: Musím se stát menším, aby on se stal větším.⁷⁶

2.2.1 Náboženská výchova M. Montessori

Náboženská výchova zaujímala v systému pedagogiky Montessori ústřední filosofickou pozici. Montessori vychází z předpokladu, že víra je základní potřebou člověka. Sama byla katolicky orientovanou křesťankou.⁷⁷

Podle slov jejího syna Maria konvertovala Montessori ke křesťanské víře v době, kdy děti, se kterými pracovala v době otevření prvního Domu dětí (Casa dei Bambini), vykazovaly jedinečnou proměnu. Mario uvádí, že *opustila kariéru, svoji skvělou pozici mezi socialisty a feministkami, opustila univerzitu, opustila dokonce rodinu a následovala jeho (Krista)*.⁷⁸

Vydání dekretu *Quam singulari* v roce 1910 bylo podnětem pro promýšlení nových přístupů k náboženské výchově zejména malých dětí, kterých se dříve náboženská výuka netýkala.⁷⁹

Pedagogický přístup M. Montessori oslovil barcelonské kněze, kteří, přestože Montessori osobně neznali, vnímali její metodu jako bezprostředně inspirovanou katolicismem.

V roce 1915 se konal Liturgický kongres ve španělském Montserratu, kterého se zúčastnila spolupracovnice M. Montessori, Anna Maria Maccheroni, která hovořila o pedagogických aspektech liturgie a potřebě do ní uvádět již malé děti. Na základě těchto okolností vznikl tzv. Barcelonský experiment, ve kterém byly uplatněny pedagogické zásady Montessori v náboženské výchově. V barcelonském Domě dětí byl zařízen prostor právě pro takovouto přípravu dětí. Byl zde pro děti připraven materiál přizpůsobený jejich věku a vývojovým potřebám. Montessori nazvala toto místo *atrium*, podle vzoru starokřesťanských bazilik, kde bylo atrium předsíní chrámu a věřící se zde připravovali na liturgii. Tímto způsobem chtěla zdůraznit zvláštní roli tohoto místa. Toužila, aby se atrium stalo přechodem mezi školou a církví, kde se dítě začne učit velké pravdy křesťanského života, a kde je bude moci zažít během meditace a modlitby. Mělo to být místo náboženského života.⁸⁰

⁷⁵ Srov. ZELINKOVÁ, Olga. *Pomoz mi, abych to dokázal: pedagogika Marie Montessoriové a její metody dnes*. Praha: Portál 1997, s. 75.

⁷⁶ Srov. MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl*, s. 183.

⁷⁷ RÝDL, Karel. *Metoda Montessori pro naše dítě: inspirace pro rodiče a další zájemce*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007, s. 20.

⁷⁸ BANDHAUER, Petra. Vhled do náboženské výchovy Marie Montessori. *Cesty katecheze*, 2014, VI. (2-3), s. 17.

⁷⁹ Viz kap. 1.3.1.

⁸⁰ Srov. SURMA, Barbara. *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti: geneza, założenia teoretyczne i recepcja*. Kraków: Akademia Ignatianum w Krakowie, 2017, s. 69-72.

Montessori objevila nesmírně důležitou výchovnou funkci liturgie – skvělého vyjádření obsahu víry. Uvádí, že liturgie by mohla být klidně nazvána „pedagogickou metodou“ katolické církve, protože prostřednictvím slova učí, představuje různé náboženské skutečnosti a symboly tak, aby je bylo možné znovu prožít, a také umožňuje lidem mít v nich účast. Zdůrazňuje: *Potřebujeme tedy jen otevřít dítěti tyto brány k liturgii, ve kterých se leskne božské světlo.*⁸¹ Vnímala také potřebu napomoci dětem v aktivní účasti na mši svatě, která je pro věřící středem křesťanského života, protože její vědomé prožívání vede k tomu, co je cílem katecheze – sjednocení s Ježíšem Kristem.

V atriu měly děti k dispozici miniatury liturgických předmětů, seznamovaly se s jejich přesným používáním a účelem, byly uváděny do obřadů svátostí, např. formou hry v rolích, děti se také učily modlitbám, symbolice liturgických gest a připravovaly se na 1. svaté přijímání, kterému předcházely pětidenní rekolekce.⁸²

Také se zde cvičilo mlčení, pomalá chůze, držení křehkých předmětů v ruce apod., zrodil se zde rovněž nápad, aby si děti pěstovaly vlastní obilí a révu, ze kterých pak budou připraveny obětní dary ke mši svatě.⁸³ Na tento moment zřejmě odkazuje Romano Guardini, když píše:

*A zdálo se mi to být jakoby splněním a zároveň příslibem pro budoucnost, když jsem v malém spisku paní Marie Montessoriové – výborné katolické vychovatelky, která buduje vzdělávání na živém konání – četl o tom, jak v jedné její škole děti samy obdělávají vinici a slaví vinobraní; jak osévají pšeničné pole a sklízí je; jak, pokud je to technicky možno, přesně podle církevních předpisů připravují chléb a víno a pak ty dary přinášejí k oltáři. To je – spojeno s řádným poučením – liturgické vzdělávání!*⁸⁴

V našich zemích metodu náboženské výchovy Montessori důkladně popisuje a kladně hodnotí zejména František Tomášek ve svém spisu *Činná škola v náboženském vyučování s ohledem na metodu Marie Montessoriové*. Uvádí např.: *Je v tom stará vychovatelská moudrost katolická, když Montessoriová vždy znovu připomíná, aby dítě bylo do náboženství uváděno ne tolik slovy, jako více činěním. A to se právě děje liturgií. Jde tu vážně o katolickou metodu*

⁸¹ Srov. MONTESSORI, Maria. *I bambini viventi nella Chiesa*. In SURMA, Barbara. *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti: geneza, założenia teoretyczne i recepcja*. Kraków: Akademia Ignatianum w Krakowie, 2017, s. 89.

⁸² Srov. SURMA, Barbara. *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti: geneza, założenia teoretyczne i recepcja*. Kraków: Akademia Ignatianum w Krakowie, 2017, s. 72.

⁸³ Srov. BANDHAUER, Petra. *Vhled do náboženské výchovy Marie Montessori. Cesty katecheze*, 2014, VI. (2-3), s. 17.

⁸⁴ Podrobněji srov. HAVLENOVÁ, Lucie. *Katechetické prvky v pedagogice Marie Montessori* [online]. Olomouc, 2012 [cit.3.8.2019]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/rtvv2m/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Marcela Fojtíková Roubalová, 38-40.

⁸⁴ GUARDINI, Romano. *O posvátných znameních*. 2. vyd., v Karm. nakl. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992, s. 7.

náboženského vyučování. Vidí tudíž Montessoriová „pedagogickou metodu církve“ v liturgii, v tom, aby dítě liturgii plně prožívalo.⁸⁵

Svůj spis uzavírá Tomášek slovy: *Veškerá snaha Montessoriové směřuje k tomu, aby náboženství bylo vyučováno jako životu, který se musí prožívat. Jdi a podobně čti i ty!*⁸⁶

Montessori je také autorkou několika spisů věnovaných náboženské výchově, např. *Děti žijící v církvi* (1922), *Mše vysvětlená dětem* (1930-1931)⁸⁷ a dalších., náboženskou výchovu zmiňuje také ve své knize *Objevování dítěte*. Zde mj. píše: *Dítě je nekonečně vnímavé. Prostředí, které působí na jeho smysly, má na jeho duševní a fyzický vývoj obrovský vliv. Proto je nezbytné mít na mysli, že prostředí, se kterým dítě v prvním období svého vývoje přichází do styku a dojem, jakým na ně působí, je nesmazatelně zapsán do jeho duše. Matka, která s sebou bere dítě do kostela, mu dává možnost porozumět náboženství tak, jak žádná výuka dokázat nemůže.*⁸⁸

Jako nejvhodnější věk pro rozvíjení náboženského citu označuje Montessori 0–6 let. Proto doporučuje vychovávat-učit náboženství v tomto věku nejvíce. Již od narození se má dítě všeho účastnit – domácích pobožností, svátků, procesí, rodiče je mají brát s sebou do kostela. Vyjadřuje přesvědčení, že právě v tom věku děti přijímají náboženství přirozeně jako jazyk. Základním citem malých dětí je láska, kterou potřebují dostávat i dávat. Myšlenka, že nás Bůh miluje, rozumí malé dítě velice dobře.⁸⁹

Učitel se podle Montessori musí snažit, aby *sám nebyl překážkou a pokorně sloužil tam, kde sám nemůže nic stvořit*. Učitel má pomáhat, stále dávat pozor na duši dítěte, která nepatří jemu, a napomoci tomu, aby se setkala s pramenem, který dává lásku.⁹⁰ Barcelonský experiment byl ukončen, když zemřeli barcelonští zakladatelé a podporovatelé Montessori školy.⁹¹ Stal se ale inspirací pro mnohé další osobnosti. Mezi ně patřila Adele Costa Gnocchi v Římě a výše zmíněná Sofia Cavalletti s Giannou Gobbi. To, co se M. Montessori nepodařilo během jejího života uskutečnit, bylo hned dva roky po její smrti znovu zkoumáno a rozvíjeno.⁹²

⁸⁵ TOMÁŠEK, František. *Činná škola v náboženském vyučování s ohledem na metodu Marie Montessoriové*. Olomouc: Nákladem Matice cyrilometodějské, 1940, s. 98.

⁸⁶ TOMÁŠEK, František. *Činná škola v náboženském vyučování s ohledem na metodu Marie Montessoriové*, s. 123.

⁸⁷ Srov. BANDHAUER, Petra. *Vhled do náboženské výchovy Marie Montessori. Cesty katecheze*, 2014, VI. (2-3), s. 17.

⁸⁸ MONTESSORI, Maria. *Objevování dítěte*. Praha: Portál, 2017, s. 304.

⁸⁹ Srov. BANDHAUER, Petra. *Vhled do náboženské výchovy Marie Montessori. Cesty katecheze*, 2014, VI. (2-3), s. 19.

⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 20.

⁹¹ Srov. BANDHAUER, Petra. *Vhled do náboženské výchovy Marie Montessori. Cesty katecheze*, 2014, VI. (2-3), s. 18.

⁹² Srov. SURMA, Barbara. *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti: geneza, założenia teoretyczne i recepcja*, s. 39.

2.3 Vznik KDP a osobnosti spojené s jejími počátky a rozvojem

Katecheze Dobrého Pastýře datuje své oficiální počátky k roku 1954. Tehdy ředitelka montessoriánské školy v Římě Adele Costa Gnochi, která intuitivně vnímala velkou potřebu náboženské výchovy dětí, pozvala ke katechetické práci ve své škole dvě ženy – Sofii Cavalletti a následně Giannu Gobbi. Tak začala dlouholetá spolupráce těchto dvou žen, které společně zkoumaly spiritualitu dítěte a hledaly odpověď na to, jakým způsobem vést náboženskou formaci dítěte, a které se staly tvůrkyněmi konceptu Katecheze Dobrého Pastýře.⁹³

Adele Costa Gnochi (1883-1967), která iniciovala spolupráci těchto dvou žen, byla spolupracovnicí M. Montessori. Její touhou bylo umožnit dětem setkání s Bohem. Známa jsou její slova „Bůh a děti si rozumí“. To bylo motivací oslovit Sofii Cavalletti.

Sofia Cavalletti (1917–2011) pocházela z aristokratické rodiny, byla mimořádně moudrou, inteligentní ženou, profesorkou hebrejštiny a biblistiky. Její teologické vzdělání a láska k Písmu se promítly i v tom, že základy Katecheze Dobrého Pastýře postavila na Písmu svatém a liturgii. V jejích postojích k pravdám získaným na základě studia Bible a liturgie, i ve vztazích k druhým lidem, byla mimořádná pokora a úcta.

Gianna Gobbi (1919–2002) vyšla z dělnicko-měšťanské rodiny. Již jako velmi mladá musela začít pracovat, aby pomohla rodině. Byla učitelkou montessoriánské školy a asistentkou při kurzech pro učitele Marie Montessori. Zkušenost s Montessori pedagogikou se stala druhým pilířem nového stylu náboženské výchovy. Gianna Gobbi poskytla na základě svých zkušeností s prací s dětmi Sofii Cavalletti metodickou podporu, a tak pomohla rozvinout nové dílo. Učila, jak s dětmi mluvit, jak jim rozumět. Byla veselou a společenskou osobou. Jejich vzájemnou spolupráci vystihla jedna z matek při rozloučení na pohřbu Gianny Gobbi: *Gianna přiblížila děti k Bibli a Sofia přiblížila Bibli dětem.*⁹⁴

⁹³ Srov. SURMA, Barbara. *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti: geneza, założenia teoretyczne i recepcja*, s. 35-36.

Srov. také KECLÍKOVÁ, Vendulka. *Uvádění do tajemství Božího království v programu Katecheze Dobrého pastýře pro předškolní děti* [online]. Praha, 2019 [cit.30.12.2019]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/20.500.11956/111495> . Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Katedra pastorálních oborů a právních věd. Vedoucí práce ThLic. Ing. Marie Zimmermannová, Th.D. s. 11-12

⁹⁴ Srov. SURMA, Barbara. Rozvíjení daru víry u dětí v Katechezi dobrého Pastýře. *Cesty katecheze, 2013, V. (1) s.14-17* a následující rozhovor M. Zimmermannové s B. Surmou: *Mým cílem je podpořit působení rodičů, ne je nahradit*, tamtéž, s. 22-23.

Srov. také SURMA, Barbara. *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti: geneza, założenia teoretyczne i recepcja*, s. 35-42.

2.4 Hlavní principy a východiska KDP

Jak jsme již zmínili, principy Montessori pedagogiky byly nepochybně efektivní a měly vliv na vývoj KDP. Zakladatelkám KDP ale nešlo o to kopírovat program náboženské výchovy M. Montessori z 20. let, navíc některé z prvků, které se týkaly liturgie, po II. vatikánském koncilu ztratily význam. Cavalletti a Gobbi vytvořily novou koncepci, v níž mnohé myšlenky a metodická řešení lze označit jako montessoriánské, nicméně Cavalletti zdůrazňuje, že její práce je založena především na vlastním pečlivém pozorování dětí.⁹⁵ Na základě tohoto pozorování a svého studia Sofia Cavalletti mnohé modifikovala a vypracovala nové metodické scénáře. Inspirovalo ji zejména vnímání dítěte a jeho religiozity, role připraveného prostředí a učitele, materiál pro rozvoj smyslů, výchova ke ztišení (lekce ticha), a také objev nesmírně důležité výchovné funkce liturgie.⁹⁶

2.4.1 Náboženská vnímavost dítěte ve věku 3-6 let

Skrze dlouholetá pozorování dětí došla Cavalletti k přesvědčení, že mezi Bohem a dítětem existuje „tajemné pouto“, které předchází jakoukoliv náboženskou formaci. Když se dítě setká s „Božím světem“, reaguje projevy pokojné a tiché radosti. Náboženský prožitek je ve své podstatě prožitkem lásky, která je pro život člověka nepostradatelná. Dítě, samo o sobě bohaté na lásku, má obzvláště mimořádně velkou potřebu lásky, proto jsou si dítě a Bůh, který je láska, velmi blízcí.⁹⁷ Pocit radostného uspokojení, které dítě prožívá v kontaktu s křesťanským poselstvím, Cavalletti vysvětluje souladem mezi základními potřebami člověka, křesťanským poselstvím a samotnou realitou.⁹⁸ Dítě se pohybuje v transcendentním světě s lehkostí a radostí. Dítě se neobrací k Bohu, protože by hledalo kompenzaci něčeho, čeho se mu nedostává, ale z hluboké potřeby, která je v jeho přirozenosti – potřebuje bezhraničnou lásku, kterou ho nedokáže naplnit žádná lidská bytost. V kontaktu s Bohem ji zažívá a dostává tak „výživu“, kterou potřebuje. Radost při setkání s Bohem pramení z naplnění jeho autentické životní potřeby.⁹⁹

Stejně jako Montessori, i Cavalletti vyzdvihuje význam raného dětství pro katechezi. V tomto věku (do šesti let) je dítě otevřeno bezstarostnému, radostnému setkání s Bohem. Od šesti let

⁹⁵ Srov. SURMA, Barbara. *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti: geneza, założenia teoretyczne i recepcja*, s. 76.

Srov. také SURMA, Barbara. *Praktyczne zastosowanie pedagogiki Marii Montessori w wychowaniu religijnym dziecka*. [online]. [cit. 5.8.2019] dostupné z: www.montessori.krakow.pl/publikacje/18/

⁹⁶ Srov. SURMA, Barbara. *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti: geneza, założenia teoretyczne i recepcja*, s. 89.

⁹⁷ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjał duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*. 2. vydání. Kraków: Fundacja Wspierania Idei Marii Montessori “Ziarnko Maku” i Wydawnictwo “Alleluja”, 2019, s. 11.

⁹⁸ Srov. tamtéž, s. 16.

⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 34-35.

již dítě začíná mít větší intelektuální potřeby, otevírá se morálním hodnotám a katecheze je přijímána spíše rozumem než srdcem. Proto nesmíme promrhat citově bohaté období předškolního věku s možností citové integrace, které v rovnováze s intelektuálním vnímáním bude mít silný vliv na život dítěte.¹⁰⁰

2.4.2 Přípravené prostředí v KDP – atrium a práce v něm

Velmi důležitou pomocí dítěti k rozvíjení jeho vztahu s Bohem je připravené prostředí. Katecheze se odehrává na místě zvaném stejně jako u M. Montessori – atrium. Je to místo, které je pro děti pečlivě připraveno, aby mohlo podporovat růst jejich náboženského života. Zde se nachází katechetický materiál, připravený podle zásad M. Montessori, který je snadno dostupný a děti s ním mohou pracovat. Dítě si aktivitu vybírá svobodně a má možnost pracovat svým tempem a podle svých schopností. Práce se tak stává podnětem k meditaci a k modlitbě. Atrium plní roli „prostředníka“ mezi školou a kostelem. Dítě se zde připravuje na slavení liturgie. Má možnost pracovat s materiálem, který se týká mše svaté (malý model oltáře a liturgického nádobí, miniatury liturgických knih, textilií i oděvů v příslušných barvách), přičemž výzdoba atria i hlavní prezentace odpovídají liturgickému období. Dítě zde naslouchá Božímu slovu, učí se rozumět liturgickým gestům, je zde materiál k podobenstvím, událostem Ježíšova narození (figurky a diorámata), materiál ke křtu, k velikonočním událostem i biblickému zeměpisu. Ústřední místo zde zaujímá materiál k Podobenství o dobrém pastýři. Důležitým místem v atriu je také modlitební koutek. Děti si ho zdobí podle liturgického období, jeho součástí je i Písmo svaté, kterému je věnována náležitá úcta. Vše má v atriu své místo a řád, děti se učí pracovat v tichu, respektovat jeden druhého.¹⁰¹

Katechetická setkání se konají jednou týdně a trvají 60-90 min. Většinu času tvoří individuální práce dítěte s využitím rozličných způsobů činnosti. Vlastní lekce, ve které katecheta prezentuje nové téma, trvá cca 10-15 min. V této části katecheta představí téma i materiál k němu, a ty pak zůstanou přístupné v atriu i během všech dalších lekcí daného roku.

Děti si po příchodu do atria vyberou vlastní aktivitu (mohou použít kterýkoliv z dostupných materiálů, který už byl dříve prezentovaný, např. materiály k podobenstvím, k událostem z Ježíšova života, k přípravě oltáře... nebo mohou obkreslovat, malovat, nalepovat...). Tyto aktivity si mohou děti vybírat bez ohledu na liturgické období (učí se opakovanou prací s materiálem). Katecheta v průběhu této části pomáhá dětem, které to potřebují – čte jim

¹⁰⁰ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 145-147.

¹⁰¹ GOBBI, Gianna. *Listening to God with children: the Montessori method applied to the catechesis of children*. 1998, pracovní překlad spolku Cesty katecheze, z.s.

biblický text, hovoří s nimi o materiálu, který si vybralo, ukazuje, jak se dělají výtvarné činnosti, dbá na bezpečnost dětí... Po určité době dává katecheta domluveným signálem (např. zvukem zvonku) dětem signál, aby přerušily svou práci, a pozve je na určené místo. Děti zve tak, že šeptem vyslovuje jejich jména (lekce ticha). Následuje vlastní prezentace nového tématu a materiálu pro celou skupinu dětí (základní lekce) - nyní již podle aktuálního období liturgického roku nebo slavnosti. Děti naslouchají Božímu slovu, pozorují názorné ukázky práce s materiálem, rozjímají ve chvíli ticha, spontánně reagují na pokládané otázky, zpívají, modlí se. Poté mají možnost opět pracovat individuálně s materiálem připraveným k prezentovanému tématu, nebo se také ve zbytku času mohou věnovat jiné vlastní práci. Nakonec katecheta děti vyzve, aby svá pracovní místa uklidily a materiál uložily. Setkání končí opět setkáním dětí a katechety v kruhu v modlitebním koutku, kde děti mohou např. společně zpívat, tančit.¹⁰²

Významnou součástí katecheze v atriu je modlitba, která má být odpovědí dítěte na prožitou zkušenost s Bohem. Úkolem katechety je vytvořit podmínky pro ztišení a úctu, která pomůže dětem naslouchat Bohu.¹⁰³

S. Cavalletti uvádí, že typickou formou modlitby malého dítěte je modlitba díkůvzdání a chvály, která je zaměřena na vyjádření vděčnosti a radosti Bohu. Hlásání kérygmatu dětem je východiskem pro modlitbu, pro uvědomění si získaných darů a radostnou odpověď na ně.¹⁰⁴ Je to příprava na největší modlitbu díkůvzdání – eucharistii.¹⁰⁵

2.4.3 Úloha dospělého v KDP

Gianna Gobbi vysvětluje několik úkolů, které má na starosti katecheta. Především je to úkol připravit prostředí a materiál pro práci dětí; to koresponduje i s přípravou jeho nitra. Druhým důležitým úkolem katechety je hlásání evangelia. K tomu slouží materiál i prostředí. Po hlásání Božího slova musí katecheta rozpoznat, kdy ustoupit stranou a nechat Boží slovo, aby v dítěti samo působilo. Pravým učitelem je zde Duch svatý. Sofia Cavalletti k tomu uvádí: *Dospělý, který hlásá evangelium, mu naslouchá spolu s dětmi a sám zůstává v roli „neužitečného služebníka“ evangelia.*

¹⁰²Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*. Łódź: Palatum, 2011, s. 42-43.

Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř: průvodce programem Katecheze Dobrého pastýře*. Přeložila Terezie Eisnerová. V Praze: Stanislav Juhaňák – Triton, 2016, s. 33-34.

¹⁰³Srov. GOBBI, Gianna. *Listening to God with children: the Montessori method applied to the catechesis of children*. 1998, pracovní překlad spolku Cesty katecheze, z.s.

¹⁰⁴Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjał duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s.111,118.

¹⁰⁵Srov. GOBBI, Gianna. *Listening to God with children: the Montessori method applied to the catechesis of children*. 1998, pracovní překlad spolku Cesty katecheze, z.s.

Katecheta by měl namísto zběhlosti v mluvení objevovat sílu ticha, namísto vyučování se učit pozorovat, namísto povznesené důstojnosti sebe sama být spolehlivý a přisvojit si „roucho pokory.“ Trpělivost a pokoru označuje Gobbi jako nezbytnou na každém poli výchovy. Náklonnost k pýše a zlobě, která se u katechety objevuje při práci s dětmi, pramení z přeceňování vlastní důležitosti a z toho, že dítě neodpovídá jeho představám.¹⁰⁶

Cavalletti zdůrazňuje, že zejména při katechezi malých dětí nemá být našich slov mnoho, ale mají mít velkou váhu. Úkolem katechety je tedy vytvořit podmínky pro to, aby se mohl vybudovat vztah mezi Bohem a dítětem. Jakmile se tento vztah naváže, katecheta by se měl stáhnout. Tím, kdo koná, je Bůh a jeho tvořivé slovo.¹⁰⁷

2.4.4 Katechetický materiál v KDP

Stejně jako u Montessori je i v KDP materiál chápán ne jako pomůcka pro učitele, ale jako pomoc pro dítě, která vede k jeho samostatnosti. Mezi materiálem v Montessori pedagogice a v KDP je však jeden rozdíl. U Montessori vede výukový materiál k rozvoji smyslového vnímání a k abstrakci. Materiál v KDP má vést naopak k setkání s konkrétní Osobou, nemá vést k úvahám, ale k modlitbě, má sloužit duchovnímu životu člověka. Materiál didakticky a hmatatelněji přibližuje to, co je v Bibli a liturgii. Musí však být věrný zdroji a jít k jádru věci. Dobrý materiál je jednoduchý, přímý, zaměřený na podstatu.¹⁰⁸

2.4.5 Důležitost společenství

Sofia Cavalletti zdůrazňuje ještě jeden důležitý faktor: nezastupitelnou roli celého křesťanského společenství. Uvedení dítěte do křesťanského života je úkol jak pro rodiče, tak pro katechety, ale nemohou jej plnit sami. Je to úkol pro celou křesťanskou komunitu. Děti potřebují jednak místo, kde se mohou setkat s náboženskými skutečnostmi způsobem, který odpovídá jejich potřebám, k tomu slouží atrium. Zároveň ale potřebují širší společenství dospělých, prostředí víry, kterého se cítí být součástí, a které dítě podrží. Obojí se doplňuje a má své nezastupitelné místo. Krista zvěstuje celé křesťanské společenství a dítě musí přijít do kontaktu s celým tímto společenstvím.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Srov. GOBBI, Gianna. *Listening to God with children: the Montessori method applied to the catechesis of children*. 1998, pracovní překlad spolku Cesty katecheze, z.s.

¹⁰⁷ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 41-42.

¹⁰⁸ Srov. tamtéž, s. 44-45.

¹⁰⁹ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 49-50.

2.5 KDP jako metoda znamení

Cavaletti nazvala metodu Katecheze dobrého pastýře „metodou znamení“. Charakteristickým rysem této katecheze je odklon od tradičního učení dětí formou předávání definic. Zde se totiž skrývá nebezpečí pasivního přijetí dané pravdy bez osobního zaangażování se, hledání, rozjímání. Když Ježíš promlouval k lidem, mluvil k nim v podobenstvích. První prvek podobenství byl z běžného života, druhý odkazoval na nadpřirozenou skutečnost. Ježíš tím lidem pomáhal odhalovat pravdu o Božím království i o sobě samém, každému podle jeho schopností. Také liturgie hovoří skrze znamení. Tím, že dítěti ukážeme znamení, které může poznat konkrétním způsobem na základě smyslů, zaměříme jeho pozornost ke skutečnosti, na kterou znamení odkazuje. Katecheze pak má dětem napomoci o biblickém textu nebo liturgickém znamení rozjímat a prostřednictvím hledání odpovědi na pokládané otázky o něm dále uvažovat.

Metoda znamení si je vědoma svých omezení, je plná úcty k neprobádatelnému tajemství, které nelze definovat, ale snaží se je alespoň přiblížit.¹¹⁰

2.6 KDP a souvislost s katechetickými principy Všeobecného direktoria pro katechizaci (VDK)

Cavalletti vychází z poznání dítěte, jeho vývojových možností a výchovných podmínek. Při výběru obsahu katecheze se opírá o Biblii, tradici a v ní zvláště liturgii. Tím Cavalletti naplňuje dva základní katechetické principy, uvedené později ve VDK: věrnost Bohu a věrnost člověku (VDK, čl. 145, 149, 178).

Podle VDK (čl. 178) má katecheze dětí v předškolním a mladším školním věku plnit výchovnou funkci, která spočívá v rozvíjení takových lidských hodnot, jako je důvěra, vděčnost, odevzdanost, radostná účast, které tvoří základ života z víry. Katecheze dětí má také iniciační funkci (VDK čl. 51). Tyto prvky ve shodě s VDK rozvíjí Katecheze dobrého pastýře zejména tím, že v první fázi napomáhá navazování osobního vztahu dítěte s Bohem a vytváření správného obrazu Boha, na základě ústředního textu KDP, kterým je Podobenství o dobrém pastýři. V druhé fázi je dítě uváděno do svátostného života ve společenství církve. Ve shodě s VDK se to děje prostřednictvím výchovy k modlitbě a uvádění do Písma svatého.¹¹¹ KDP také velmi systematicky uskutečňuje liturgickou výchovu, která patří mezi základní úkoly katecheze (VDK čl. 85).¹¹²

¹¹⁰ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, s. 21-23.

Srov. také: SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 20-21.

¹¹¹ Srov. SURMA, Barbara. Rozvíjení daru víry u dětí v Katechezi dobrého Pastýře. *Cesty katecheze*, 2013, V. (1) s. 14.

¹¹² Srov. kap. 1.4.

3. Děti a eucharistie v KDP

Stejně jako M. Montessori i S. Cavalletti vnímala velkou výchovnou úlohu liturgie a potřebu uvádět do ní již malé děti. Kristus je mezi lidmi přítomen různými způsoby, nicméně jeho eucharistická přítomnost má unikátní charakter. Proto je zapotřebí, aby eucharistie měla v katechezi své pevné místo.¹¹³ S velkou pokorou vyznává Sofia Cavalletti, že společně s dětmi již mnoho let hledá způsob, jak vyjádřit tajemnou realitu eucharistie. *Zatímco se radujeme z toho, co jsme se s dětmi naučili, vidíme, že máme před sebou ještě dlouhou cestu...*¹¹⁴

Katechezím týkajícím se eucharistie, které jsou obsahově nejbohatší, předcházejí přípravné katecheze. Ty děti na další katecheze připraví – vybaví je potřebným názvoslovím, seznámí je s názvy základních liturgických předmětů a míst. Následují pak katecheze s hlubším obsahem, které vycházejí z biblického pohledu na základě podobenství, z biblických historických událostí a jejich ukotvení v liturgii.¹¹⁵ V následujících kapitolách si postupně tyto katecheze přiblížíme a zaměříme se na podstatné rysy pojetí eucharistie u Sofie Cavalletti.

3.1 Názvosloví – liturgická místa a předměty

Jednou z potřeb dítěte je potřeba orientovat se v prostředí. To platí i pro prostor kostela. Účast na mši svaté je jednou z prvních náboženských zkušeností dítěte, při ní ale není vhodný čas dětem vysvětlovat to, co je zajímavé nebo co by potřebovaly vědět. K tomu slouží úvodní katecheze v tematickém bloku *Mše svatá*. Dítě má v atriu k dispozici miniaturní liturgické nádoby, model oltáře, kříž, svíčky, liturgické textilie, miniaturní liturgické knihy apod. Třístupňovou slovní lekcí je uvedeno do názvosloví těchto předmětů a vlastní prací si fixuje prezentovaný obsah. Při návštěvě kostela se pak seznámí s reálnými předměty a místy. To, co dítě zná a umí pojmenovat, vzbuzuje jeho pozornost a zájem.¹¹⁶ Všechny tyto katecheze mají společný vzdálený cíl – rozvíjet vědomou účast na slavení mše svaté.

Také v oblasti náboženské výchovy platí pravidlo stupňování obtížnosti – od konkrétního k abstraktnímu. Dítě nejprve poznává konkrétní věci, to, co je mu blízké. Činnosti v tomto bloku katechezí odpovídají jeho vývojovým potřebám: dítě si rozšiřuje slovní zásobu (seznamuje se s názvy liturgických předmětů), rozlišuje barvy (liturgické barvy), procvičuje si motoriku (lepí koláže, obkresluje, obléká liturgický oděv na model kněze, připravuje model

¹¹³ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 66.

¹¹⁴ CAVALLETTI, Sofia. *Il potenziale religioso tra i 6 e i 12 anni: descrizione di un'esperienza*. Roma: Città nuova, 1996, s. 115, prac. překlad spolku Cesty katecheze z.s.

¹¹⁵ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 81.

¹¹⁶ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, s. 66-67.

oltáře). Cvičení zaměřená na smysly odpovídají potřebám dětí tohoto věku. Tyto úvodní činnosti přispívají také k naplnění potřeby bezpečí a získávání sebejistoty v novém prostředí. Odpovídají tomu, co dítě v tom věku dělá a má rádo (kreslí, vybarvuje, zhasíná svíčky atd.), slyší o Ježíši, modlí se, dělá znamení kříže. Až později se dítěti předkládají složitější témata.¹¹⁷

Témata katechezí tohoto celku v prvním roce jsou: *Oltář, Svatostánek, Liturgické barvy*. Ve druhém roce katechezí přibude rozšiřující katecheze týkající se liturgických míst a předmětů používaných při bohoslužbě (*Ambon, liturgické knihy, předměty a textilie*), do druhého roku katechezí je možno zařadit také katecheze *Liturgický oděv a Liturgický rok*.¹¹⁸

V následující kapitole si stručně přiblížíme jednotlivé katecheze, jejich hlavní myšlenky, cíle, materiál ke katechezím a varianty samostatné práce dětí. U některých z nich také uvedeme přibližný scénář prezentace.

3.1.1 Oltář

Hlavní myšlenka: Pán Ježíš zemřel a vstal z mrtvých. Na oltáři nám tyto skutečnosti připomínají kříž (smrt) a svíce (vzkříšení). Pán Ježíš, připravil hostinu a zve na ni lidi.

Materiál k prezentaci tématu: dřevěný model oltáře, bílý ubrus, krabice (skříňka) s příhrádkami na liturgické předměty, kovové modely kalicha, obětní misky, kříž, dva svícny se svícemi, zápalky, zhasínadlo.

Materiál k individuální práci dětí: prvky na koláž vystřižené z barevného papíru, pevná složka 20x20 cm a v ní karty s obrázky a názvy jednotlivých předmětů, kartičky ke globálnímu čtení (obrázky s popisky, samostatné obrázky, samostatné popisky), pomůcky k nalepování, obkreslování, souhrnný plakát s obrázky a názvy jednotlivých předmětů.

Úkoly pro katechetu: Seznámit děti s předměty, které jsou na oltáři. Vytvářet příležitosti k objevování smyslu znamení kříže a světla. Uvádět děti do osobní děkovné modlitby. Umožnit rozvíjení praktických dovedností dětí.

Činnost dítěte (varianty): Pojmenuje a rozezná základní předměty, které se nacházejí na oltáři. Chystá model oltáře. Modlí se svými slovy. Tvoří koláž oltáře. Kreslí obrázky oltáře a liturgických předmětů nebo obkresluje podle předlohy. Starší děti přiřazují popisky s názvy k obrázkům předmětů, s možností kontroly podle kartiček s popisky.¹¹⁹

¹¹⁷ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, s. 35-37.

¹¹⁸ Srov. tamtéž 46-47,
Srov. také [online]. [cit.21.2.2020] dostupné z: <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/publikace-0-kdp/ja-jsem-dobry-pastyr/>

¹¹⁹ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, s. 46.
Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 35.

Možný scénář prezentace tématu (základní lekce):

Katecheta pozve děti do kruhu. Postupně je uvede do tématu prostřednictvím otázek, na které nechá děti spontánně odpovídat. Ptá se jich, co vidí před sebou, když vejdou do kostela. Postupně dojdou k odpovědi, že vidí velký stůl. Dále s dětmi hovoří o stolu, který máme doma, k čemu se používá, jak ho maminka chystá, když je nějaká oslava, co na něj dává...

Katecheta děti seznámí s tím, že stůl, který vidíme v kostele, se nazývá oltář (postaví před děti malý model oltáře). Na oltáři je bílý ubrus (rozprostře na oltář malý bílý ubrus). Povídá si s dětmi o tom, jaké nádoby dávají doma na stůl, a o tom, že i na oltáři v kostele jsou nádoby, ale jiné než doma, neobvyklé, mají zlatou barvu...*Na oltáři v kostele máme kalich* (ukáže dětem model kalicha a položí jej na oltář) a *misku, které říkáme obětní miska* (ukáže dětem model misky a položí ji na oltář vedle kalicha).

Dále s dětmi přemýšlí o tom, *proč je to všechno takové zvláštní, krásné...a kdo nás k tomuto stolu zve? Zve nás Pán Ježíš, který umřel na kříži* (staví na oltář kříž), *a byl vzkříšen* (klade na oltář svícny se svíčkami a zapálí je). *Abychom měli na paměti, že Pán Ježíš byl vzkříšen a zvítězil nad temnotou, zapalují se na oltáři svíčky. Po zapálení svíček říkáme: Světlo vzkříšeného Ježíše.* Součástí lekce je i ukázka manipulace se zápalkami při rozsvěcování svíček, a předvedení, jak se svíčky zhasínají zhasínadlem (svíčky se nesfoukávají).

Nyní mají děti před sebou nachystaný oltář. Může následovat děkonná modlitba. Je možno zařadit i vhodnou píseň k tématu.¹²⁰

Katecheta s dětmi znovu zopakuje názvy liturgických předmětů. Může použít montessoriovskou třístupňovou slovní lekci:

- 1) ukazuje dětem předmět a pojmenuje jej, např.: *To je kalich.*
- 2) dítě se učí poznávat předměty tím, že reaguje na pokyny katechety např.: *Podej mi kalich. Ukaž mi obětní misku. Kde je kalich?*
- 3) dítě odpovídá na otázku: *Co je to?*

Dítě má mít dost času osvojit si názvy předmětů, do třetího stupně má pokročit až po důkladném zvládnutí druhého stupně. Pokud ve třetím stupni dítě neodpoví správně, katecheta se vrací k 1. stupni, ukáže dítěti předmět a zopakuje název. Při dalších setkáních je možno lekci zopakovat.¹²¹

¹²⁰ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 53-54.

¹²¹ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, s. 36.
Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 30.

Po prezentaci má dítě prostor pro individuální práci, např. zkouší samostatně připravit oltář, lepí koláž oltáře (jednotlivé komponenty jsou předem vystřížené z barevného papíru), kreslí, obkresluje, přiřazuje názvy jednotlivých prvků k jejich obrázkům.¹²²

Obr. 1: materiál k tématu Oltář (foto: archiv autorky)

3.1.2 Ambon, liturgické knihy, předměty a textilie

Tato katecheze se koná po první katechezi *Oltář*, může však být zařazena až do druhého roku katechezí.

Hlavní myšlenka: Mše svatá se skládá ze dvou částí: z bohoslužby slova a z bohoslužby eucharistické. Ve mši svaté je pro věřící prostřen stůl Božího slova a stůl těla Kristova, které spolu těsně souvisí, tvoří jednotu.¹²³ Při bohoslužbě slova promlouvá Bůh k člověku skrze Písmo svaté. Důstojnost Božího slova vyžaduje, aby bylo v kostele vhodné místo, z něhož se hlásá, a tím je ambon. K hlásání Božího slova slouží liturgické knihy (zejména evangeliář a lekcionář), proto se těší mimořádné úctě.

Při eucharistické bohoslužbě se používají různé předměty. Zvláštní úctu zasluhují především kalich, obětní miska a patena, protože v nich se víno a chléb obětují, proměňují a z nich i přijímají. Všechny předměty určené k bohoslužbě jsou vkusné a krásné.¹²⁴

Materiál k prezentaci tématu: dřevěný model oltáře a liturgické předměty (viz katecheze *Oltář* 3.1.1), dřevěný model ambonu, zmenšeniny liturgických knih (evangeliář, lekcionář, misál), dvě konvičky a tácek, zmenšeniny liturgických textilií (lavabo, korporál, purifikatorium, palla).

¹²² Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, s. 46.
Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 35.

¹²³ Srov. *Všeobecné pokyny k římskému misálu*. Praha: ČBK, 2003, čl. 28.
Srov. také KKC, čl. 1346.

¹²⁴ Srov. *Všeobecné pokyny k římskému misálu*, čl. 55, 57, 309, 327, 349.

Materiál k individuální práci dětí: prvky na koláž vystřižené z barevného papíru – rozšířená verze s dalšími předměty, pevná složka 20x20 cm a v ní karty s obrázky a názvy jednotlivých předmětů, kartičky ke globálnímu čtení, pomůcky k nalepování, obkreslování, souhrnný plakát s obrázky a názvy jednotlivých předmětů.

Úkoly pro katechetu: V návaznosti na katechezi *Oltář*, seznámit děti s novým pojmem *ambon*, jeho významem, a vzájemnou souvislostí mezi oltářem a ambonem ve mši svaté. Pomáhat dětem poznávat, že Písmo svaté je Boží slovo darované lidem. Seznámit děti s názvy liturgických knih a tím, kde se při mši svaté kladou. Společně rozvíjet postoj úcty. Starší děti seznamovat s dalšími předměty, které se používají při mši svaté. Pomocí modelů předmětů ukázat dětem, jak se na oltář přináší kalich a obětní miska a jak kněz připravuje kalich. Rozvíjet vnímání krásy všech předmětů. Se staršími dětmi je možno dále uvažovat. *Z čeho je kalich a obětní miska (patena)? Z čeho je oltář a plátno na něm? Z čeho je svíčka? Na kráse oltáře má tedy účast svět minerálů, rostlin, také svět zvířat (včely). A lidé? Co přinášejí lidé při mši svaté? (práci, modlitbu).* Uvádět děti do osobní děkovné modlitby.

Činnost dítěte (varianty): Samostatně připravuje oltář. Pracuje s nově prezentovanými liturgickými předměty. Zapaluje svíčky (pod dohledem dospělého). Modlí se vlastními slovy. Tvoří rozšířenou koláž. Čte a přiřazuje s použitím kartiček pro globální čtení. Osvojuje si názvy předmětů (třístupňová lekce). Kreslí libovolný obrázek.¹²⁵

Obr.2: individuální práce – chystání oltáře
(foto: archiv autorky)

Obr.3: model oltáře, ambonu a figurka kněze
(foto: archiv autorky)

Obr. 4: individuální práce – rozšířená koláž
(foto: archiv autorky)

¹²⁵ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, s. 46, 70-73. Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 35, 55-57.

3.1.3 Svatostánek

Hlavní myšlenka: Kostel je zvláštní místo setkání člověka s Bohem. Živý Ježíš je přítomen v podobě chleba ve svatostánku.

Materiál k prezentaci tématu: dřevěný model svatostánku, ciborium (kovový model), červená svíce, zápalky, zhasínadlo.

Materiál k individuální práci dětí: obálka 20x20 cm a v ní karty s obrázky jednotlivých předmětů, pomůcky k obkreslování, kartičky ke globálnímu čtení (obrázky s popisky, samostatné obrázky, samostatné popisky), souhrnný plakát s obrázky a názvy jednotlivých předmětů.

Úkoly pro katechetu: Pomoci dětem uvědomit si, že Pán Ježíš je v kostele přítomný stále i mimo mši svatou. Rozvíjet v dětech vědomí zvláštní Ježíšovy přítomnosti v Nejsvětější svátosti ve svatostánku. Seznámit je se symbolikou věčného světla, a také liturgickou nádobou, kde Ježíš přebývá pod způsobou chleba – ciboriem. Společně s dětmi rozvíjet postoj úcty (pokleknutí, znamení kříže) před reálným svatostánkem v kostele.

Činnost dítěte (varianty): Seznamuje se s pojmy svatostánek, věčné světlo, ciborium. Pracuje s modely liturgických předmětů. Modlí se svými slovy. Kreslí obrázky svatostánku, ciboria, věčného světla nebo obkresluje podle předlohy. Starší děti přiřazují popisky s názvy k obrázkům předmětů, s možností kontroly podle kartiček s popisky.¹²⁶

Obr. 5: model svatostánku (foto: archiv autorky)

Obr. 6: model ciboria (foto: archiv autorky)

¹²⁶ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, s. 46, 73-75.
Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s.36, 58-59.

3.1.4 Liturgické barvy

Hlavní myšlenka: Liturgické barvy vyjadřují zvláštní ráz slavených událostí a prožívaných období liturgického roku.

Materiál k prezentaci tématu: čtyři malé ornáty a štolý v základních liturgických barvách (fialová, bílá, červená, zelená), čtyři stojací věšáky, zásuvky na uschování oděvů.

Materiál k individuální práci dětí: složka 20x20 cm s obrázky ornátů ve čtyřech barvách, prvky na koláž vystřižené z barevného papíru, souhrnný plakát s obrázky ornátů ve čtyřech barvách, pomůcky k nalepování, obkreslování.

Úkoly pro katechetu: Seznamovat děti s názvy liturgických barev, vysvětlovat jejich význam.

(Bílá: barva radosti, světla, vzkříšení, používaná hlavně v době vánoční a velikonoční; fialová: barva očekávání v adventu a kajícího v postním období; zelená: barva naděje, i každou neděli slavíme Kristovo vzkříšení; červená: barva Ducha svatého).

Činnost dítěte (varianty): Rozvěšuje ornáty na věšáky. Upevňuje a opakuje názvy barev (třístupňová lekce). Tvoří koláž s ornáty v jednotlivých barvách. Obkresluje obrázky ornátů podle předlohy, vybarvuje.¹²⁷

Obr. 7: materiál k tématu Liturgické barvy, Liturgický oděv a Liturgický rok
(foto: archiv autorky)

¹²⁷ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, s. 47, 75-77. Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 36, 59-62.

3.1.5 Liturgický oděv

Hlavní myšlenka: Liturgický oděv vyjadřuje zvláštní úlohu kněze při slavení mše svaté, který si k tomuto účelu obléká.

Materiál k prezentaci tématu: dřevěná figura (cca 30-50 cm) představující kněze, černá klerika, bílá alba, cingulum, štóla a ornát podle liturgické barvy.

Materiál k individuální práci dětí: složka s obrázky součástí liturgického oděvu (alba, ornát, štóla), kartičky ke globálnímu čtení, souhrnný plakát s obrázky a názvy jednotlivých částí liturgického oděvu.

Úkoly pro katechetu: Seznamovat děti s názvy liturgických oděvů a s tím, jak vypadají. Společně s dětmi objevovat jejich význam. Vychovávat k postoji úcty ke mši svaté. *(Bílá barva alby nám připomíná bílé šaty, které jsme dostali při křtu, křestní milost a čistotu srdce; štola je znamením moci a důstojnosti kněžské služby; ornát jako symbol přijetí Boží služby a Boží lásky).*

Činnost dítěte (varianty): Obléká figurku kněze do liturgického oděvu. Upevňuje a opakuje názvy částí liturgického oděvu (třístupňová lekce). Obkresluje obrázky liturgických oděvů podle předlohy, vybarvuje. Přiřazuje popisky s názvy k obrázkům předmětů, s možností kontroly podle kartiček s popisky.¹²⁸

Obr. 8: práce s modely liturgického oděvu
(foto: archiv autorky)

Obr. 9: figurka kněze s modelem liturgického oděvu
(foto: archiv autorky)

¹²⁸ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, s. 47, 77-79.
Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 36, 62-63.

3.1.6 Liturgický rok

Hlavní myšlenka: Liturgický rok je soustředěn okolo velikonočních událostí Ježíšovy smrti a vzkříšení. Během něj slavíme cyklus svátků, které se týkají tajemství Ježíšova života.

Materiál k prezentaci tématu: kulatý liturgický kalendář, ve kterém barevně odlišené dřevěné dílky představují jednotlivé neděle.

Materiál k individuální práci dětí: kalendář ke skládání, kalendář k vybarvování, kontrolní karta s předlohou správně seřazeného liturgického kalendáře.

Úkoly pro katechetu: Vytvářet příležitosti k uspořádání znalostí o liturgickém roce. Seznamovat děti s liturgickým kalendářem. Přibližovat dětem některé křesťanskými zvyky, které souvisí s liturgickým rokem.

Činnost dítěte (varianty): Ukládá jednotlivé dílky kalendáře podle předlohy. Vybarvuje kalendář. Symbolem betlémské hvězdy a kříže označí Vánoce a Velikonoce. Opakuje názvy svátků a liturgických dob (třístupňová lekce).¹²⁹

Obr. 10: prezentace tématu Liturgický rok
(foto: archiv autorky)

Obr. 11: práce s liturgickým kalendářem
(foto: archiv autorky)

¹²⁹ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, s. 47, 80-82.
Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 36, 63–66.

3.2 Základní gesta a postoje věřících

Součástí slavení jsou slova, činy, gesta, které poukazují na to, co se slaví, a stávají se tak znamením této skutečnosti. Znamení jsou tak prostředkem k vyjádření a prožívání reality.¹³⁰ Úkolem katechety v tomto bloku je seznámit děti s názvy a významem některých těchto gest a jejich praktickým nácvičením s dětmi zvnitřňovat skutečnosti, které vyjadřují.

Témata katechezí tohoto celku: *Znamení kříže, Klečení, pokleknutí*. Do druhého roku katechezí je zařazeno *Znamení malého kříže na čele, ústech a srdci*.

Tyto katecheze mají charakter cvičení pohybu. Dětem katecheta nejdříve předvede gesto (pohyb); pokud gesta doprovázejí slova, následně spojí gesto se slovem. Pokud dítě dělá gesto špatně, katecheta k němu přijde a gesto dělají společně. Katecheze se mohou konat v rámci jiné katecheze o mši svaté, katecheta se k nim může kdykoli v průběhu roku vracet.¹³¹

Pochopení a provádění svátostných znamení patří k podstatným prvkům liturgického vzdělávání. Je-li do liturgie zapojen celý člověk se svými postoji, gesty a jednáním, dostanou také ostatní znamení uvnitř liturgie novou hodnotu.¹³²

3.2.1 Znamení kříže

Teologický význam: Ježíšův kříž a zmrtvýchvstání jsou nejdůležitějšími událostmi dějin. Kříž je poznávacím znamením křesťanů. Ježíš na kříži porazil ďábla a smrt, proto bylo gesto kříže vnímáno taky jako ochrana proti Zlému. Teologové středověku říkají, že znamením kříže stavíme pevnost proti nepříteli. Znamení kříže doprovází trojiční formule - „Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen.“ Tato slova jsou zároveň součástí křestní formule. Opakování trojiční formule na začátku mše svaté je připomenutím a povzbuzením, že každá mše svatá v nás živí Boží život, který jsme ve křtu obdrželi.¹³³

Když děláme znamení kříže, dáváme se pod jeho ochranu, jako kdybychom před sebou drželi štít, který nás kryje a dodává nám odvahu jít dál.¹³⁴

Znamení máme dělat řádně, zvolna, se soustředěním myšlenek na jeho obsah. Velký kříž od čela k hrudi, od jednoho ramene k druhému. Pak toto znamení obejmeme celé naše bytí, tělo i duši, vše v něm bude posílněno, posvěceno, v síle Kristově, ve jménu trojjediného Boha.¹³⁵

¹³⁰ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Il potenziale religioso tra i 6 e i 12 anni: descrizione di un'esperienza*. Roma: Città nuova, 1996, s. 91, pracovní překlad spolku Cesty katecheze, z.s.

¹³¹ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, s. 83.

Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 66-57.

¹³² Srov. RICHTER, Klemens. *Znamení – centrum liturgického vzdělávání?* [online]. [cit.23.02.2020]. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/book/export/html/436>

¹³³ Srov. TICHÝ, Radek. *Mše svatá pro začátečníky i mírně pokročilé*, s. 15-16.

¹³⁴ Srov. RATZINGER, Joseph. *Duch liturgie*. Trnava: Dobrá kniha, 2005. Duchovní studnica, s. 144.

¹³⁵ Srov. GUARDINI, Romano. *O posvátných znameních*, s. 8.

Hlavní myšlenka: Kříž je znamením spásy. Je také znamením Nejsvětější Trojice.

Úkol pro katechetu: Vést děti k objevování gesta a jejich významu ve všedním životě. Učit děti správně udělat kříž a spolu s dětmi objevovat jeho význam.

Možný scénář prezentace tématu:

Katecheta v rozhovoru s dětmi pomocí otázek dochází postupně k poznávání toho, co to je gesto, co znamená. *Co je to gesto? Co znamená např. toto gesto?* (Klade prst na ústa a vysvětluje smysl gesta vyzývajícího k tichu). *Také při mši svaté děláme různá gesta. Co znamená toto gesto?* (Katecheta pomalu dělá znamení kříže). *Co tím gestem chceme vyjádřit? Toto znamení odkazuje na to, co Pán Ježíš pro nás vykonal – zemřel na kříži a byl vzkříšen. Tímto gestem si připomínáme, jak nás má Pán Ježíš rád a to, že my mu patříme. Poprvé jsme toto znamení obdrželi při křtu. Když děláme toto gesto, současně vyslovujeme „Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen“.*

Toto gesto děláme na začátku mše svaté – vzkříšený Ježíš je mezi námi přítomný. Také na konci mše svaté, kdy nám kněz nám znamením kříže žehná. Po mši svaté se vracíme domů – do práce, do školy nebo ke hře a toto znamení nám říká, že Ježíš je stále s námi.

Činnost dítěte (varianty): Dítě dělá znamení kříže. Vyslovuje trojiční formuli – Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen. Vhodné jsou spontánní situace např. při přípravě oltáře, při okamžicích společné nebo osobní modlitby. Dítě vysvětluje, že kříž je znamení, že patříme Ježíši. Je to dar, který jsme dostali při křtu.¹³⁶

¹³⁶ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, s. 48, 84-85.
Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 37, 67-68.

3.2.2 Klečení, pokleknutí

Teologický význam: Židé považovali kolena za symbol síly. Poklona na kolenou znamená proto sklonění vlastních sil před živým Bohem a uznání, že všechno, co jsme máme od něj.¹³⁷ Postoj klečení znamená především úctu k Bohu, sklonění se před jeho velikostí a uznání vlastní malosti. Klečení a pokleknutí nemá být jen úkonem těla, ale také srdce, které se má sklonit před Bohem v hluboké úctě a bázni. Je postojem pokory před Boží velikostí.¹³⁸ Má také kající a prosebný ráz.

Hlavní myšlenka: Kontrast mezi velikostí Boží a nepatrností člověka.

Úkol pro katechetu: Přiblížit dětem smysl tohoto gesta na příkladu stojícího a klečícího člověka.

Možný scénář prezentace: Katecheta dětem nejprve předvede, jak se správně kleká a klečí (poklekně nejprve na jedno koleno, pak na druhé). Vysvětlí dětem, že gesto pokleknutí děláme, když vstupujeme do kostela. S dětmi uvažuje, co tento postoj znamená. Pro vysvětlení použije porovnání dvou dětí. (Jedno dítě stojí, druhé si vedle něj klekne). Mezi člověkem, který klečí a který stojí, je viditelný velikostní rozdíl. Pomocí návodných otázek dochází s dětmi k pochopení toho, že tímto gestem v kostele lidé vyjadřují, že opravdu velký je Bůh a lidé jsou před ním velice malí. Katecheta s dětmi společně děkují Bohu za jeho lásku – velký Bůh zahrnuje svou péčí a láskou nás malé, protože nás miluje.

Činnost dítěte (varianty): Dítě nacvičuje znamení. Používá je ve chvílích osobní modlitby nebo např. při katechezi o oltáři, svatostánku. Pracuje s libovolným materiálem, který už zná.¹³⁹

3.2.3 Znamení malého kříže na čele, ústech a srdci

Toto znamení konáme s dětmi v rámci druhého roku katechezí.

Teologický význam: Toto znamení v současné liturgii děláme před četbou evangelia.

Připomíná nám, že máme Boží slovo přijímat rozumem, vyznávat ústy a uchovávat jej v srdci. Toto znamení má být spojeno s naší vírou, že evangelium je slovo živé, které má moc přetvořit naši mysl, slova i srdce.¹⁴⁰

Hlavní myšlenka: Toto gesto je znamením přijetí Božího slova.

¹³⁷ Srov. RATZINGER, Joseph. *Duch liturgie*, s. 155.

¹³⁸ Srov. GUARDINI, Romano. *O posvátných znameních*, s. 11.

¹³⁹ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jsem Dobrym Pasterzem*, s. 48, 88-89.

Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 37, 71-72.

¹⁴⁰ Srov. NEDBALOVÁ, Marie, Žofie NEDBALOVÁ a Jan KOTAS. *Misálek nejen pro děti*. Praha: Stanislav Juhaňák– Triton, 2018, s. 58.

Úkol pro katechetu: Vysvětlit dětem spojitost mezi znameními malého kříže na čele, ústech a srdci a četbou Božího slova a rozvíjet tak schopnost dětí vědomě prožívat toto gesto při mši svaté.

Možný scénář prezentace: Katecheta vysvětlí dětem, že před četbou evangelia konáme gesto malého kříže na čele, ústech a srdci a předvede toto gesto. S dětmi si vypráví o tom, proč označujeme právě tato místa. *Chceme, aby slova Pána Ježíše osvítila náš rozum* (dělá znamení na čele), *abychom uměli Boží slovo zvěstovat druhým lidem* (dělá znamení na ústech), *a aby slova Pána Ježíše byla v našem srdci a rozněcovala v něm lásku* (dělá znamení na srdci).

Činnost dítěte (varianty): Dítě nacvičuje znamení. Kreslí, obkresluje nebo nalepuje kříž. Pracuje s libovolným materiálem, který už zná.¹⁴¹

Obr.12: individuální práce – kříž
(foto: archiv autorky)

3.3 Liturgická gesta

Úkolem katechety v rámci tohoto bloku katechezí je prezentovat dětem liturgická gesta, která při mši svaté koná především kněz. Toto dětem napomáhá v odhalování významu liturgických znamení, ve kterých mají tato gesta své místo. Takto je také rozvíjena jejich schopnost vědomé (aktivní, činné) účasti na mši svaté. V této části zmíníme dvě katecheze. První *Příprava konviček* je pouze přípravnou katechezí na druhou *Příprava kalicha*, která přibližuje smysl tohoto gesta, které dělá kněz.

¹⁴¹ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, s. 48, 85-87.
Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s.37, 69-70.

3.3.1 Příprava konviček

Teologický význam: Dvě konvičky, které bývají většinou ze skla, obsahují víno a vodu. Při přípravě obětních darů bude vínem a kapkou vody naplněn kalich. Význam spojení vína a vody budou děti poznávat v další katechezi. Toto téma má pouze charakter cvičení.

Hlavní myšlenka: Víno představuje Ježíše, voda představuje lidi.

Materiál k prezentaci tématu: tác se dvěma konvičkami na „víno“ a vodu, na konvičkách je rýskou naznačena výška tekutiny; tác a na něm karafa s „vínem“ (obarvenou vodou) a džbán s vodou; trychtýř, skleněná miska, hadřík, houbička.

Materiál k individuální práci dětí: stejný jako materiál k prezentaci tématu + další tácky se džbánky, lahvemi a vodou na nácvik přelévání; tácky se džbánky, lahvemi a sypkým materiálem na nácvik přesypávání ke cvičením praktického života. Karta 20x20 cm s obrázkem konviček k obkreslování, vybarvování.¹⁴²

Úkol pro katechetu: Připravit pro děti vhodný materiál k nácviku přípravy konviček a zároveň k podpoře rozvoje jemné motoriky. Materiál k činnostem nachystat na tácky. Předvést dětem opatrné nalévání vody a vína (obarvené vody) ze džbánu a karafy přes trychtýř do konviček, vést je k tomu, aby pohyby dělaly pomalu a soustředěně. Pokud se tekutina rozlije, vést děti k tomu, aby ji utřely připravenou houbičkou.

Činnost dítěte (varianty): Dítě nacvičuje nalévání do konviček, vybarvuje nebo obkresluje obrázek konviček z karty. Jemnou motoriku také procvičuje dalšími přípravnými cvičeními, např. přesypává krupici ze džbánu do džbánu nebo z láhve do láhve trychtýřem; přelévá vodu z džbánu do džbánu nebo z láhve do láhve pomocí trychtýře. Tyto činnosti spadají do oblasti cvičení praktického života.

Obr.13: příprava konviček
(foto: archiv autorky)

Obr.14: cvičení praktického života
(foto: archiv autorky)

¹⁴² Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*, s. 49, 91-92.
Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 37, 73-75.

3.3.2 Příprava kalicha

Teologický význam: Když kněz připravuje kalich, přimísí do vína trochu vody. Křesťané zde spatřují několikerou symboliku. Jedním z významů je náznak těsného spojení božské a lidské přirozenosti v Kristu, a také naše těsné spojení s Kristem, který se nám daruje. Tyto výklady se odrážejí v modlitbě, kterou vyslovuje kněz při přípravě kalicha: *Jako se tato voda spojuje s vínem, tak ať jsme spojeni s božstvím věčného Slova, spojeného s naším lidstvím.*¹⁴³

Sofia Cavalletti uvádí, že děti se snadno vidí v několika kapkách vody, které se ředí ve vínu během přípravy kalicha. Uvádí svou zkušenost, kdy se ptala dětí, jestli jen Ježíš se obětuje otci? Děti ihned odpověděly: *Jsme tam také jako voda ve víně.*¹⁴⁴

Hlavní myšlenka: Spojení vína a vody jak symbol společenství mezi Bohem a člověkem. Kontrast mezi velikostí Boží a nepatrností člověka.

Materiál k prezentaci tématu: model oltáře (viz 3.1.1); na velkém tácu připraven bílý ubrus, obětní miska ze skla s papírovou hostií, průhledný kalich ze skla; vedle dvě naplněné skleněné konvičky (viz 3.3.1), bílý lněný ručníček-lavabo, knížečka s obrázkem gesta a slovy, která pronáší kněz.

Materiál k individuální práci dětí: stejný jako při prezentaci; dvě karty 20x20 cm, na jedné obrázek s gestem, na druhé text modlitby kněze.

Úkol pro katechetu: Vyzvat děti, aby při mši svaté sledovaly, co dělá kněz, když připravuje kalich. Pomocí připraveného materiálu (konviček a skleněného kalichu) dětem tato gesta prezentovat. Poukázat na to, co znamená víno: *Ježíšovu lásku k nám* a co znamená voda: *nás, lidi*. Objevovat s dětmi význam toho, proč je vína tolik a vody jen pár kapek. *Jaká je Boží láska k nám?* Znovu poukazovat na velikost Boží v kontrastu s lidmi. Dále s dětmi sledovat, zda se dají kapky vody od vína oddělit, zda je můžeme ve víně vidět a pozorovat jejich neoddelitelnost. Následně přečíst dětem modlitbu kněze doprovázející toto gesto.

Činnost dítěte (varianty): Dítě pracuje s připraveným materiálem a chystá kalich. Pozoruje spojení vody a vína. Obkresluje nebo vybarvuje obrázek s gestem přípravy kalicha, příp. kopíruje text modlitby. Kreslí obrázek na libovolné téma.¹⁴⁵

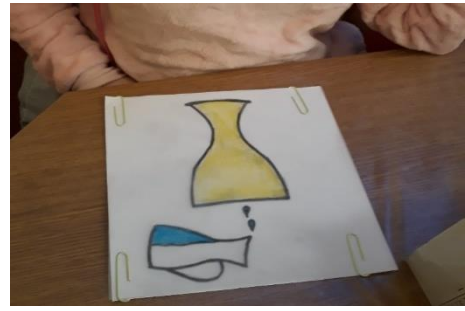
¹⁴³ Srov. ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 200.

¹⁴⁴ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Il potenziale religioso tra i 6 e i 12 anni: descrizione di un'esperienza*. Roma: Città nuova, 1996, s. 94-95, pracovní překlad spolku Cesty katecheze, z.s.

¹⁴⁵ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 37, 75-76.

Obr.15: příprava kalicha
(foto: archiv autorky)

Obr.16: obkreslování
(foto: archiv autorky)

Do druhého roku katechezí ve stupni 3-6 let jsou zařazeny další katecheze, týkající se liturgických gest: *Umývání rukou, Epikléze, Doxologie a velké Amen.*

Do třetího roku pak katecheze *Pozdravení pokoje a Lámání chleba.*

K těmto gestům se vrátíme v dalších kapitolách. Ještě před tím se ale budeme věnovat tématům, která jim předchází, a která postupně, systematicky uvádí děti do tajemství eucharistie.

V této kapitole jsme se zatím věnovali úvodním katechezím, které mají děti připravit na témata s hlubším obsahem. Přesto ale tato cvičení, zahrnující názvosloví a pohyby, jakkoli jsou chudá co do významu, jsou pro děti důležitá a připravují je na více komplexní práci.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 79.

3.4 Ježíš jako Dobrý Pastýř v katechezi podle Sofie Cavalletti

Pro pochopení způsobu, jímž je dětem v KDP přibližováno tajemství eucharistie, je nezbytné se blíže seznámit s pojetím ústředního podobenství v KDP – Podobenství o dobrém pastýři. Dětem ve věku 3-6 let se v katechezi předkládají verše z Janova evangelia: J 10, 3b-4; 14-15 (mladší děti), J 10, 3b-5; 10b-11; 14-16 (starší děti), druhý rok k nim přibude Podobenství o nalezené ovci – Lk 15, 4-6 a třetí rok 23. žalm.¹⁴⁷

3.4.1 Exegeze textu Podobenství o Dobrém Pastýři:

10.2 Kdo... vchází dveřmi, je pastýř ovcí.

10.3a ...a ovce slyší jeho hlas...

10,3b Volá své ovce jménem a vyvádí je.

10,4 Když všechny své ovce vyvede, jde před nimi a ovce ho následují, protože znají jeho hlas.

10,5 Za cizím však nikdy nepůjdou, ale utečou od něho, protože hlas cizích neznají.

10,10b Já jsem přišel, aby měly život a aby ho měly v hojnosti.

10,11 Já jsem pastýř dobrý! Dobrý pastýř dává za ovce svůj život.

10,14 Já jsem dobrý pastýř; znám svoje (ovce) a moje (ovce) znají mne,

10,15 jako mne zná Otec a já znám Otce; a za ovce dávám svůj život.

10,16 Mám i jiné ovce, které nejsou z tohoto ovčince. Také ty musím přivést; a uposlechnou mého hlasu a bude jen jedno stáde, jen jeden pastýř.¹⁴⁸

10.2 Kdo... vchází dveřmi, je pastýř ovcí

Pastýř vchází dveřmi (na rozdíl od zlodějů a lupičů), protože je doma. Ježíš je proti nim legitimní a jediný pastýř (pastýřem je Hospodin Ez 34,11 a jeho Mesiáš; Ez 34,23).¹⁴⁹

10.3a ...a ovce slyší jeho hlas...

Utiskovaný lid poznává toho, kdo mu nabízí východisko, když zaslechne hlas svobody, rád poslechne.

10,3b Volá své ovce jménem a vyvádí je.

¹⁴⁷ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 45-46.

Srov. také tabulka (viz příloha č. 1).

¹⁴⁸ Srov. *Nový zákon*: text užívaný v českých liturgických knihách přeložený z řečtiny se stálým zřetelem k Nové Vulgátě. Přeložil Václav Bogner. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. Srov. také [online]. [cit.31.3.2020] dostupné z: www.katechezedobrehopastyre.cz/publikace-o-kdp/ja-jsem-dobry-pastyr/

¹⁴⁹ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana: porozumět Božimu slovu*. Praha: Paulínky, 2014, s. 269.

Pro pastýře má každá ovce své jméno, volá je jménem ve vztahu osobního přátelství. Když přijde světlo, pastýř ovce vyvádí z ohrady ven. Ježíš, který je Světlem světa, vyvádí lidi ven z ohrady Zákona, aby kráčeli v jeho světle.

10,4 Když všechny své ovce vyvede, jde před nimi a ovce ho následují, protože znají jeho hlas. Ježíš vede svůj lid do zaslíbené země jako Hospodin při exodu. Ježíš sám je tou cestou, která vede k životu. Pravý pastýř nás osvobozuje, činí schopnými milovat a sloužit, být smělymi. Falešní pastýři nás utiskují lží, násilím, strachem. Každý máme schopnost cítit rozdíl mezi těmito dvěma hlasy.

10,5 Za cizím však nikdy nepůjdou, ale utečou od něho, protože hlas cizích neznají.

Soud o pravdě pastýře konají samy ovce, nezakládá se na nátlaku vůdců.¹⁵⁰

10,10b Já jsem přišel, aby měly život a aby ho měly v hojnosti.

Ježíš, který snímá hříchy světa, přišel osvobodit ovce a dát jim život.¹⁵¹

10,11 Já jsem pastýř dobrý! Dobrý pastýř dává za ovce svůj život.

Dobrý znamená pravý, autentický, správný, krásný... Ježíš není nějaký pastýř, ale „ten“ pastýř, vzorový pastýř, který se ujímá svých ovcí. Nasazuje se (vv. 11-13), dává se k dispozici (vv. 14-16) a odevzdává (vv. 17-18) za ně svůj život.

První vlastností pastýře je láska a odvaha, s jakou brání ovce, vystavuje za ně svůj život v každém nebezpečí.¹⁵²

10,14 Já jsem dobrý pastýř; znám svoje (ovce) a moje (ovce) znají mne,

Ježíš „nabízí“ pro své ovce svůj život, a tím je poznání a láska Otce. Mezi pastýřem a ovcí panuje poznání, důvěrnost, vzájemná láska. Všechny ovce dohromady nejsou „stádo“, ale mezi každou ovcí a pastýřem je osobní vztah.¹⁵³

10,15 jako mne zná Otec a já znám Otce; a za ovce dávám svůj život.

(Srov. Jako otec miloval mne, tak jsem já miloval vás (15,9))

Vzájemná láska, život, který je mezi Otcem a Synem je tentýž, který proudí mezi námi a jím. Ve v. 11 pastýř svůj život vy-dává, zde ho pře-dává. Dává k dispozici, nabízí. Nabízí ho stále, tady a teď (proto přítomný čas). Ježíš neumírá místo ovcí, ale dává jim svůj vlastní život.¹⁵⁴

10,16 Mám i jiné ovce, které nejsou z tohoto ovčince. Také ty musím přivést; a uposlechnou mého hlasu a bude jen jedno stádce, jen jeden pastýř.

¹⁵⁰ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana: porozumět Božímu slovu*, s. 269-270.

¹⁵¹ Srov. tamtéž, s. 272.

¹⁵² Srov. tamtéž, s. 272-273.

¹⁵³ Srov. tamtéž, s. 274.

¹⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 274.

Syn má bratry nejen v Božím lidu, ale všude. Ježíš bude vyvýšen nejen proto, aby shromáždil rozptýlené děti Izraele, ale kvůli všem národům. I pro ně chce Ježíš svobodu. Každý člověk je Otcův milovaný syn. Syn, který dal svůj život k dispozici všem lidem, činí z nich jediný lid bratří, jediné stádo. Ježíš říká jedno stádo (ne jeden ovčín). Jedno stádo je lid svobodných osob, které v Pánu našly svou svobodu synů a žijí spolu jako bratři, ve vzájemné lásce a službě, v respektování každé rozdílnosti. Jeden Duch, který je láska, jeden Pán, jeden Bůh působí všechno ve všech. Každý člen dává svou odlišnost do služby ostatních členů. Jako jediná vzájemná láska Otce a Syna při odlišnosti každého z nich.

...*jedno stádce, jen jeden pastýř* – identifikace pastýře a stáda. Ten, kdo následuje Syna, stává se jako on.¹⁵⁵

Ježíš je vzorem základního vztahu k lidem a ochoty angažovat se, nasadit a obětovat pro své ovce vše, dokonce svůj život. Vzájemný vztah poznání a lásky, který je mezi pastýřem a ovce vyjadřuje hluboký vztah lásky, vnitřní osobní vztah, který dodává důvěru, vytváří společenství. Na tuto hloubku poukazuje i srovnání s tím, jak se navzájem znají Otec a Syn, nadto není dokonalejší jednoty.

Obrazem pastýře obec navázala na dlouhou starozákonní tradici a Ježíšův život představila jako naplnění starozákonních nadějí a zaslíbení. V Orientu byl pastýř obrazem pro božského i lidského panovníka. V Izraeli ale není král označován jako pastýř, jediným a pravým pastýřem Izraele je sám Bůh (Ž 23,1) Proroci ostře kritizují náboženské a politické vůdce, kteří se označují za pastýře, ale svůj národ utlačují a vykořisťují (Jer 23,1; Ez 34,2). Jejich naděje se upíná k panovníku z domu Davidova, který „bude jako pastýř pást své stádo“ (Srov. Iz 40,11; Jer 31,10, Ez 34,23; Mi 5,1-3). Tím, že se Ježíš označuje za „dobrého pastýře“, navazuje na tento prorocký obraz pastýře. Slovy *jedno stádce* je vyjádřeno i to, že Ježíš není jen pastýřem Izraele, (v době vzniku Janova evangelia nejen křesťanů obrácených ze židovství), ale i pohanů.

Celá řeč v 10. kapitole Janova evangelia je silně christocentrická, vše, co je zde řečeno, platí výlučně jen o „dobrém pastýři“ Ježíšovi, nikoli o úřadu pastýřů v církvi. Ježíš jediný je Dobrým Pastýřem.¹⁵⁶

Skutečnost, že Ježíš je Dobrým Pastýřem, plyne z jednoty s Bohem, a právě toto Židé nepřijmou. Představa jednoho pastýře, který vede jeden Boží lid, má své kořeny v biblické

¹⁵⁵ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana: porozumět Božímu slovu*, s 275.

¹⁵⁶ Srov. PORSCH, Felix. *Evangelium sv. Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. Malý stuttgartský komentář, s. 103-106.

tradici, Ježíš však říká víc. Rozšiřuje tuto představu dobrého pastýře způsobem, který tato tradice neznala. Dobrý pastýř pokládá svůj život za ovce pro své spojení s Otcem.¹⁵⁷

3.4.2 Několik myšlenek z přípravy pro katechetu podle Sofie Cavalletti

Historické pozadí podobenství tvoří období dějin Izraele, kdy byli Izraelci v područí nadvlády Římanů. Židé silně reagovali na cizí vládu.

Ohrada pro ovce může být vztažena k Chrámu. Chrám náleží Bohu, ve Starém zákoně je to místo vybrané Bohem jako místo k přebývání. Velekněz vstupuje do chrámu ve jménu Božím. To nám přibližuje identitu pastýře. (Verš 2).

Ovce jsou uvnitř chrámu, jsou tam v postoji naslouchání hlasu pastýře. (Verš 3 a). Tato dynamika naslouchání, která se později vrací v podobenství, je základní ve veškeré biblické spiritualitě.

Volání jménem (verš 3 b) je význačným tématem ve Starém zákoně. Biblický význam slova „jméno“ znamená znát opravdovou osobnost někoho. To není povrchní znalost, ale spíše živý vztah, který dosahuje hloubky srdce. A tak vztah mezi pastýřem a ovce je více než jen znát jméno; to je také volání jménem, proto je dynamický. Volat jménem znamená, že musím znát nejen jméno, ale více, to znamená pozvání na tutéž cestu. Jestliže mne někdo volá mým jménem, pak nemohu neodpovědět. Biblický jazyk používá pro tento vztah termín „smlouva“, jde o základní téma Bible. Tato smlouva je dynamické pouto, které spojuje ovce s pastýřem prostřednictvím hlasu. Pastýř volá a ovce poslouchají; zde je vztah vzájemnosti a důvěry. Přesto toto volání umožňuje/dává svobodu, možnost volně odejít. Pastýř by měl vzít a vést své ovce; místo toho je volá a zve k odpovědi, která je odpovědí svobodnou.

Proč jde pastýř v čele, a ne za ovce? (Verš 4). Protože pastýř zná cestu, a když jde jistou cestou, ovce ho následují. On nás utěšuje, protože jde před námi se vším, co znamená chránit a vést nás, abychom se my, kteří ho následujeme, cítili bezpečně. Čím se vyznačuje pastýřův přístup k jeho ovce, když jde před nimi? Ukazuje to velkou důvěru. Kdyby pastýř nedůvěřoval, šel by za svými ovce, aby viděl, kam jdou, a viděl, zda jsou všechny na cestě. Jeho péče o ovce je stálá; nicméně následovat ho není požadavek, ale pozvání. Pouto lásky je ustanoveno mezi hlasem, který volá z lásky, a uchem, které nepřetržitě naslouchá tomuto hlasu.

V Bibli je iniciativa vždy na straně Boží; První je pohyb Boží směrem k nám. Bůh činí první krok, abychom my učinili naše první kroky ke konverzi. Co bychom mohli dělat bez počátečního hnutí lásky od Boha?

¹⁵⁷ Srov. MOLONEY, Francis J., HARRINGTON, Daniel J., ed. *Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 326-327.

Podobenství o dobrém pastýři je velikonočním podobenstvím. Čteme, že pastýř dává svůj život, dává ho až do smrti, a pak opět povstává k životu. Toto dovršení života ukazuje, co se stane ve vzkříšení. Kristus překročil limity života ve svém vzkříšení; všichni ti, kdo vstoupí do společenství s ním, mají jeho sílu učinit totéž.

Já jsem pastýř dobrý! Dobrý pastýř dává za ovce svůj život (verš 11). Toto je vyvrcholení děje v podobenství. Zde je přímý vztah mezi Kristovými slovy (*Já jsem dobrý pastýř*) a pasází z Ezechiela o pastýřích, kteří pasou pouze sami sebe. Být dobrým pastýřem znamená „položít svůj život“. Musíme si všimnout velké svobody, kterou pastýř dává ovčím; nikdy je nezavazuje, nenutí nebo na ně nenakládá. Místo toho jim nabízí svůj život a dává jim jej úplně k dispozici. Pastýř nabízí svůj život jako skutek lásky.

Já jsem dobrý pastýř; znám svoje (ovce) a moje (ovce) znají mne, jako mne zná Otec a já znám Otce (verš 14,15). Tato výměna mezi Otcem a Synem je zdrojem výměny mezi pastýřem a ovci.

Dříve to vypadalo, že on volá a vede pouze své vlastní ovce; avšak pastýřův hlas má obrovský dosah (verš 16 b); není spoutaný, ale rozšiřuje se do jakékoliv vzdálenosti. Není ohraničen na vlastní stádo, dosahuje i těch, kteří ještě nenáleží k témuž stádu. „Oni budou slyšet“ jeho hlas také, a uposlechnou ho a bude jen jedno stádce, jen jeden pastýř.

Je zde použit budoucí čas. Je to prorocká vize o univerzálním naslouchání Bohu, projektovaná do budoucnosti, směrem ke konečnému sjednocení v paruzii, v čase, kdy Bůh bude všechno ve všem. Kristus má úkol, aby zahrnul každého: *Musím je přivést také*. Jako vede své vlastní ovce, tak také bude vést všechny ostatní. Iniciativa je vždy Boží. Účel položení života pastýře, jeho darování života všem, je v budování společenství mezi všemi, kteří naslouchají hlasu pastýře a vytvářejí „jedno stádo“.¹⁵⁸

¹⁵⁸ Srov. CAVALLETTI, S.; COULTER, P. *Ways to nurture the relationship with God*. Chicago: Liturgy Training Publications, 2010, pracovní překlad 2. kapitoly. [online]. [cit.7.4.2020] dostupné z: <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/news/podobenstvi-o-dobrem-pastyri-priprava-pro-katechetu-podle-sofie-cavalletti/>

3.4.3 Podobenství o Dobrém Pastýři v katechezi dětí 3-6 let

Hlavní myšlenka: Důvěrný vztah mezi pastýřem a ovce je obrazem vztahu mezi Bohem a lidmi.

Materiál k prezentaci tématu: biblická antologie (knížička s biblickým textem), kulatý zelený podstavec s ohradou, figurka Dobrého Pastýře a 10 oveček 2 D.

Materiál k individuální práci dětí: materiál z prezentace, složka s dvěma kartami 20x20 cm k obkreslování nebo vybarvování, na první obrázek Dobrého Pastýře a ovce, na druhé text“ Já jsem Dobrý Pastýř a znám své ovce.“

Úkol pro katechetu: Ve službě slova přiblížit dětem kdo je to „pastýř“. Přečíst text podobenství. Názorně předvést příběh s prezentací materiálu. Zopakovat myšlenku, že Pán Ježíš o sobě řekl, že je Dobrý Pastýř a stará se o každou ovci. Vyzvat děti k přemýšlení nad otázkou *Kdo jsou ty ovce? (Kdo je pro Pána Ježíše důležitý? Koho tím Pán Ježíš myslel?)* Nedávat odpovědi, počkat, až děti přijdou dříve nebo později samy na to, že ovce „jsme my“.

Činnost dítěte (varianty): Pracuje s materiálem z prezentace, obkresluje karty, vyrábějí koláž (ovečky), kreslí obrázek, např. Dobrého pastýře a ovečky.¹⁵⁹

Obr.17: Podobenství o dobrém pastýři
(foto: archiv autorky)

Obr.18: Podobenství o dobrém pastýři
(foto: archiv autorky)

Cavalletti poukazuje na body, které děti nejvíce okouzlují. Jsou to především místa o osobní lásce a pečující přítomnosti Dobrého Pastýře: Přestože je oveček mnoho, všechny důvěrně zná, každou ovečku volá jejím jménem, ty si na jeho hlas zvykají, slyší jej a jdou za ním. Takto se utváří vzácný vztah – ovečky jsou poutem lásky přitahovány blíže ke svému pastýři. Hlas pastýře je mocný a nesmírně trpělivý; nikdy se neunaví, a dokonce dosáhne až k ovečkám, které jsou daleko nebo mimo stádo. I tyto ovečky se pomalu otáčejí za pastýřovým hlasem, a nakonec se spojí v jedno velké stádo. Pastýř ví, co jeho ovečky potřebují, vede je na dobré pastviny, kráčí před nimi, aby jim ukázal cestu, a zároveň je chrání před možným

¹⁵⁹ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 135-139.

nebezpečím. Díky tomu se ovečky u svého pastýře cítí pokojně a bezpečně; ví, že je zde někdo, kdo je ochrání i v nebezpečí.

V Podobenství o nalezené ovci, které je dětem prezentováno ve 2. roce katechezí (*Lk 15, 4-6*), děti spatřují další příklad lásky Dobrého Pastýře. Tato láska je tak velká, že nesnese pomýšlení na to, že by byť jediná ovečka byla o samotě a bezbranná. Pastýř ji hledá a volá tak dlouho, dokud ho neuslyší. Bere ji na svá ramena, ovečka nesena pastýřem může tam, kam jde on, je u něj v bezpečí, kde jí nikdo neublíží.¹⁶⁰

Při individuální práci s materiálem k podobenství (dřevěná 2D figurka Dobrého Pastýře, ovečky, ovčín) nebo při osobní meditaci dítěte např. formou kresby, může dítě pronikat postupně do poselství podobenství.¹⁶¹ Děti vědí, že Dobrý Pastýř je Ježíš. Malým dětem ale nemusí být hned jasné, kdo jsou ovce. Podstatné je, aby k tomuto zjištění dospěly samy.¹⁶²

Sofia Cavalletti na základě dlouholetých zkušeností s dětmi, z jejich výpovědí a kreseb dokládá, jak hluboce v nich podobenství rezonuje, jak je naplňuje radostným pokojem, vědomím, že s Dobrým Pastýřem jsou v bezpečí, pod jeho ochranou.¹⁶³

Toto podobenství zůstává v dítěti hluboce zakořeněno, jako by bylo dítěti vrozené. U dítěte dochází k citové integraci – obraz Pastýře se stává součástí samotné osoby dítěte. Dítě se podobenství „neučí“, ale žije. V dítěti je nevyslovená prosba být milován, a tudíž být schopen milovat. Skrze toto podobenství tato tichá prosba dítěte nachází odpověď a uspokojení¹⁶⁴.

Erikson vysvětluje, jak má kvalita mateřského vztahu v raném dětství vliv na rodící se základní důvěru dítěte, která je potřebná pro celý další život člověka.¹⁶⁵ Pouze uspokojením potřeby být hluboce milován se rodí základní důvěra, díky níž vzniká soulad mezi dítětem a světem. Uvedení do křesťanského života, založené na obrazu Dobrého Pastýře, buduje vztah s Bohem na pevném základu „elementární důvěry“. Co jiného může být základem náboženského života, než důvěra v Boha?¹⁶⁶

Podobenství ale neuspokojuje pouze psychické potřeby raného dětství, zároveň také uvádí děti do jádra křesťanského tajemství. Je zde výborným způsobem vyvážena složka afektivní a kognitivní. Podobenství nám především ukazuje, že Bůh je láska. Boží lásku představuje jako lásku prozřetelnou, která nás provází, ochraňuje a střeží, jako lásku, která se obětuje. Zároveň se z dogmatického hlediska soustředí na tajemství osoby Ježíše Krista a jeho vztah s námi,

¹⁶⁰ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 53-54.

Srov. také CAVALLETTI, Sofia. *Náboženský potenciál dieťaťa*. Bratislava: Lúč, 2019, s. 64-65.

¹⁶¹ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 55-57.

¹⁶² Srov. tamtéž, s. 54.

¹⁶³ Srov. tamtéž, s. 57.

¹⁶⁴ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 62.

¹⁶⁵ Srov. ERIKSON, Erik H. *Dětství a společnost*. Praha: Argo, 2002, s. 227.

¹⁶⁶ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 64.

který je jak osobní (pastýř zná své ovečky jménem), tak má rozměr společenství (ovčín). Dobrý Pastýř se také stává prostředníkem na cestě k Otci, skrze Ježíše jsme s Otcem spojeni.¹⁶⁷

Cílem katechezí o Dobrém Pastýři je pomoci dětem k vytvoření správného obrazu Boha skrze postavu Ježíše Dobrého Pastýře, objevování jeho lásky a navazování osobního vztahu s ním. Děti jsou také tímto uváděny do velikonočního tajemství, ve kterém Dobrý Pastýř dává za ovce svůj život.¹⁶⁸

3.5 Propojení Bible a liturgie

Cavalletti zdůrazňuje důležitost chápání Bible a tradice (a v ní zahrnuté liturgie) jako jednoho celku. Jen tak může vyniknout jejich bohatství, které se stává skutečným nástrojem života.¹⁶⁹ Pro děti je stůl slova a stůl těla Kristova jedním stolem.¹⁷⁰

Bibli prožíváme celým svým životem, obzvláště při liturgii, říká Cavalletti, jedno bez druhého nemůže existovat. Tam, kde se společenství buduje slavením eucharistie, žije ve spravedlnosti a naslouchá Božimu slovu, tam nachází Bible své naplnění.

Dítě, které z Bible poznává Krista – Dobrého Pastýře, by mělo být uvedeno do nejdůležitějšího momentu, kdy se s ním může setkat, a tím je mše svatá. Mše svatá je místo a čas, kde se setkáváme s Dobrým Pastýřem nejspecifičtější způsobem. On volá své ovce jménem, aby se shromáždily kolem jeho oltáře, a aby je jedinečným způsobem nasýtil sebou samým. Ke zdůraznění této souvislosti došla Cavalletti po téměř dvacetiletém usilovném hledání toho, jaký přístup ke mši svaté zvolit pro nejmenší děti. Tato cesta se ukázala jako správná, nejjednodušší a zaměřená na podstatu. Právě zaměřenost dětí na podstatu byla při hledání této cesty neocenitelným průvodcem. Propojení mezi Dobrým Pastýřem a eucharistií je to, na čem staví tvůrkyně konceptu KDP uvedení dětí do mše svaté.¹⁷¹ K tomuto uvedení dětem pomáháme ve dvou krocích: 1) hlásáním kerygmatu o Ježíši jako Dobrém Pastýři, který neustále dává svůj život pro nás (dále viz 3.5.1) a 2) uvedením do jazyka liturgických znamení (dále viz 3.5.2).¹⁷²

¹⁶⁷ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 65.

¹⁶⁸ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 137.

¹⁶⁹ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Il potenziale religioso tra i 6 e i 12 anni: descrizione di un'esperienza*. Roma: Città nuova, 1996, s. 93, pracovní překlad spolku Cesty katecheze, z.s.

¹⁷⁰ Srov. tamtéž, s. 97.

¹⁷¹ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 66-67.

¹⁷² Srov. [online]. [cit.8.4.2020] dostupné z <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/temata-a-obsah-kdp/i-stupen-pro-deti-3-6let/>

3.5.1 Dobrý Pastýř a eucharistie – kérygmatická etapa katecheze

Tato katecheze je časově rozdělena na dvě části. Dětem je tak poskytnut čas pro pochopení hlavních myšlenek tématu. V katechezi je zvěstováno kérygma¹⁷³: Pastýř dává život za své ovečky. Nejde přitom jen o jeho smrt, ale také o jeho neustálé dávání sebe sama v eucharistii.¹⁷⁴ Dítěti je pravděpodobně mnohem srozumitelnější to, že Ježíš je mu neustále k dispozici a stále nablízku než pochopení toho, že se vydal dokonce až na smrt. Celý Kristův život je darem Otci a lidem.¹⁷⁵

3.5.1.1 Dobrý Pastýř a eucharistie – 1.část

Hlavní myšlenka: Při slavení mše svaté na určitém místě a v určitém čase je Dobrý Pastýř nablízku svým ovečkám tím nejkonkrétnějším způsobem. Svě ovečky sytí zcela výjimečným způsobem – svojí láskou. Ježíš-Dobrý Pastýř připravil hostinu a zve nás k eucharistickému stolu.¹⁷⁶

Materiál k prezentaci tématu: materiál k *Podobenství o dobrém pastýři*, druhý zelený kruh bez ohrady, minimodel oltáře s ubrusem, malý kalich, obětní miska s chlebem, menší figurka Dobrého Pastýře.

Materiál k individuální práci dětí: materiál z prezentace, materiál pro koláž oltáře (viz 3.1.1)

Úkol pro katechetu: Uvádět děti do porozumění podstaty mše svaté jako Ježíšovy přítomnosti v chlebu a víně. Umožnit dětem prožít úžas a radost z přítomnosti vzkříšeného Ježíše Krista při slavení mše svaté. Dát možnost dětem, aby viděly ovečky kolem oltáře, a vytvořily si pouto mezi Biblí (podobenství o dobrém pastýři) a liturgií (mší svatou) viditelným způsobem.

Činnost dítěte (varianty): pracuje s materiálem z podobenství (ovečkami, pastýřem, ohradou, minioltářem s modely obětní misky a kalicha), lepí koláž oltáře, vybarvuje obrázek oltáře nebo kreslí obrázek na libovolné téma.¹⁷⁷

¹⁷³ Kérygma je jádrem víry, poselstvím o Boží lásce k člověku. Jeho středem je velikonoční tajemství Ježíše Krista, slavené ve mši svaté. Srov.[online]. [cit.8.4.2020] dostupné z: www.cestykatecheze.cz/casopis/2013-1/Rozvijeni-daru-viry-u-deti-v-Katechezi-dobreho-Pastyre.html

¹⁷⁴ Srov.[online]. [cit.8.4.2020] dostupné z <https://www.katechedobrehopastyre.cz/temata-a-obsah-kdp/i-stupen-pro-deti-3-6let/>.

¹⁷⁵ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 68.

¹⁷⁶ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 144.

¹⁷⁷ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 144-146.

Obr. 19.: Dobrý Pastýř a eucharistie – 1.část
(foto: archiv autorky)

Obr.20: Dobrý Pastýř a eucharistie – 1.část
(foto: archiv autorky)

Cavalletti popisuje postup této části katecheze takto: Když děti znají podobenství o dobrém pastýři, prezentované pomocí materiálu, kde je Dobrý Pastýř, ovečky, ohrada, katecheze pokračují ještě bližší konkretizací. Dětem poukážeme na specifické místo a čas, kde je Dobrý Pastýř výjimečným způsobem blízko svým ovečkám a sytí je jedinečným způsobem, svou láskou, při mši svaté. Souvislost mezi podobenstvím a eucharistií je zdůrazněna také pomocí materiálu. Vedle ovčína katecheta položí druhý zelený kruhový podstavec, na něj miniaturu oltáře, na který umístí malou sochu Dobrého Pastýře. Děti v prezentaci tématu uslyší o tom, že Dobrý pastýř volá každou ovečku jménem, aby přišla k němu, a ovečky se jedna po druhé shromažďují kolem jeho oltáře. Nyní jsou opět v blízkosti svého pastýře, ale v jiném ovčíně – říkáme mu kostel. Tam přicházíme, když se slaví mše svatá. Zde je Dobrý Pastýř skutečně pro mě, aby se mi zcela daroval. Jeho přítomnost není vázána na dřevěnou sošku (ta nám jen pomáhá na něj myslet), ale při mši svaté je Dobrý Pastýř přítomen v podobě chleba a vína. Na oltář katecheta položí model kalicha a obětní misky (pateny) a odebere sošku Dobrého Pastýře. Nic se ale nemění, životodárná přítomnost Dobrého Pastýře s námi zůstává. Sofia Cavalletti uvádí, že v tomto okamžiku se rozhostí kouzelné ticho a dětské rozjímání o ovečkách kolem oltáře většinou vyústí ve spontánní děkovnou modlitbu.

Cílem tohoto momentu prezentace je umožnit dětem, aby viděly ovečky kolem oltáře, a vytvořily si pouto mezi Biblií (podobenstvím o dobrém pastýři) a liturgií (mší svatou) viditelným způsobem.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 68-69.
Srov. také CAVALLETTI, Sofia. *Náboženský potencjal dieťaťa*, s.79-80.

3.5.1.2 Dobrý Pastýř a eucharistie – 2. část

Hlavní myšlenka: Ovčín je obrazem církve – společenství věřících lidí, kteří se setkávají kolem Ježíše – Dobrého Pastýře (v podobě chleba a vína) při mši svaté. Kněz má zvláštní poslání opakovat Ježíšova slova, kterými vyjádřil svou vůli zůstat s lidmi po všechny věky. V proměněném chlebu a vínu se můžeme setkávat s Ježíšem a radovat se z jeho přítomnosti mezi námi.

Materiál k prezentaci tématu: stejný jako v 1. části prezentace, navíc 10 figurek lidských postav 2 D: 1 figurka kněze, 5 figurek dospělých, 4 figurky dětí, knížečka s obrázkem obětní misky s chlebem a nápisem „Toto je moje tělo“, obrázek kalicha s nápisem „Toto je moje krev“.

Materiál k individuální práci dětí: materiál z katecheze *Dobrý pastýř, Dobrý pastýř a eucharistie, Oltář*.

Úkol pro katechetu: Objevovat s dětmi význam ovčína jako společenství lidí kolem Dobrého Pastýře, umožnit dětem prožívat radost a úžas z přítomnosti vzkříšeného Krista při mši svaté. Rozvíjet schopnost vědomé účasti při mši svaté.

Činnost dítěte (varianty): Pracuje s materiálem z prezentace, seznamuje se s knížečkou s obrázkem obětní misky s chlebem a nápisem „Toto je moje tělo“, s obrázkem kalicha a nápisem „Toto je moje krev“, lepí koláž oltáře, kreslí oltář nebo obrázek na libovolné téma.¹⁷⁹

Obr. 21: Dobrý Pastýř a eucharistie – 2.část
(foto: archiv autorky)

¹⁷⁹ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 144-147.

Cavalletti vysvětluje, že k této části můžeme přistoupit až poté, co se děti vnitřně ztotožní s představou oveček u oltáře. V kostele nevidíme ovečky, ale lidi. Každá ovečka představuje nějakého člověka, a tak v této části katecheze jsou ovečky kolem oltáře postupně nahrazeny figurkou nějaké osoby. Proto je důležité, aby děti už chápaly, že ovečky jsou symbolem pro lidi. Katecheta dětem poukáže na to, že mezi těmito lidmi je jen jeden člověk se zvláštním posláním, říkáme mu kněz. Jeho posláním je opakovat Ježíšova slova a vyjádřit tak Ježíšovu vůli „zůstat“ s lidmi po všechny věky.¹⁸⁰

Katecheta pronáší slova proměňování a ukazuje dětem: *Ježíš vzal chléb a řekl: „Toto je mé tělo“*, pozvedá obětní misku s chlebem před postavičkou kněze a pokládá ji na model oltáře. *Potom vzal Ježíš kalich a řekl: „Toto je má krev.“* Katecheta pozdvihuje a pokládá kalich. Následně vysvětlí dětem, že tělo a krev znamenají celého člověka a Pán Ježíš tím tedy řekl: tento chléb a toto víno jsem já. Pán Ježíš je při mši svaté přítomen v podobě tohoto chleba a vína, můžeme se s ním setkávat a radovat se z jeho přítomnosti mezi námi.¹⁸¹

3.5.2 Eucharistie jako svátost daru – etapa liturgických znamení

V první – kerygmatické etapě děti slyšely o přítomnosti Dobrého pastýře v našem životě, v této druhé etapě se děti mají naučit porozumět jazyku znamení.

Mše svatá je velice bohatá událost s mnoha aspekty a úlohou dospělého je najít to, co koresponduje se schopnostmi dítěte a naplňuje jeho potřeby. Po usilovném zkoumání toho, který aspekt mše svaté je nejbližší malým dětem, Sofia Cavalletti dochází k závěru, že je to právě pojetí eucharistie jako „svátosti daru“. Mše svatá je úžasná výměna darů mezi nebem a zemí. Je vrcholem darů, které Otec obětuje lidem v osobě Ježíše Krista a je zároveň vrcholným způsobem, kterým se člověk snaží co nejlépe odpovědět na tento obdržený dar. Pojetí mše svaté jako „Svátosti daru“ má své opodstatnění právě u nejmenších dětí (3-6 let), kdy téma daru v dětech vyvolává radostnou odpověď.

Děti v této věkové kategorii mají zájem o vše, co je spojeno s pohybem. Proto také prostředky, které jsou použity k přiblížení tohoto aspektu mše svaté, jsou dvě gesta (pohyby). Prvním je gesto vzkládání rukou, které doprovází modlitbu vzývání Otce, aby seslal Ducha svatého a proměnil chléb a víno v Tělo a Krev Kristovu (epikléze). Druhým gestem je pozvednutí již proměněných darů: kněz pozdvihuje společně konsekrovaný chléb a víno a vzdává chválu Otci modlitbou „skrze Něho, s Ním a v NĚm“ (doxologie). Toto jsou dvě gesta, která se doplňují. Obě jsou zřetelným způsobem zaměřeny k daru, jenž přichází shora z Boží iniciativy (první gesto) a odpovědi chvály ze země k nebesům (druhé gesto – jejich

¹⁸⁰ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s.69.

¹⁸¹ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 146-147.

pozdvížení ke konci eucharistické modlitby). Symbolicky vyjadřují podstatu mše svaté a mohou posloužit jako prostředek k uvedení dětí do teologie smlouvy. Děti v těchto gestech najdou referenční bod, který je pro ně pomocí k jejich vědomé účasti na liturgické slavnosti.¹⁸²

Prakticky se tato katecheze dětem představuje ve dvou prezentacích. První je *Epikléze*, druhá *Doxologie a velké Amen*.

3.5.2.1 Epikléze

Teologický význam: V epiklézi prosí církev Otce, aby poslal svého svatého Ducha (nebo moc svého požehnání) na chléb a víno, aby se jeho mocí staly tělem a krví Ježíše Krista, a aby ti, kdo se podílejí na eucharistii, byli jedno tělo a jeden duch.¹⁸³

Hlavní myšlenka: Slova modlitby doprovázející gesto kněze: *Proto tě, Otče, pokorně prosíme, posvěť svým Duchem tyto dary, které před tebe klademe, ať se stanou tělem a krví tvého Syna, našeho Pána, Ježíše Krista...* (viz 3. eucharistická modlitba), jsou prosbou k Bohu Otci o moc Ducha svatého, aby proměnil chléb a víno v tělo a krev Pána Ježíše a ukazují na působení celé Nejsvětější Trojice. Tělo a krev znamenají celého Ježíše; prosíme tedy, aby se dary staly Pánem Ježíšem. Gesto rukou obrácených dlaněmi směrem dolů poukazuje na to, že eucharistie je darem Boha člověku.

Materiál k prezentaci tématu: model oltáře s bílým ubrusem, skleněná miska s papírovou hostií, skleněný průhledný kalich, knížečka, ve které jsou na jedné straně slova modlitby, na druhé obrázek gesta (vztažených rukou nad kalichem a miskou s hostií).

Materiál k individuální práci dětí: stejný jako při prezentaci, dvě karty 20x20 cm s obrázkem gesta a s textem modlitby.

Úkol pro katechetu: společně s dětmi objevovat smysl gesta na základě slov modlitby, upozornit na působení Nejsvětější Trojice a podporovat v dětech schopnost vědomé účasti na mši svaté skrze soustředěné pozorování gesta epikléze, které při mši svaté kněz koná.

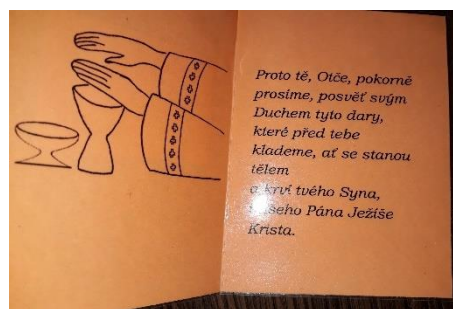
Činnost dítěte (varianty): připravuje oltář, pracuje s materiálem z prezentace, napodobuje gesto epikléze, obkresluje obrázek gesta nebo text modlitby z karet.¹⁸⁴

¹⁸² Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 70-71.

Srov. také CAVALLETTI, Sofia. *Náboženský potenciál dieťaťa*, s. 81-82.

¹⁸³ KKC, čl. 1353.

¹⁸⁴ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 78-80.

Obr. 22: knížička s gestem epikléze a modlitbou
(foto archiv autorky)

Cavalletti zdůrazňuje, že gesta hovoří samy o sobě. Proto během prezentace nemá výklad katechety přehlušit gesto, na které se má dítě soustředit především. Při prezentaci děti usednou do kruhu, katecheta požádá dítě, aby připravilo model oltáře s ubrusem, skleněným kalichem, obětní miskou s papírovou hostií. Zopakuje dětem, že při mši svaté je v obětní misce chléb a v kalichu víno a pár kapek vody. Pomalu a slavnostně předvede dětem gesto kněze (vstane a vztáhne ruce na kalich a pomalu jimi klesá nad dary). Katecheta předvede gesto podruhé a vyslovuje slova epikléze: *Proto tě, Otče, pokorně prosíme, posvět svým Duchem tyto dary, které před tebe klademe, ať se stanou tělem a krví tvého Syna, našeho Pána, Ježíše Krista...* (viz 3. eucharistická modlitba). Dále může klást dětem otázky, např. *O co kněz prosí? O jaký dar? Odkud tento dar pochází? Shora? Od koho tedy pochází?* Modlitba epikléze je tedy prosba k Bohu Otci o Ducha svatého, aby proměnil chléb a víno v tělo a krev Pána Ježíše. Tělo a krev znamenají celého Ježíše, prosíme tedy, aby se dary staly Pánem Ježíšem.¹⁸⁵

3.5.2.2 Doxologie a velké Amen

Teologický význam: Všechny eucharistické modlitby se zakončují modlitbou, tzv. doxologií. Je to chvalozpěv, vyjádření chvály. Jde o chválu Boha skrze Ježíše Krista v Duchu svatém. Kněz na závěr eucharistické modlitby vezme do rukou patenu (obětní misku) s proměněnými hostiemi a kalich s Krví Páně, pozvedne je a říká: *Skrze něho, s ním a v něm je tvoje všechna čest a sláva, Bože Otče všemohoucí, v jednotě Ducha svatého po všechny věky věků.* A lid odpovídá: *Amen.* Tím stvrzuje tento chvalozpěv.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjał duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 71-73.

Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 78-80.

¹⁸⁶ Srov. ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 206.

Srov. také: [online].2015 [cit.14.4.2020] dostupné z www.katechetiolomouc.cz/news/a31-zaver-eucharisticke-modlitby-a-obrady-svateho-prijimani/

Hlavní myšlenka: Chvála a dík Bohu vzdávaná Kristem a celým shromážděním v Duchu svatém. V gestu doxologie kněz pozdvihuje proměněný chléb a víno, aby za něj chválil Otce – skrze Krista, s Ním a v Ném.

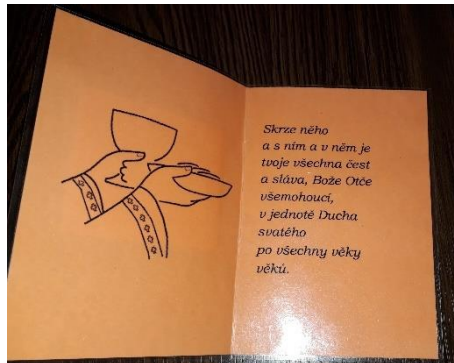
Materiál k prezentaci tématu: model oltáře s bílým ubrusem, skleněná miska s papírovou hostií, skleněný průhledný kalich, knížečka, ve které jsou na jedné straně slova modlitby doxologie, na druhé obrázek gesta (ruce obrácené dlaněmi vzhůru s kalichem a miskou s hostií).

Materiál k individuální práci dětí: stejný jako při prezentaci, dvě karty 20x20 cm s obrázkem gesta doxologie a s textem modlitby.

Úkol pro katechetu: společně s dětmi objevovat smysl gesta, podporovat v dětech schopnost vědomé účasti na mši svaté, uvádět je do modlitby chvály.

Činnost dítěte (varianty): pracuje s materiálem z prezentace, napodobuje gesto doxologie, přemýšlí o významu gest a slov, obkresluje obrázek gesta nebo text modlitby z karet.¹⁸⁷

Začátek katecheze je stejný jako u předchozí prezentace. Katecheta předvede dětem gesto – vstane, pomalu vezme obětní misku a kalich a zvedne je vzhůru, chvíli v tomto gestu stojí a pak pokládá obětní misku a kalich na stůl. Děti přemýšlejí pomocí návodných otázek, co tato gesta znamenají.

Obr. 23: knížečka s gestem doxologie a modlitbou
(foto: archiv autorky)

Cavalletti dává do souvislosti první gesto – dlaně dolů, které symbolizují to, že dostáváme dar a druhé gesto – dlaně nahoru a ptá se dětí, *co by to mohlo znamenat? Když dostaneme dar, něco, co nás dělá šťastnými, co děláme? Jak můžeme vyjádřit naši vděčnost?* Pro lepší pochopení děti poslouchají slova, která pronáší kněz – *Skrze něho a s ním a v něm je tvoje všechna čest a sláva, Bože Otče všemohoucí, v jednotě Ducha svatého po všechny věky věků.* To potvrzujeme tím, že se také připojíme k modlitbě kněze a hlasitě vyslovíme *Amen*. Obě gesta (vzkládání rukou při epiklézi a pozdvižené ruce při doxologii s kalichem a obětní

¹⁸⁷ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 78-82.

miskou) se tak doplňují a vyjadřují dar, který pochází z Boží iniciativy, a odpověď – chválu a díky. Závěrečné *Amen* – tzv. *velké Amen* – je jedno z nejdůležitějších v celé mši svaté. Toto *Amen* zakončuje modlitbu, jejímž vyslyšením činí nebeský Otec z přinesených darů chleba a vína Kristovo tělo a krev.¹⁸⁸

Podobenství o dobrém pastýři a pojetí eucharistie jako svátosti daru spolu souvisejí a jsou vzájemně propojené. Spojují Bibli a liturgii do syntézy s hutným obsahem. Sofia Cavalletti shrnuje své přesvědčení, že radostná zkušenost, kterou Svátost daru a podobenství poskytují, přispívá k tomu, že je dítě v harmonii se světem, a že jeho vztah k Bohu je založen na důvěře, která je nezbytným základem víry.¹⁸⁹

3.5.3 Význam aspektu daru a raného dětství jako období radosti z Boha

Poté, co jsme se zaměřili na aspekt „daru“ a děti měly potřebný čas k rozjímání a radování se z něj, Cavalletti pozoruje, že se v dětech vytváří touha nějakým způsobem vyjádřit prožívané okouzlení. Zdvížené ruce jsou projevem jejich radosti.¹⁹⁰

Cavalletti zdůrazňuje, že rané dětství je obdobím pokojné radosti z Boha.¹⁹¹ Je obdobím poklidného růstu, kdy se dítě, stále bez jakýchkoli starostí, může zcela odevzdat radosti z osob nebo věcí, které jsou mu dány. Rané dětství není doba na mravní úsilí.

Příliš často umenšujeme v dítěti podobnou radost tím, že se mu snažíme předat skutečnosti moralizující povahy, a tím ze setkání s Bohem mizí spontaneita a okouzlení. Pokud budeme příliš brzy klást důraz na osobní reakci člověka, naše pozornost bude zaměřena více na člověka než na Boha, v našem vztahu s Bohem zavládne napětí. Když se budeme příliš zabývat tím, co musíme udělat my, pak se nedokážeme zastavit se a těšit se z Boží iniciativy. Tak ničíme vztah smlouvy. Sofia Cavalletti uvádí, že čas na morální formaci přijde. Kolem šestého roku přibývají v životě dítěte další faktory a přijde čas na zdůraznění lidské práce i na morální úsilí v rovině chování. Nesmíme ale předbíhat nebo špatně odhadnout čas. Pokud tak činíme, zabraňujeme dítěti v přístupu k aspektům Boha, které dítě nejvíce potřebuje. Zamlžujeme tak tvář samotného Boha. Mravní výchova by měla být založena na lásce a měla by být odpovědí lásky dítěte na lásku, kterou mu Bůh daroval jako první.¹⁹² Poznání prvenství

¹⁸⁸ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjał duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 73.

Srov. také SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 78-82.

¹⁸⁹ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjał Duchowy Dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 79.

¹⁹⁰ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjał Duchowy Dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 76.

¹⁹¹ Srov. tamtéž, s. 74.

¹⁹² Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjał duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 75.

iniciativy Boží, která vysoce převyšuje iniciativu člověka, je výrazným rysem přístupu Sofie Cavalletti. Jde jí o to, aby člověk žasnul nad velikostí Boží lásky a odpověděl na ni úctou.¹⁹³

3.5.4 Eucharistie jako svátost smlouvy vyjádřená ve třech gestech.

Ke dvěma gestům z předcházejících katechezí přibude ve třetím roce další gesto, *Pozdravení pokoje*. Tato gesta slouží podle Cavalletti k vyjádření eucharistie jako svátosti smlouvy. Smlouva je jádrem křesťanské zvěsti. Eucharistie je svátost nové a věčné smlouvy. Bůh, jenž nás volá k životu, iniciuje smlouvu. Smlouva je tedy iniciována Božím darem života pro nás.¹⁹⁴

První okamžik je okamžik daru vyjádřený modlitbou a gestem epikléze – pohybem celebrantových rukou shora dolů. Tento pohyb nám umožňuje "vidět" dar, který pochází shora. Druhý okamžik – konec eucharistické modlitby se slovy doxologie, doprovází pohyb celebrantových rukou zdola nahoru. Toto gesto nám umožňuje "vidět" vyjádření chvály a díkyvdání společenství, které je určeno Otci skrze Krista, s ním a v něm. A konečně je tu i třetí gesto – pozdravení pokoje, které vyjadřuje sdílení daru v horizontální rovině. Tato tři gesta jsou výrazem jediného pohybu – pohybu smlouvy. Cavalletti popisuje, že rozhodujícím okamžikem, který vedl k tomuto pojetí, bylo vydání obnoveného misálu po liturgické reformě 2. vatikánského koncilu v roce 1969. V tomto misálu získala tato tři gesta viditelnost a novou důležitost, a díky tomu se dostala také do KDP. Tato tři gesta smlouvy označuje Cavalletti jako tři životodárná gesta, která by se měla vtisknout do našich životů. Je to dar, vděčnost za něj a jeho sdílení.

V tomto bodě se také dotýkáme nesmírně úzkého pouta mezi Biblií a liturgií, které v tradici má svůj vrchol ve svátosti nové a věčné smlouvy.¹⁹⁵

3.5.5 Eucharistie jako svátost jednoty

Tento rozměr eucharistie Cavalletti zdůrazňuje na základě gesta *Lámání chleba*. V apoštolské době se mše svatá nazývala „lámání chleba“. Toto lámání chleba je znamením jednoty mezi bratry a sestrami. V této katechezi jsou děti uvedeny do smyslu tohoto gesta a

¹⁹³ Srov. ZIMMERMANNOVÁ, Marie. *Uvádění do tajemství eucharistie v katechezi podle Sofie Cavalletti*. In Eucharistie jako pramen a vrchol života církve. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2015, s. 119-134, také: [online]. [cit. 27. 12. 2019]. Dostupné z:

<https://www.katechezedobrehopastyre.cz/news/uvadeni-do-tajemstvi-eucharistie-podle-sofie-cavalletti/>

¹⁹⁴ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Il potenziale religioso tra i 6 e i 12 anni: descrizione di un'esperienza*. Roma: Città nuova, 1996, s. 93-94, pracovní překlad spolku Cesty katecheze, z.s.

¹⁹⁵ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *The development of the catechesis of the Good Shepherd: inside the atria in Rome*. Chicago, IL: Catechesis Good Shepherd Publications, 2014, s. 21-23.

do modlitby *Beránku Boží*. Tato katecheze velmi úzce souvisí s Ježíšovou poslední večeří.¹⁹⁶ Koná se poslední rok katechezí v prvním stupni.

3.6 Kořeny eucharistie ve velikonočních událostech

Cavalletti označuje slavení liturgie jako nástroj pro rozvažování o minulých příbězích. Umožňuje následujícím generacím prožít nové účinky těchto minulých událostí. Událost, která se neslaví, je svým způsobem pro další generace ztracená; stejně tak postrádá smysl slavení, které není zakořeněno v určité události. Spojitost mezi historickou událostí a slavením je možno najít v celé Bibli.¹⁹⁷ Tím, že hovoříme dětem o Kristově smrti a zmrtvýchvstání, zasazujeme podobenství o Dobrém Pastýři do historických souvislostí.¹⁹⁸

Ke konci postní doby jsou děti do tohoto celku uvedeny skrze biblický zeměpis, kdy si na mapě Izraele (dřevěná pomůcka puzzle), kterou už děti znají z dřívějších katechezí, znovu ukáží, kde se nachází Jeruzalém. S tímto městem jsou spojeny stěžejní události Ježíšova života, došlo zde k nejdůležitějším spásonosným událostem – poslední večeři, smrti i vzkříšení. Jeruzalém je tedy místem uskutečnění Ježíšova velikonočního tajemství. Pro lepší seznámení se s místy, kde se tyto události odehrály, používá Cavalletti model Jeruzaléma z dřevěných kostek. Jsou zde kartičkami označena místa spojená s velikonočními událostmi: brána, kudy vjel Ježíš do Jeruzaléma, chrám, večeřadlo, Getsemanská zahrada, Herodův palác, pevnost Antonia, Kaifášův dům, Golgota a Ježíšův hrob. Během katecheze je dětem přiblíženo, co se na těchto místech odehrálo. Děti mají k dispozici také knížečku – průvodce velikonočními událostmi. Také katechezí, týkající se slavnostního vjezdu Ježíše do Jeruzaléma, jsou děti uvedeny do událostí spásy.¹⁹⁹

Vznik a význam eucharistie je dětem přibližován v katechezích, které se konají během velikonočního období (ideálně ve svatém týdnu). Do 2. roku katechezí je zařazena katecheze *Poslední večeře*, do 3. roku pak *Počátky slavení eucharistie*. Do celku katechezí s velikonoční tematikou je zahrnuta také *Slavnost velikonoční svíce*, kdy mají děti možnost prožít mimo liturgii první část velikonoční vigílie – liturgii světla. Děti se seznámí se symbolikou paškálu-znamením vzkříšeného Krista a znovu prožijí, že Kristus je světlem, které prozáří každou temnotu.

V následujících podkapitolách si přiblížíme výše uvedené dvě katecheze související se vznikem a vývojem eucharistie.

¹⁹⁶ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 83-85.

¹⁹⁷ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Il potenziale religioso tra i 6 e i 12 anni: descrizione di un'esperienza*. Roma: Città nuova, 1996, s. 98, prac. překlad spolku Cesty katecheze z.s.

¹⁹⁸ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 103.

¹⁹⁹ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 156-161.

3.6.1 Katecheze o poslední večeři

Teologický význam: *Náš Spasitel při poslední večeři, tu noc, kdy byl zrazen, ustanovil eucharistickou oběť svého těla a své krve, aby pro všechny časy, dokud nepřijde, zachoval v trvání oběť kříže a aby tak své milované snoubence církvi zanechal památku na svou smrt a na své vzkříšení: svátost milostivé lásky, znamení jednoty, pouto bratrské lásky...*²⁰⁰

Hlavní myšlenka: Ustanovením eucharistie vyjádřil Ježíš svou touhu zůstat s lidmi všech dob a na všech místech až do svého druhého příchodu. Slovy proměňování ustanovil chléb a víno, aby se staly znaky jeho věčné přítomnosti.²⁰¹

Materiál k prezentaci tématu: model večeřadla z překližky, 3D figurky apoštolů a Pána Ježíše, minimodel oltáře, bílý ubrus, miniaturní kalich a miska s chlebem, dva malé svíčky se svíčkami a kříž. Biblická antologie s textem události (Lk, 22,7-14), jména apoštolů podle Markova evangelia.

Materiál k individuální práci dětí: materiál z prezentace (model večeřadla, figurky apoštolů, biblická antologie) a karty 20x20 se slovy: „Toto je mé tělo“ a „Toto je má krev“.

Úkoly pro katechetu: Ve službě slova dětem vysvětlit, že než Pán Ježíš umřel, připravil zvláštní způsob, jímž zůstane přítomný ve všech dobách, na všech místech, u všech lidí. Popisem poslední večeře přiblížit, jak konkrétně to udělal. Při následující četbě z evangelia s prezentací materiálu dětem ukázat model večeřadla (s malým stolem, ubrusem, malou obětní miskou s chlebem a kalichem). Figurky apoštolů postupně představit jménem a vložit do večeřadla. Při čtení Ježíšových slov ustanovujících poslední večeři přiložit symbolicky k figurce znázorňující Ježíše obětní misku s chlebem a kalich. Důležité je připomenout dětem souvislost s podobenstvím o Dobrém pastýři, který položil život za své ovce (*na stůl ve večeřadle položit kříž*). Zároveň zdůraznit fakt, že Ježíš vstal z mrtvých a má život, který nikdy neskončí (*postavit na stůl svíčky a zapálit svíce*).

Dětem to připomíná oltář, který znají z dřívějších katechezí, týkajících se úvodu do mše svaté. Zůstat chvíli v tichu. Nyní se mohou děti zamýšlet nad tím, kde se tedy mohou se vzkříšeným Ježíšem setkat? V modlitbě společně děkovat.

Činnost dítěte (varianty): Dítě pracuje s modelem večeřadla. Starší děti čtou text podle biblické antologie. Obkreslují slova z karet. Mohou kreslit obrázek na libovolné téma.²⁰²

Sofia Cavalletti také uvádí možnost, kdy tuto slavnost poslední večeře mohou slavit samy děti, a to mladší společně se staršími. Skupinka dvanácti dětí se shromáždí okolo stolu, každé

²⁰⁰ *Sacrosanctum concilium*. In *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995, čl. 47.

²⁰¹ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjał duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 102.

²⁰² Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 161-163.

si vybere jméno některého z apoštolů. Jednomu dítěti je svěřena úloha přednést Ježíšova slova. Další dítě pak může přečíst zkrácený text událostí Ježíšovy smrti a zmrtvýchvstání. Následuje aktualizace: na stůl se přinese kříž a svíce a stůl se změní na oltář. Kruh dvanácti dětí se rozroste i o další přítomné děti, které jsou tak všechny shromážděny kolem improvizovaného oltáře. Cavalletti uvádí zkušenost, že v této situaci děti dlouho setrvávají a spontánně přednášejí své modlitby.²⁰³

Obr. 24: materiál k prezentaci *Poslední večeře*
(foto: archiv autorky)

3.6.2 Počátky slavení eucharistie

V katechezi *Počátky slavení eucharistie*, která se s dětmi koná ve 3. roce katechezí, pracují děti se stejným materiálem jako při katechezi *Poslední večeře*. Zároveň mají k dispozici knížečku (průvodce), s názvem „Počátky eucharistie“. V ní jsou velkými písmeny stručně popsány jednotlivé události a zároveň jsou zde kurzívou uvedeny pokyny pro individuální práci dítěte. Děti jsou tak provedeny událostmi přípravy večeře, poslední večeře, Ježíšovou smrtí na kříži, vzkříšením, nanebevstoupením a sesláním Ducha svatého, šířením církve a slavením mše svaté, až do dnešních dnů.

Teologický význam: *Konáním liturgie pokračuje církev v díle spásy.*²⁰⁴

Hlavní myšlenka: Události spásy-Ježíšovo utrpení, smrt a vzkříšení, jsou středem každé mše svaté.

Materiál k prezentaci tématu: stejný jako u předchozí katecheze (viz.3.6.1), nově postava biskupa a kněze (2 D), na pozadí modelu večeřadla šestcípá židovská hvězda, která bude během prezentace vyměněna za mozaiku s křížem připomínajícím kostel. Knížečka (průvodce) s názvem „Počátky eucharistie“.

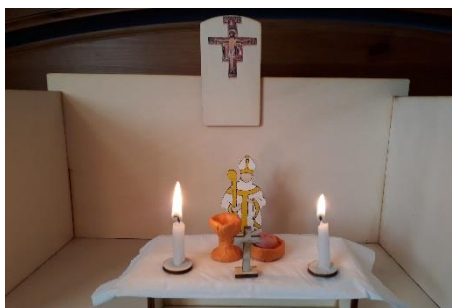
Materiál k individuální práci dětí: Stejný jako materiál k prezentaci.

²⁰³ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 102-103.

²⁰⁴ *Sacrosanctum concilium*, čl.6.

Úkoly pro katechetu: Přiblížit dějiny mše svaté a to, jak se rozšiřovala v průběhu dějin v čase i v prostoru. Presentovat dětem tyto události: příprava večeře, poslední večeře, Ježíšova smrt na kříži, vzkříšení, nanebevstoupení a seslání Ducha svatého, mši svatou slouží apoštol Petr- nástupce Pána Ježíše, apoštolové odcházejí hlásat evangelium do celého světa (*figurky apoštolů jsou odvedeny z večeřadla*), mši svatou slouží biskup - nástupce apoštolů (*uvedena figurka biskupa*), od doby, kdy nežijí apoštolové, biskupové a kněží opakují slova Ježíše vyslovená při poslední večeři, vznikají kostely (*šesticípá hvězda nahrazena mozaikou*), křesťanství se šíří do mnoha zemí, světí se noví kněží (*postava biskupa vyměněna za kněze*), až do dnešní doby kněží slouží mši svatou, i my se setkáváme s oslaveným a vzkříšeným Pánem Ježíšem, oltář, na něm kříž – Ježíš zemřel a byl vzkříšen, přichází k lidem, aby jim přinesl celé bohatství nebe.

Činnost dítěte (varianty): Dítě pracuje s materiálem a textem. Může kreslit obrázek na libovolné téma.²⁰⁵

Obr. 25: materiál k prezentaci tématu Počátky slavení eucharistie
(foto: archiv autorky)

3.7 Shrnutí přístupu k eucharistii v katechezích pro děti 3-6 let a nástin pokračování v dalším období

Jak jsme uváděli v předchozích kapitolách, s mladšími dětmi uvažujeme o liturgii v jednotlivých krocích. Dáváme důraz na spojitost mezi podobenstvím o dobrém pastýři a jeho přítomnosti na určitém místě a v určitém čase, a tím zdůrazňujeme biblický základ liturgického aktu v eucharistii. Ustanovující událost poslední večeře Páně je prezentována v blízkém spojení s Ježíšovou smrtí a vzkříšením, je to nedílná část velikonočního tajemství. Eucharistie, jako svátost daru a svátost smlouvy, je konkrétní vyjádření vztahu mezi Bohem, jenž dává, a stvořením, které reaguje. Pro malé děti je to viditelné v eucharistickém gestu epikléze, v díkůvzdání, jež je vyjádřeno ve finální doxologii a v gestu pozdravení pokoje. Když děti pozorují, jak se kapky vody v kalichu mísí s vínem, cítí se být součástí oběti. Cavalletti uvádí, že děti přijímají tuto teologickou bohatost snadno, spontánně a do hloubky,

²⁰⁵ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 164-168.

jak to často dokazují jejich kresby a komentáře. Možná, že tato znalost je do značné míry neuvědomovaná, ale formuje životně důležité živiny pro vědomou znalost v období, kdy budou dospívat. Cavalletti znovu opakuje, že malé děti jsou již schopny podchytit jádro věci, její nejhlubší význam. Znalost získaná proniknutím do jádra tajemství pak snadno vyvstane během období, kdy dítě roste.²⁰⁶

Pro účel nových potřeb dítěte staršího 6 let, kdy se u dítěte objevují nové intelektuální schopnosti, vytvořily tvůrkyň KDP materiál, jenž spojuje dohromady nejzásadnější momenty slavení eucharistie, na něž jsme se v období 3-6 soustředili, krok za krokem. Tento nový materiál byl nazván *Syntéza mše svaté*. Umožňuje dětem pochopit, jak jednotlivé momenty utvářejí sjednocené slavení. Nejzásadnější chvíle reprezentuje trojrozměrný model, jehož jednotlivé prvky dítě poskládá na bílý ubrus podle pořadí. Doprovodné modlitby jsou napsány na kartičkách, dítě ji umístí k odpovídajícímu úkonu. Po práci s těmito materiály si děti vytvoří ve zkrácené podobě svůj první vlastní misál.²⁰⁷

Obr. 26: část materiálu k prezentaci tématu *Syntéza mše svaté* (2.level)
(foto: archiv autorky)

Jako obraz vnitřního spojení věřících s Kristem používá Cavalletti s dětmi ve stupni 6-9 Ježíšovu metaforu o pravém vinném keři (Jan 15, 1-10, výklad 15, 11-17) a tento obraz předává prvokomunikantům.²⁰⁸ Příprava k 1. sv. přijímání sice není předmětem této práce, ale přesto se zmíníme o několika momentech, které jsou v přípravě na 1. sv. přijímání a bezprostředně po něm důležité. Tyto body jsou jedny z 32 principů k reflexi římské asociace a mezinárodní rady KDP.

²⁰⁶ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Il potenziale religioso tra i 6 e i 12 anni: descrizione di un'esperienza*. Roma: Città nuova, 1996, s. 110, pracovní překlad spolku Cesty katecheze, z.s.

²⁰⁷ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Il potenziale religioso tra i 6 e i 12 anni: descrizione di un'esperienza*. Roma: Città nuova, 1996, s. 111, pracovní překlad spolku Cesty katecheze, z.s.

²⁰⁸ Srov. ZIMMERMANNOVÁ, Marie. *Uvádění do tajemství eucharistie v katechezi podle Sofie Cavalletti*. In *Eucharistie jako pramen a vrchol života církve*. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2015, s. 119-134. také: [online]. [cit. 27. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.katechedobrehopastyre.cz/news/uvadeni-do-tajemstvi-eucharistie-podle-sofie-cavalletti/>

Obr. 27.: vinný keř (2. level)
(foto: archiv autorky)

- *Slavení prvního svatého přijímání dětí je každoročně slavnostně ohlašováno a děti na ně odpovídají podle své touhy po svátosti a podle své vyzrálosti, která je rozlišována s pomocí rodiny, katechetů a kněze.*
- *Slavení prvního svatého přijímání předchází intenzivní období přípravy, které se skládá ze zvláštních týdenních setkání mimo pravidelné katecheze v atriu*
- *Bezprostředně před prvním svatým přijímáním se děti společně stáhnou do ústraní na celé čtyři dny (od rána do večera). Základními prvky této duchovní obnovy jsou: Denní slavení eucharistie; poskytnutí příležitosti dětem pracovat v klidu s tím, co již znají, bez toho, že by se jim ukazovala nová prezentace; v rozšíření času ústraní až do večera v den prvního svatého přijímání tak, aby děti nebyly příliš rychle vyrušeny běžným životem.*
- *Slavení první svátosti smíření je slavnostně spojeno se znamením křtu, a to s bílým rouchem a světlem a v případě katechumenů se slavením křtu.*
- *Pozornost je věnována intenzivnějšímu setkání s rodinami během období před prvním svatým přijímáním.*
- *Katecheze v roce po prvním přijímání se vracejí a rozšiřují témata, která již byla uvedena a prezentována, a to na základě nových potřeb, které se objeví v této vývojové fázi dětí.²⁰⁹*

²⁰⁹ Srov. [online]. [cit. 14.4.2020] dostupné z www.katechedobrehopastyre.cz/news/a32-principu-k-reflexi-charakteristika-programu-kdp/

Pro úplnost je třeba zmínit ještě další důležitá témata v programu KDP 3-6 let, která sice nejsou obsahem této práce, ale společně s katechezemi, které se týkají mše svaté a eucharistie tvoří jeden systematicky uspořádaný celek. Jsou to např. témata adventu a Vánoc, která jsou spojena s biblickými starozákonnými proroctvími, dále tematický blok podobenství o Božím království a velice důležitý celek týkající se svátosti křtu, ve kterém se děti také setkávají s liturgickými znameními. Přehled všech témat v 1. úrovni 3-6 let je uveden tabulce v příloze č.1²¹⁰ Je zde také vyznačeno, které katecheze se konají v prvním, druhém a třetím roce katechezí.

3.8 Účast dospělých věřících na slavení eucharistie v pojetí Sofie Cavalletti

Na závěr této kapitoly bych ráda zmínila některé z myšlenek, které Cavalletti uvádí ve svých teologických reflexích na téma eucharistie. Zamýšlí se i nad naší aktivní účastí v eucharistii. Naše účast na eucharistii podle Cavalletti znamená vstoupit a stát se součástí oslavované události, znamená dělat to, co dělá Kristus. Spíše, než abychom zůstali diváky, máme se s ním stát aktivními účastníky. Událost, které jsme účastni během eucharistické oslavy je Kristova oběť otci a lidstvu. Co jsou tedy křesťané povoláni dát Bohu k dispozici, aby naše účast na eucharistii byla skutečná? Co můžeme Ježíši nabídnout? Odpověď na tuto otázku nachází Cavalletti v Ježíšových slovech: *Toto je moje tělo a Toto je moje Krev* – to je celé jeho já. Ježíš je ten, kdo nabízí a ten, kdo je nabízen. Slova, která následují, jsou – *To dělejte na mou památku*. Cavalletti nechápe tato slova jako liturgickou rubriku, nýbrž jako program života. Učedníci a křesťané mají opakovat to, co udělal Mistr: *Life, received as a gift, become itself a gift. (Život, přijatý jako dar, se sám stává darem)*. Ježíš ve svých slovech zjevuje sám sebe jako model života a zdroj tohoto způsobu života pro ty, kdo v něho věří. Cavalletti na úvodní otázku odpovídá: Je to celý náš život, který má být ve všech svých projevech dán k dispozici Otci – aktivity, náklonnosti atd., až po přijetí smrti. Vše ostatní je až na druhém místě. Vnější věci (hmotné věci, peníze atd.), mohou být také předmětem oběti, ale pouze pokud jsou výrazem (i když vnějším) života osoby, která je nabízí. Je nepředstavitelné, že by mohly nahradit obětování vlastního života.

Cavalletti dodává, že slova svatého Pavla, která mluví o křtu, tím více platí pro eucharistii, v níž se zdokonaluje a pokračuje naše začlenění do Krista, naše křestní spojení s ním.²¹¹

Jestliže jsme s ním sjednoceni, protože máme účast na jeho smrti, jistě budeme mít účast i na jeho zmrtvýchvstání (Řím 6,5).

²¹⁰ Srov. [online]. [cit. 24.4.2020] <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/temata-a-obsah-kdp/>

²¹¹ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Living liturgy – elementary reflections*, s. 91-93.

4. Postřehy z praxe

Ve farnosti, kde byly katecheze konány, se pravidelně schází skupinka dětí předškolního a mladšího školního věku. Tuto skupinku dětí s názvem *Broučci* tvoří přibližně 10-15 dětí, scházejí se jednou týdně v pátky v 16 hod, a po jejich setkání následuje mše svatá 17.30, které jsou účastni jak děti, tak rodiče. Během setkání před mší svatou si děti s katechetkou povídají, modlí se, zpívají, hrají si, tvoří. Podle období liturgického roku nebo aktuálního čtení z evangelia se připravují na mši svatou. Při mši svaté děti zpívají, přinášejí obětní dary, přednášejí přímluvy. Kázání je většinou přizpůsobeno věku dětí, kněz s nimi vede rozhovor. Hlavním cílem těchto aktivit je napomoci dětem v objevování Boží lásky, navazování vztahu s Ježíšem a taky vzájemných vztahů mezi sebou. Jako podstatný cíl setkávání s dětmi kolem oltáře je také to, aby děti vnímaly, že zde mají své místo, a aby se mše svaté účastnily aktivně a rády.

V rámci této skupinky bylo započato s realizací katechezí z konceptu KDP. Katecheze byly vloženy do cyklu pravidelného setkávání těchto dětí před mší svatou. Byly realizovány zejména úvodní katecheze týkající se liturgických předmětů a míst, gest, podobenství o dobrém pastýři a postupně se připravuje prostředí a materiál pro další katecheze.

Protože toto společenství dětí vzniklo mnohem dřív, než se s těmito katechezemi započalo, byly katecheze přizpůsobeny podmínkám tohoto společenství. Zúčastnily se jich děti ve věku 4-9 let, součástí setkání byly i aktivity, které děti v tomto období ve farnosti pravidelně prožívají a děti se po setkání vždy účastnily pravidelné mše svaté slavené s dětmi a mládeží. Náplň setkání tedy nebyla vždy ryze odpovídající struktuře KDP, nicméně většina prvků zde byla obsažena. K těmto katechezím se děti scházely na jiném místě než dříve, v místnosti, která byla k tomuto účelu zapůjčena a slouží prozatím jako atrium. Inspirace pro katecheze byly čerpány z příručky Barbary Surmy a Krzysztofa Biela *Já jsem dobrý pastýř*.²¹²

²¹²Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 52-66.

4.1 Setkání s prezentací *Oltář*

Protože v atriu byly děti poprvé, bylo nutné na začátku setkání po společném přivítání děti s touto místností seznámit, i s pravidly práce v ní. S dětmi jsme společně připravili modlitební koutek, vysvětlili si, co se v něm nachází a proč. (Ubrus podle liturgické doby – tentokrát zelený, obraz Ježíše – Dobrého Pastýře, Bible, svíce, kytička.) Poté následovala vlastní katecheze na téma *Oltář*.

Děti byly vyzvány, aby si sedly do kruhu. Do tématu byly uvedeny prostřednictvím otázek, na které mohly spontánně odpovídat.²¹³ Dětem byl předveden model oltáře, kalich a obětní miska a byla zdůrazněna symbolika kříže a světla svící. Společně jsme přemýšleli o tom, proč je to v kostele všechno takové zvláštní, krásné, kdo nás k tomuto stolu zve? Dětem byla také předvedena manipulace se zápalkami a zhasínadlem. Následovala děkovaná modlitba.

K zopakování názvů liturgických předmětů byla použita třístupňová slovní lekce. Pak následovala samostatná práce dětí. Na závěr setkání jsme společně uložili materiál na původní místa. Zazpívali jsme píseň a následně jsme se s dětmi přesunuli se do kostela ke mši svaté. Zaměřili jsme pozornost na skutečný oltář a při mši svaté jsme měli možnost také všimnout si skutečných liturgických předmětů.

4.1.1 Reflexe setkání

Vzhledem k tomu, že děti byly v Atriu poprvé, bylo pro ně vše nové a bylo patrné, že se dětem toto nové prostředí líbí. Na otázky odpovídaly spontánně, většinu odpovědí starší děti znaly, pro menší děti byly nové pojmy obětní miska a kalich. Velmi je oslovovala možnost individuální práce. Několik dětí se vystřídalo při chystání oltáře, děti si také vyrobily koláž oltáře a oblíbenou činností bylo obkreslování a vybarvování obrázků liturgických předmětů přes průsvitný papír. Děti pracovaly se zájmem a zaujetím. Při práci na koláži, kterou si každý z nich sám vyrobil, byla hezká jejich spolupráce, starší děti pomohly s prací mladším. Užitečné bylo následné propojení, když pak v kostele děti pozorovaly oltář a spojily si předměty, se kterými pracovaly, s reálnými liturgickými předměty.

²¹³ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 53-54.

4.2 Setkání s prezentací *Svatostánek*

Po společném přivítání jsme si s dětmi v kruhu připomněli o čem jsme spolu mluvili v předchozím setkání (oltář, mše svatá jako hostina, na kterou nás zve Pán Ježíš). Děti byly dotázány, jestli je Pán Ježíš v kostele přítomen, i když není mše svatá. Děti věděly, že ano. Byl jim představen model svatostánku a seznámily se s liturgickou nádobou – ciboriem, jeho malý model si děti poslaly po kruhu a prohlédly si jej.

Zaměřili jsme se také na symboliku věčného světla. Starší děti věděly a popsaly, kde se věčné světlo v kostele nachází, menší děti tento pojem ještě neznaly. Podle obrázků jsme si zopakovali pojmy svatostánek, ciborium, věčné světlo. Při zapálené svíci jsme se ztišili a děti se modlily vlastními slovy.

Následovala individuální činnost, při které děti mohly pracovat s oltářem, s modelem svatostánkem nebo obkreslovaly karty s obrázky zmíněných liturgických míst a předmětů.

4.2.1 Reflexe setkání

Během tohoto setkání mě zaujalo soustředění dětí při prezentaci a při individuální práci. Pracovaly se zájmem, u práce byly klidné. Překvapila mně znalost jedné starší dívky, která popsala symboliku věčného světla, a dokonce zmínila i to, že si všimla, že na Velký pátek věčné světlo nesvítí.

Jeden chlapec předškolního věku se delší dobu zdržel u práce s modelem svatostánku, kde si neustále rozzíhal a zhášel „věčné světlo“ a opakovaně si polohlasně říkal to, o čem jsme hovořili při prezentaci. Bylo patrné jeho zaujetí. Na konci setkání, po kterém jsme šli s dětmi na mši svatou, s nadšením prohlašoval, že se teď jdeme podívat, jak je to „doopravdy“.

Ostatní děti opět využily možností obkreslování obrázků z karet, které si následně vybarvily a opsaly názvy zobrazených předmětů.

Po příchodu do kostela jsme si ukázali skutečný svatostánek a věčná světla a připomněli jsme si úkon pokleknutí před svatostánkem.

4.3 Setkání s prezentací *Liturgické barvy*

Na začátku setkání jsme se opět přivítali s dětmi v kruhu, poté následovala úprava modlitebního koutku. Protože již začal advent, společně s dětmi jsme vyměnili zelený ubrus za fialový a místo podzimní výzdoby jsme do koutku dali adventní věnec. Při rozžaté svíci na adventním věnci jsme si povídali o tom, co prožíváme, na co se chystáme a těšíme a ve tmě a tichu jsme se soustředili na světlo svíce. S dětmi jsme si povídali o střídání barev během roku v přírodě a o střídání barev během liturgického roku v kostele. Uprostřed kruhu probíhala prezentace nového materiálu. Byly zde čtyři stojací věšáky, a na ně byly postupně rozvěšovány 4 malé ornáty a štoly v základních liturgických barvách. Děti se dozvěděly, jak se tento liturgický oděv jmenuje, a že ne vždy má na sobě kněz ornát stejné barvy. Se staršími dětmi jsme si ještě přiblížili symboliku barev. Následovalo překvapení pro děti – navštívil nás „sv. Mikuláš“. Navázal na téma, o kterém jsme si s dětmi vyprávěli, také jim popsal svůj liturgický oděv, zmínil také berlu a mitru a povyprávěl něco ze svého života. Po písni, společné modlitbě a nadílce jsme se přesunuli do kostela ke mši svaté. Během adventu děti nosí ke mši svaté lucerničky a v úvodu jdou temným kostelem se světýlky v průvodu.

4.3.1 Reflexe setkání

Děti se aktivně zapojily do úpravy modlitebního koutku, adventní věnec a symbolika světla je zaujala, děti se u světla svíce dokázaly pěkně ztišit. Nový materiál (čtyři malé ornáty na věšáčkách) byl sám o sobě tak poutavý, že z něj spontánně projevily radost. Během dalších setkání jsme se pak k tematice liturgických barev vrátili a děti si vyrobily koláž s prvky jednotlivých liturgických barev. Jako doplňková aktivita pro malé děti na rozvoj jemné motoriky a rozlišování barev bylo nachystáno třídění malých filcových kuliček v jednotlivých barvách pomocí pinzety. K této činnosti se děti rády vracely.

4.4 Setkání s prezentací *Liturgický rok*

V úvodu setkání jsme rozžali další svíci na adventním věnci a soustředili se ve tmě na světlo svíček. Společně jsme si zazpívali jednoduchý nápěv, u kterého si většinou v adventu posíláme lucerničku nebo svíčku:

Posílám světýlko dále, aby nám svítilo stále, posílám světýlko dál, aby se nikdo nebál.

Posílám světýlko dále, čekáme na svého Krále, posílám světýlko dál, přijde Pán Ježíš, náš Král.

Následovala krátká modlitba a po ní prezentace nového materiálu – liturgického kalendáře. Připomněli jsme si střídání ročních období během roku a taky různých období během roku liturgického. Nejdříve děti sledovaly prezentaci jednotlivých částí liturgického kalendáře a vysvětlení, co znamenají jednotlivé dílky (jeden dílek = jedna neděle). Po vytažení všech dílků je děti samy postupně vkládaly zpět tak, aby se u toho všechny vystřídaly. Následovala individuální práce – děti měly možnost ukládat jednotlivé dílky do liturgického kalendáře, vybarvovat vytištěnou předlohu liturgického kalendáře, příp. zvolit některou z předchozích činností. Zazpívali jsme adventní píseň

Jedna, dvě, tři, čtyři

*Jedna, dvě, tři, čtyři,
čtyři neděle,
a pak budou Vánoce,
šťastné, veselé –*

*/: Já se těším, já se těším, já se těším!
Kdy už přijde Pán?
Já se těším, já se těším, já se těším,
Co mu přichystám? :/*

*Připravím mu místo,
kde by mohlo spát –
to Děťátko maličké,
co ho bude hřát?*

*/: Šťastné nejvíc, šťastné nejvíc, šťastné nejvíc
bude, když mu sám
ve svém srdci, ve svém srdci,
ve svém srdci místo přichystám: /*

Pak jsme již zapálili svíčky v lucerničkách a přesunuli se do kostela ke mši svaté.

4.4.1 Reflexe setkání

Děti opět pěkně reagovaly při rozsvěcování adventního věnce, světlo ve tmě je pokaždé zklidnilo a ztišilo. Model liturgického kalendáře byl pro ně nový, prezentaci sledovaly se zájmem. Děti překvapilo to, že vánoční doba je oproti velikonoční době tak krátká. Postupné vkládání jednotlivých dílků zpátky bylo pro ně ale zdlouhavé a menší děti už ztrácely pozornost. Při individuální činnosti se vrátily ke kopírování a vybarvování obrázků z minulých katechezí. Pracovní listy s liturgickým kalendářem si děti nevybraly, pravděpodobně to bylo pro menší děti těžší, na tuto práci je zřejmě potřeba více času. (Tato prezentace je zařazena do 2. roku katechezí, což je zřejmě vhodnější).

Děti se těšily na společnou adventní písničku, kterou mají rády, a na tradiční průvod s lucerničkami během mše svaté.

4.5 Postřehy z dalších setkání

Během následujících setkání měly děti více prostoru pro individuální práci s materiálem. Několik menších dětí postupně pracovalo s modelem oltáře a svatostánku. Nejvíce děti kreslilo a kopírovalo. Jako nově zařazený materiál měly děti dřevěnou figurínu kněze a další části liturgického oděvu, se kterými se seznámily. O tento materiál byl pochopitelně velký zájem. Děti na figurínu oblékaly kleriku, albu, stolu a ornát, model kněze pak postavili před oltář.

Děti také měly rády cvičení praktického života (přípravu konviček, třídění barevných kuliček podle liturgických barev). Zaujala je prezentace *Příprava kalicha*, kalich pak měli možnost samy připravovat a soustředili se na přilévání kapky vody a symboliku vody a vína. Jedna z nejoblíbenějších činností bylo tvoření koláží (viz příloha 4) k tématu *Oltář, Liturgické barvy, Svátost křtu*, při prezentaci *Podobenství o dobrém pastýři* také koláž ovečky. Velmi často zvolenou činností dětí bylo také obkreslování a kresba na libovolné téma (viz přílohy 3, 5, 6, 7).

Zaujalo mně např., jak dívenka na obkreslený oltářní kříž kreslila vždy Pána Ježíše, který byl živý a usmíval se. Pozoruhodné bylo spontánní vyznání jedné starší dívenky, která k nakreslenému srdci s Pánem Ježíšem dopsala *Miluji Pána Ježíše víc než všechno na světě*. (viz příloha 7)

Zajímavý byl také obrázek asi šestileté holčičky, která nakreslila dřevěný kříž na trávě (viz příloha 7), děti většinou obkreslovaly oltářní kříž podle předlohy. Když byla dotázána na to, proč nakreslila kříž na trávě v přírodě, tak řekla, že ten opravdický kříž byl přece taky venku,

v přírodě. Vysvětlením by mohl být fakt, že holčička již má propojený symbol oltářního kříže s reálnou událostí, která se stala.

K liturgickým tématům se děti velmi rády a spontánně vracely. Byla pro ně uspořádána také malá exkurze do sakristie a do presbytáře mimo mši svatou. Zde se setkali s knězem, který jim z blízka ukázal liturgické předměty a místa, děti měly možnost podívat se tam, kde se běžně nedostanou a zeptat se na to, co je zajímavé. Zaujalo je například velké ciborium plné (neproměňených) hostií, to se pak také projevilo při volné kresbě (viz příloha 2,5).

Děti se také naučily novou písničku, na otázky z písničky nejprve odpovídaly:

Před oltářem

*1. Proč je to kolem nás takové krásné?
Co asi vzácného bude se dít?
Vše je tak sváteční, až člověk žasne,
na jaké hostině smíme to být?*

*Ref.: Kdo nás jen pozval tu
ke svému stolu?
Kdo všechno přichystal,
že jsme teď spolu?*

*Kdo nás jen pozval tu
ke stolu svému?
Kdo k nám tak dobrý je
a ke každému?*

*2. Ten stůl je OLTÁŘ,
na něm plátno bílé,
kříž tady stojí a svíce září,
od dávných časů, po všechny chvíle –
koná se HOSTINA na oltáři.*

*Ref.: Pán Ježíš pozval nás
ke svému stolu,
On je tu uprostřed,
proto jsme spolu.*

*Pán Ježíš pozval nás
ke stolu svému,
On zemřel, vzkříšen byl,
Děkujme Jemu!*

4.5.1 Závěrečná reflexe ze setkání s dětmi

Děti se za účelem katechezí scházely v novém prostředí – atriu. Bylo třeba děti naučit základním pravidlům, jak se zde mají chovat. Celkově ale do tohoto nového prostředí děti vplynuly zcela přirozeně a se zájmem, bylo zřejmé, jak je motivuje připravené prostředí a možnost individuální práce s materiálem.

Skupinka dětí (4-9 let) měla oproti doporučenému věkovému rozpětí pro 1. stupeň v KDP (3-6 let) větší věkové rozrůznění, což bylo na setkáních znát.

Nejmenší děti mnohdy ještě nedokázaly odpovědět na pokládané otázky, ale zato velice rády kopírovaly, obkreslovaly, vybarvovaly, lepily. Starší děti už většinou odpovědi na otázky znaly. S materiálem pracovaly také, ale měly zároveň úkol pomáhat mladším. (Rozsvěcování a zhasínání svíček, pomoc při lepení koláže apod.). Jako slabší stránku těchto setkání můžeme jmenovat to, že při velkém počtu dětí ve skupině (cca 10–15) byl problém se všem dětem věnovat individuálně. Zde se jeví jako opodstatněný požadavek uskutečňovat katecheze s menší skupinkou dětí. Také jsme měli někdy problém s místem, místnost je malá. Jako další mínus mohu uvést nedostatek času. Některé děti mohly dojít na setkání až později, čas nám ubraly i přesuny do místnosti, převlékání, a na mše svaté v adventu bylo třeba se vydat dříve než obvykle, kvůli přípravě průvodu dětí s lucerničkami. Na některá setkání jsme měli pouze necelou hodinu času, oproti doporučované hodině a půl až dvěma hodinám. Nestihli jsme proto všechny body katechezí, ale katecheze jsme se snažili postupně vkládat do rámce našich možností. Způsobu této práce s dětmi se teprve učíme. Přes tyto slabší stránky ale jednoznačně převládaly pozitivní zkušenosti. U všech dětí byl parný zájem o individuální práci. Do atria se těšily, bylo vidět, že „zaměstnat ruce“ je to, co děti potřebují a skrze práci rukou měly možnost spontánně se zamýšlet nad tématem a postupně si ho osvojovat. Tímto způsobem tak byly zaměstnány jejich ruce, mysl i srdce.

Uvědomila jsem si důležitost opravdu důkladné přípravy na katechezi. Také to, že se musím učit říkat podstatné věci méně slovy, což není jednoduché. Umět vystihnout to podstatné a správně formulovat otázky pro děti. Dát dětem čas k promýšlení tématu, jeho zpracování a zvnitřňování.

U individuální práce ožily i méně aktivní děti a dokázaly se o tom, co zrovna dělají, sdílet. Po příchodu do atria děti již automaticky zaměřily k různým činnostem, které znaly a rády se k nim opakovaně vracely. V určitých chvílích bylo možno zachytit v dětských očích úžas a opravdové soustředění. Děti měly možnost to, o čem slyšely při katechezi, zažít ve skutečnosti při mši svaté. Toto propojení bylo velmi užitečné a z dlouhodobého hlediska to může být jedna ze skutečností přispívající k jejich vědomé, aktivní účasti při mši svaté.

4.6 Další možnosti využití Katecheze Dobrého Pastýře

V KDP bychom chtěli pokračovat i nadále. Pro tento účel je rekonstruována nová větší místnost. Ve farnosti se také zvažuje možnost nabídnout tyto katecheze dětem 1. a 2. třídy jako variantu výuky náboženství ve škole. Sofii Cavalletti a Giannou Gobbi byl vypracován mj. program pro využití na 1. stupni základních škol od 1. do 5. třídy.²¹⁴ Vhodnou variantou by mohla být také např. příprava nových ministrantů za použití katechezí týkajících se liturgie.

V ČR je zatím nejvíce rozšířen 1. stupeň (level) programu KDP (3-6 let), který je nabízen dětem v předškolním věku formou katechezí ve farnostech nebo se uplatňuje v rámci katecheze v rodinách. Tento program lze ale také využít pro děti 1. a 2. tříd, které mají zájem o katechezi a neprošly jí v předškolním období. Toto by mohla být zároveň varianta vhodné vzdálené přípravy před bezprostřední přípravou na první svaté přijímání (které následuje ve 3. třídě).

Nejvhodnější model je ale zřejmě ten, který je nastaven přímo ve struktuře KDP zakladatelkami: po předškolní katechezi (1. level 3-6 let) následují katecheze 2. levelu (6-9 let), které v sobě zahrnují i přípravu na 1. svaté přijímání. Tyto katecheze jsou už v ČR také známy, proběhlo několik kurzů, ale nejsou ještě tolik rozšířeny. Třetí level (9-12 let) zatím v ČR rozšířen není.

Veškeré informace jsou dostupné na portále <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/>.

Jako velice vhodná varianta se jeví včlenění katechezí 1. levelu do programu mateřských škol. V ČR tento program funguje již několik let např. v Církevní MŠ Kongregace sester Nejsvětější Svátosti v Českých Budějovicích. Jak již bylo zmíněno v úvodu, tyto sestry byly také průkopnicemi tohoto programu v ČR.²¹⁵ Náboženská výchova v této MŠ není praktikována jako hodina náboženství jednou týdně, ale prolíná se celým výchovným programem. V něm je zahrnuta i pravidelná mše svatá jednou týdně, děti mají také možnost navštěvovat adorační kapli sester. Některé z dětí se zde připravují na první svaté přijímání, ke kterému přistoupí ještě před nástupem do školy.²¹⁶

Program KDP také uplatňují na různých místech světa Misionářky Lásky-sestry Matky Terezy. V ČR tento způsob katecheze a liturgické výchovy používají např. sestry Matky Terezy z Ostravy, které touto formou pracují s dětmi se sociálně znevýhodněného prostředí a vnímají ji jako velmi přínosnou.

²¹⁴ Srov. [online]. [cit. 23.4.2020] dostupné z: <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/temata-a-obsah-kdp/petilety-program-pro-zs/>

²¹⁵ Srov. SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř*, s. 189.

²¹⁶ Srov. [online]. [cit. 25.4.2020] dostupné z: <https://www.cms-lipenska.cz/nabozenstvi.html>

Jako další možnost využití liturgické výchovy formou KDP bych uvedla použití při katechezi s dospělými, a také s katechumeny. Sofia Cavalletti spolu s kanadskou kolegyní dr. Patricií Coulte, na základě zkušeností s katechezí s dospělými, napsala v závěru svého života dílo, které bylo vydáno roku 2010 pod názvem *How to Nature the Relationship with God*. Zde se autorky věnují také mj. přiblížení tajemství eucharistie z pohledu Božího plánu spásy. Program Katecheze Dobrého pastýře se dnes uplatňuje napříč kontinenty i křesťanskými církvemi. U dětí z různých prostředí i kultur je zachytitelný stejný smysl pro radost pramenící z jejich vztahu s Bohem a z toho plynoucí zvláštní stav pokoje, který vede k závěru, že tento vztah uspokojuje základní životní potřebu dětí.²¹⁷

²¹⁷ Srov. ZIMMERMANNOVÁ, Marie. Uvádění do tajemství eucharistie v katechezi podle Sofie Cavalletti. In *Eucharistie jako pramen a vrchol života církve*. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2015, s. 119-134. Také: [online]. [cit. 23.4.2020]. Dostupné z: <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/news/uvadeni-do-tajemstvi-eucharistie-podle-sofie-cavalletti/>

4.7 Naplňování cíle aktivní (vědomé) účasti dětí na slavení eucharistie

Jak již bylo řečeno v úvodu, jedním z cílů KDP je vědomá účast dětí na liturgii. Tato poslední podkapitola je shrnutím momentů v KDP, které považují z dlouhodobého hlediska za přínosné pro přípravu dětí k aktivní (vědomé) účasti na slavení eucharistie.

- Zakladatelka KDP Sofia Cavalletti se věnovala studiu hebrejštiny a Starého zákona, liturgické teologii a patristice. Svě katechetické dílo stavěla na pevných teologických základech. Spoluautorka konceptu KDP Gianna Gobbi vnesla do společného díla poznání přirozené stránky dítěte z pohledu pedagogiky a vývojové psychologie. Svě zkušenosti získala u Marie Montessori. Můžeme zde hovořit o teologické antropologii, která pomáhá porozumět člověku, jeho přirozenosti a vztahu k Bohu na základě biblických textů.²¹⁸
- Bible a liturgie a jejich vzájemné propojení tvoří prameny katecheze.
- Na těchto základech je rozvinuto dílo, které s velkou důvěrou a úctou přistupuje k dítěti a k Božímu působení v něm. Je to Bůh, který v duši dítěte koná své dílo a člověk má za úkol vytvořit podmínky pro uskutečnění tohoto Božího díla.
- Z přístupu Sofie Cavalletti je patrné, že dítěti nic nevnucuje, ale tím, že napomáhá jeho duchovnímu životu, naplňuje jeho tiché nevyslovené přání: *Pomoz mi přiblížit se k Bohu.*²¹⁹ To bylo mottem její práce.
- Dítěti je dána prostřednictvím katechezí možnost, aby se orientovalo v prostředí kostela, aby bylo uvedeno do jazyka znamení a porozumělo v rámci svých možností symbolice liturgických gest. To, co dítě zná, přitahuje jeho zájem. Dítě také ví, že i ono zde má své místo. Hostina, kterou připravil Ježíš, je připravena i pro ně.
- Biblické podobenství o Ježíši Dobrém Pastýři dětem napomáhá k vytvoření správného obrazu Boha.
- Základem je hlásání kérygmatu – poselství o Boží milující lásce. Bůh jako první přichází ke člověku s nabídkou daru spásy.
- Hlásání kérygmatu je východiskem pro modlitbu chval a díkyvzdání, ke které jsou děti vedeny.
- Eucharistie je chápána jako „svátost daru“.

²¹⁸ Srov. ZIMMERMANNOVÁ, Marie. Uvádění do tajemství eucharistie v katechezi podle Sofie Cavalletti. In *Eucharistie jako pramen a vrchol života církve*. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2015, s.119-134.

Srov. také [online]. [cit. 23.4.2020]. Dostupné z: <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/news/uvadeni-do-tajemstvi-eucharistie-podle-sofie-cavalletti/>

²¹⁹ Srov. CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*, s. 35.

- Děti mají možnost i v dalších katechezích poznávat blíže osobu Ježíše Krista a tajemství Božího království skrze biblické texty a podobenství.
- Katecheze jsou ucelené, navzájem spolu souvisí a tvoří logicky uspořádaný celek. Témata se spirálovitě opakují a prohlubují.
- Děti mají možnost vracet se k tématům také opakovanou prací s materiálem, který je pro ně neustále k dispozici a mohou i takto téma prohlubovat.
- Atrium není obyčejnou třídou, ale místem sloužícím k naslouchání Bohu, k modlitbě, k přípravě na liturgii.
- Podstatnou roli zde hraje ticho. Tomu se učí děti i dospělý. Ticho je předpokladem naslouchání. Umění ztišit se je potřebné pro správné prožití liturgie, posvátné ticho je její součástí.²²⁰
- Svým obsahem i prostředím, ve kterém se katecheze konají, přispívají k rozvíjení schopnosti vnímání krásy a posvátna. Vychovávají k postoji úcty ke slavení mše svaté.
- Vše, co se v katechezi koná, je zaměřeno k podpoře navázání a rozvíjení osobního vztahu mezi Bohem a dítětem.
- Na základě osobního vztahu se může zrodit touha po setkání (setkávání) s Ježíšem v eucharistii.
- Osobní vztah je základním předpokladem pro aktivní prožívání liturgie.
- Zároveň její vědomé prožívání vede k posilování a živení tohoto vztahu.

²²⁰ Srov. *Všeobecné pokyny k římskému misálu*. Praha: ČBK, 2003, čl. 45.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo představit způsob, jakým je realizována liturgická výchova v KDP, se zaměřením na slavení eucharistie: přiblížit postup uvedení dětí do slavení mše svaté a popsat, jak Sofia Cavalletti přibližovala dětem ve věkové kategorii 3-6 let tajemství eucharistie. Na tomto základě se pak pokusit o shrnutí toho, čím KDP napomáhá k aktivní (vědomé) účasti dětí na slavení mše svaté.

První dvě kapitoly mi napomohly k nezbytnému získání teoretických poznatků o dané problematice. Mohla jsem si ujasnit pojmy, jako je např. aktivní účast na liturgii, zamyslet se nad potřebností liturgické výchovy a jejími úkoly. Také jsem se krátce pozastavila u historie vzniku KDP a u jejich východisek. Zajímavý je fakt, že jak M. Montessori, tak autorky KDP v mnohém „předběhly dobu“. Při práci s dětmi používaly již ve své době principy, které byly později doporučeny v církevních dokumentech. Tuto skutečnost připisuji jak vanutí Ducha svatého, tak také neúnavné práci těchto žen, založené na dlouholetém pozorování dětí. Výzvy pro liturgickou výchovu dětí KDP bezesporu plní. Jak Maria Montessori, tak Sofia Cavalletti příkládají liturgii velký význam.

Ve třetí kapitole jsem se zaměřila na ty katecheze z celku KDP, které souvisely se mší svatou a eucharistií. Popsala jsem postup uvádění dětí do mše svaté prostřednictvím katechezí, které děti seznámí s prostředím kostela, se základními předměty, postoji a gesty. Díky tomu dětem toto prostředí, a dění v něm, není cizí.

Pro přiblížování tajemství eucharistie je výchozím bodem Podobnoství o dobrém pastýři. Oslovilo mě např., jak Cavalletti kladla důraz na propojení Bible a liturgie. V paměti mám okamžik, kdy jsem na jednom z prvních kurzů KDP, po prezentaci katechezí *Dobrý pastýř a eucharistie* (1. a 2. část), pocítila tichý, hluboký úžas. Toto „žasnutí“ nebylo jen mou zkušeností, ale potvrdili ho i další. Zmiňuje se o něm i Sofia Cavalletti, která ho zaznamenala v reakcích dětí. Tato reakce pak u dětí vyústila ve spontánní děkovnou modlitbu. Postoj úžasu a vděčnosti. Není to výborný předpoklad pro opravdové prožívání liturgie? Sofia Cavalletti vede děti k modlitbě, která je zaměřená na vyjádření vděčnosti a radosti Bohu. Východiskem pro modlitbu je hlásání kérygmatu. Cavalletti označuje dětskou modlitbu chval a díkyvzdání jako přípravu na největší modlitbu díkyvzdání – eucharistii. Eucharistie je chápána jako „svátost daru“, toto pojetí je dětem velmi blízké.

Čtvrtá kapitola patřila popisu několika setkání s dětmi ve farnosti a jejich reflexi. Souhrnné postřehy z těchto setkání jsem uvedla v kapitole. 4.5.

Na základě mých krátkodobých zkušeností s touto metodou práce nemohu něco zevšeobecňovat. To, co ale z těchto a dalších setkání, které jsem s dětmi absolvovala bylo patrné, byla jejich postřehnutelná radost z činnosti, zaujetí, rozvinutí schopnosti komunikovat o tématu. U dětí byla vidět také jejich schopnost úžasu a soustředění. Nezapomenutelné pro mne bylo nadšení malého Petříčka při katechezi o svatostánku. Tento předškolák se dříve moc neprojevoval, byl spíše tichý a stydlivý. Během individuální práce v rámci této katecheze viditelně „ožil“, u modelu svatostánku a věčného světla strávil dlouhý čas, pracoval a polohlasně meditoval s takovým nadšením, že se nedalo přehlédnout. Bez problémů odpověděl na všechny otázky z katecheze. Do kostela na mši svatou se velmi těšil, protože chtěl vidět vše „doopravdy“. S nadšením pracoval i během dalších setkání.

V rámci čtvrté kapitoly jsem se také stručně zmínila o dalších možnostech využití KDP. Bylo zde zmíněno mj. to, že katecheze jsou obohacem nejen pro děti, ale i pro dospělé. Tuto skutečnost mohu potvrdit i ze své vlastní zkušenosti. Nemyslím tím ale vždy jen pozitivní pocity. Pocítila jsem na vlastní kůži, jak je příprava katechezí náročná, vyžaduje hodně času a úsilí věnovaného jak chystání materiálu, tak také ztišení, naslouchání, přípravě katechety. Přesto to vnímám jako něco, co mne obohatilo. Katecheze mě vedly také k zamyšlení nad mým vlastním prožíváním liturgie. I když na mši svatou chodím často a ráda, mnohdy ji prožívám bez toho, abych vnímala hloubku, která je ukryta ve slovech, znameních, gestech. I v tomto směru je KDP pro mne velkým obohacem, rozšiřuje obzory a zcitlivuje mě pro vnímání krásy a znamení v liturgii.

V poslední podkapitole byly shrnuty postřehy toho, čím KDP napomáhá k aktivní (vědomé) účasti dětí na slavení mše svaté. Nejsou to jen prvky z celku zaměřeného na mši svatou a eucharistii, ale celý koncept KDP ve své podstatě k tomuto cíli směřuje.

Na závěr bych uvedla to, co považuji za nejdůležitější. Opravdového naplnění tohoto cíle nelze dosáhnout jinak, než skrze osobní vztah mezi dítětem a Ježíšem. Cílem Katecheze Dobrého Pastýře je vytvářet podmínky pro to, aby se toto vzácné pouto mohlo vytvářet a rozvíjet. Pomoci dětem navázat živý, osobní vztah s Bohem je to, o co bychom měli usilovat.

Seznam použité literatury

Text Bible

Nový zákon: text užívaný v českých liturgických knihách přeložený z řečtiny se stálým zřetelem k Nové Vulgátě. Přeložil Václav Bogner. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, ISBN 8071923281.

Dokumenty magisteria církve

BENEDIKT XVI. *Sacramentum caritatis*. Praha: Paulínky, 2007. ISBN 978-80-86949-32-1.

ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Dokument o směřování katecheze a náboženského vzdělávání v České republice*. Praha, 2015.

JAN PAVEL II. *Ecclesia de eucharistia*. Encyklika Jana Pavla II. O eucharistii a jejím vztahu k církvi. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN 80-7192-849-6.

Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-488-1.

KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechezi*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998.

PIUS X. *Dekret "Quam Singulari"*: O věku, jehož se u dětí požaduje k prvnímu sv. přijímání. Dle II. vydání, Brno: Kongregace Nejsvětější svátosti v Brně, 1929.

Sacrosanctum concilium. In Dokumenty II. Vatikánského koncilu. Praha: Zvon, 1995.

Všeobecné pokyny k římskému misálu. Praha: ČBK, 2003.

Prameny

CAVALLETTI, Sofia. *Living liturgy – elementary reflections*. Chicago: Liturgy training Publication, 1998.

CAVALLETTI, Sofia. *Il potenziale religioso tra i 6 e i 12 anni: descrizione di un'esperienza*. Roma: Città nuova, 1996. ISBN 88-311-1613-4.

CAVALLETTI, Sofia. *Náboženský potenciál dieťaťa*. Bratislava: Lúč, 2019. ISBN 978-80-8179-146-8.

CAVALLETTI, Sofia. *Potencjal duchowy dziecka w wieku 3-6 lat*. 2.vydání. Kraków: Fundacja Wspierania Idei Marii Montessori "Ziarnko Maku" i Wydawnictwo "Alleluja", 2019. ISBN 978-83-954296-0-6.

CAVALLETTI, Sofia. *The development of the catechesis of the Good Shepherd: inside the atria in Rome*. Chicago, IL: Catechesis Good Shepherd Publications, 2014. ISBN 978-1-61671-187-0.

GOBBI, Gianna. *Listening to God with children: the Montessori method applied to the catechesis of children*. Loveland, OH: Treehaus, 1998. ISBN 1-886510-14-8.

MONTESSORI, Maria. *Tajuplné dětství*. Přeložil Jan Volín. Praha: Triton, 2012. ISBN 978-80-7387-382-0.

MONTESSORI, Maria. *Absorbující mysl: vývoj a výchova dítěte od narození do šesti let*. Přeložil Jan Volín. Praha: SPS – nakladatelství světových pedagogických směrů, 2003. ISBN 80-86189-02-3.

MONTESSORI, Maria. *Objevování dítěte*. Vydání druhé, v Portále první, revidované. Přeložila Vladimíra Henelová. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1234-8.

Literatura

ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Vyd. 2. Přeložil Václav Konzal, přeložil Pavel Kouba. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-968-3.

DENIS, Henri. *Jak slavit eucharistii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. Liturgika. ISBN 80-7192-249-8.

DŘÍMAL, Ludvík. Účast dětí na eucharistii. Poznámky z pohledu katechetiky. In AMBROS, P. (Ed.). *Tajemství eucharistie. Pascha, oběť, iniciace a spiritualita*. Fórum pastorálních teologů X. Olomouc: Refugium, 2013. ISBN 978-80-7412-143-2.

ERIKSON, Erik H. *Dětství a společnost*. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-380-8.

Eucharistie jako pramen a vrchol života církve. Hradec Králové: Biskupství královéhradecké, 2015. ISBN 978-80-87648-13-1.

FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana: porozumět Božímu slovu*. Přeložil Jaroslav Brož. Praha: Paulínky, 2014. ISBN 978-80-7450-119-7.

GUARDINI, Romano. *O posvátných znameních*. 2. vyd., v Karm. nakl. 1. vyd. Přeložil Josef Florian. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992. ISBN 80855270409.

KOPEČEK, Pavel. *Slavení křesťanského tajemství: stručný úvod do liturgiky*. Brno: [s.n.], 2004.

- KUNETKA, František. *Slavnost našeho vykoupení: Tři liturgické studie*. Olomouc: MCM, 1992.
- MOLONEY, Francis J., HARRINGTON, Daniel J., (ed.). *Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7192-991-8.
- NEDBALOVÁ, Marie, Žofie NEDBALOVÁ a Jan KOTAS. *Misálek nejen pro děti*. Ilustrovala Vladimíra Buriánová. Praha: Juhaňák Stanislav – Triton, 2018. ISBN 978-80-7553-485-9.
- PORSCH, Felix. *Evangelium sv. Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-262-5.
- RATZINGER, Joseph. *Duch liturgie*. Trnava: Dobrá kniha, 2005. Duchovná studnica. ISBN 80-7141-477-8.
- RÝDL, K. *Metoda Montessori pro naše dítě: inspirace pro rodiče a další zájemce*. Pardubice: Univerzita Pardubice 2007. ISBN 978-80-7395-004-0.
- SOUČEK, Josef Bohumil. *Řecko-český slovník k Novému zákonu*. 5. vyd. Praha: Kalich, 1997. ISBN 80-7017-025-5.
- SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Ja jestem Dobrym Pasterzem*. Łódź: Palatum, 2011. ISBN 978-83-927276-6-8.
- SURMA, Barbara a BIEL, Krzysztof. *Já jsem dobrý pastýř: průvodce programem Katecheze Dobrého pastýře*. Přeložila Terezie Eisnerová. V Praze: Stanislav Juhaňák – Triton, 2016. ISBN 978-80-7553-044-8.
- SURMA, Barbara. *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti: geneza, założenia teoretyczne i recepcja*. Kraków: Akademia Ignatianum w Krakowie, 2017. ISBN 978-83-7614-319-4.
- TICHÝ, Radek. *Mše svatá pro začátečníky i mírně pokročilé*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2018. ISBN 978-80-7566-031-2.
- TOMÁŠEK, František. *Činná škola v náboženském vyučování s ohledem na metodu Marie Montessoriové*. Olomouc: Nákladem Matice cyrilometodějské, 1940.
- ZELINKOVÁ, Olga. *Pomoz mi, abych to dokázal: pedagogika Marie Montessoriové a její metody dnes*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-071-5.

Články v periodických

BANDHAUER, Petra. Vhled do náboženské výchovy Marie Montessori. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku*. Praha: ČBK, 2014, VI. (2-3). ISSN 1803-7224.

DŘÍMAL, Ludvík. Resumé článku André Fossiona. *Cesty Katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku*. Praha: ČBK, 2010, II. (2). ISSN 1803-7224.

SURMA, Barbara, Marie ZIMMERMANNOVÁ. Mým cílem je podpořit působení rodičů, ne je nahradit. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku*. Praha: ČBK, 2013, V. (1). ISSN 1803-7224.

SURMA, Barbara. Rozvíjení daru víry u dětí v Katechezi dobrého Pastýře. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku*. Praha: ČBK, 2013, V. (1). ISSN 1803-7224.

ZIMMERMANNOVÁ, Marie. 100. výročí dekretu Quam singulari. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku*. Praha: ČBK, 2010, II. (3). ISSN 1803-7224.

ZIMMERMANNOVÁ, Marie. Liturgická výchova v katechezi. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku*. Praha: ČBK, 2010, II. (3) ISSN 1803-7224.

Internetové zdroje

[online]. [cit. 23.4.2020]. Dostupné z: <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/temata-a-obsah-kdp/petiletý-program-pro-zs/>.

[online]. [cit. 24.4.2020]. Dostupné z: <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/temata-a-obsah-kdp/>.

[online]. [cit. 25.4.2020]. Dostupné z: <https://www.cms-lipenska.cz/nabozenstvi.html>.

[online]. [cit. 31.3.2020]. Dostupné z: <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/publikace-o-kdp/ja-jsem-dobry-pastyr/>.

[online]. [cit. 8.4.2020]. Dostupné z <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/temata-a-obsah-kdp/i-stupen-pro-deti-3-6let/>.

[online].2016[cit. 14.4.2020]. Dostupné z: <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/news/a32-principu-k-reflexi-charakteristika-programu-kdp/>.

A Pojem "eucharistie" v katechezi - 1. část [on-line]. 2013[cit. 27. 12. 2019]. Dostupné z <http://www.cestykatecheze.cz/casopis/2013-2/A-Pojem-eucharistie-v-katechezi-1-cast.html> .

A Pojem "eucharistie" v katechezi - 2. část [on-line]. 2013[cit. 27. 12. 2019]. Dostupné z <http://www.cestykatecheze.cz/casopis/2013-2/A-Pojem-eucharistie-v-katechezi-2-cast.html> .

BERNARDOVÁ, Marie. *Děti a liturgie*. Getsemany [online]. 2006, (172–květen) [cit. 7.3.2020]. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/844>.

CAVALLETTI, S.; COULTER, P. *Ways to nurture the relationship with God*. Chicago: Liturgy Training Publications, 2010, pracovní překlad 2. kapitoly. [online]. [cit.7.4.2020] dostupné z: <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/news/podobenstvi-o-dobrem-pastyri-priprava-pro-katechetu-podle-sofie-cavalletti/>.

HAVLENOVÁ, Lucie. *Katechetické prvky v pedagogice Marie Montessori* [online]. Olomouc, 2012 [cit. 3.8.2019]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/rtvv2m/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Marcela Fojtíková Roubalová.

KECLÍKOVÁ, Vendulka. *Uvádění do tajemství Božího království v programu Katecheze Dobrého pastýře pro předškolní děti* [online]. Praha, 2019 [cit. 30.12.2019]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/20.500.11956/111495>. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Katedra pastorálních oborů a právních věd. Vedoucí práce ThLic. Ing. Marie Zimmermannová, Th.D.

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU. *Direktorium pro mše s dětmi* [online]. [cit. 30.1.2020]. Dostupné z: <http://m.liturgie.cz/misal/direktar.htm>.

KUNETKA, František. *Činná účast věřících na liturgii (participatio actuosa)* [online]. 1997(073) [cit. 27. 12. 2019.]. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/2212>.

RICHTER, Klemens. *Znamení – centrum liturgického vzdělávání?* [online]. [cit. 23.02.2020]. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/book/export/html/436>.

SURMA, Barbara. *Katecheza Dobrego Pasterza* [online]. 2010[cit. 3.8.2019]. Dostupné z: <https://deon.pl/wiara/katecheza-dobrego-pasterza,79188>.

SURMA, Barbara. *Praktyczne zastosowanie pedagogiki Marii Montessori w wychowaniu religijnym dziecka* [online]. [cit. 5.8.2019]. Dostupné z: www.montessori.krakow.pl/publikacje/18/.

Výchova k činné účasti na mši svaté [online]. [cit. 27. 12. 2019]. Dostupné z: <https://kpcpodpora.webnode.cz/metodicke-materialy-a-pomucky/mse-svata-a-liturgicka-vychova/mse-svata-cinna-ucast/>.

Závěr eucharistické modlitby a obřady svatého přijímání [online].2015 [cit. 14.4.2020]. Dostupné z: <https://www.katechetiolomouc.cz/news/a31-zaver-eucharisticke-modlitby-a-obrady-svateho-prijimani/>.

ZIMMERMANNOVÁ, Marie. *Uvádění do tajemství eucharistie v katechezi podle Sofie Cavalletti* [online]. [cit. 27. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/news/uvadeni-do-tajemstvi-eucharistie-podle-sofie-cavalletti/>.

Seznam zkratek

KDP – Katecheze Dobrého Pastýře

KKC – Katechismus katolické církve

LG – Lumen gentium

SC – Sacrosanctum concilium

VDK – Všeobecné direktorium pro katechizaci

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha 1

Tabulka: katecheze 1.level: 3-6 let.

Příloha 2

Setkání dětí s knězem v sakristii a v presbytáři.

Příloha 3

Individuální práce dětí.

Příloha 4

Tvorba koláží.

Příloha 5

Kresby dětí.

Příloha 6

Kreslené a obkreslované obrázky dětí.

Příloha 7

Kreslené obrázky dětí a omalovánka.

Zdroje obrázků:

Zdroj fotografií a obrázků: archiv autorky

Zdroj omalovánky: <https://vericidite.estranky.cz/clanky/vyrabime/jezis-je-muj-pastyr.html>

Zdroj šablon k obkreslování: materiály KDP <https://www.katechezedobrehopastyre.cz/>
(zabezpečená sekce)

Zdroj tabulky: [online]. [cit. 27. 12. 2019]. Dostupné z:

https://drive.google.com/file/d/1jDudqfQqU5V6G-Yp5U1dIRmlu9_DppFV/view

Příloha 1: Tabulka: katecheze 1.level:3-6 let

	1. rok	2. rok	3. rok
7.1 Tematický blok: Mše svatá.....51			
Oltář	1	1	
Liturgická místa a předměty používané při bohoslužbě		1	
Svatostánek	1		
Liturgické barvy	1		
Liturgický o Děv	1		
Liturgický rok	1		
Znamení kříže	1		
Znamení malého kříže na čele, ústech a srdci		1	
Bití se v prsa			
Klečení, pokleknutí	1		
Příprava konviček	1		
Příprava kalicha	1	1	
Umývání rukou		1	
Epikléze		1	
Doxologie a velké Amen		1	
Pozdravení pokoje			1
Lámání chleba			1
7.2 Tematický blok: Advent a Vánoce.....str. 85			
Prezentace Izraele na globusu	1	1	
Prezentace Izraele na mapě světa		1	
Prezentace mapy Izraele	1		
Světlo	1		
Dítě	1		
Matka		1	
Místo narození Dítěte		1	
Hvězda			1
Zvěstování	1		
Navštívení Alžběty		1	
Narození Ježíše a klanění pastýřů	1		
Slavení Vánoc	1	1	1
Klanění mudrců od východu, Zjevení Páně			1
Představení Ježíše v chrámě			1
Útěk do Egypta			
7.3 Tematický blok: Ježíšovo učení - podobenství o Božím království str. 120			
Podobenství o hořčičném zrnku (1. část)	1	1	1
Podobenství o hořčičném zrnku (2. část)	1		
Podobenství o kvasu	1		
Podobenství o semenu (1. část)		1	
Podobenství o semenu (2. část)		1	
Podobenství o perle		1	
Podobenství o pokladu ukrytém v poli			1
Modlitba „Otče náš“			1
7.4 Tematický blok: Ježíš, Dobrý pastýř135			
Podobenství o Dobrém pastýři (1. část)	1	1	1
Podobenství o Dobrém pastýři (2. část)			
Podobenství o nalezené ovci		1	
23. žalm			1
Dobrý pastýř a eucharistie (1. část) - po 7.6.3.		1	
Dobrý pastýř a eucharistie (2. část)		1	
7.5 Tematický blok: Svátost křtu.....147			
Světlo a bílé šaty	1		
Boží slovo a voda		1	
Vkládání rukou a znamení kříže při křtu			1
7.6 Tematický blok: Ježíšovo vzkříšení.....155			
Město Jeruzalém	1	1	1
Slavnostní vjezd Ježíše do Jeruzaléma		1	
Poslední večeře		1	
Počátky slavení eucharistie			1
Vzkříšení	1	1	
Tajemství smrti		1	
Slavnost velikonoční svíce	1	1	1
Mimoliturgické slavení Soslání Ducha Svatého	1	1	1
„Vaše tělo je chrámem Ducha svatého“			
„Buďte dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec“			

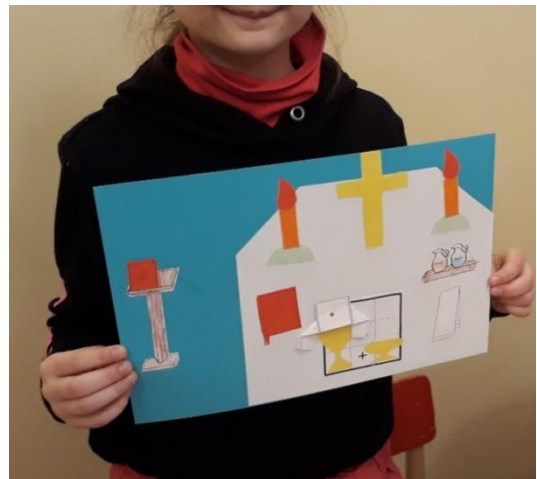
Příloha 2: setkání dětí s knězem v sakristii a v presbytáři

Příloha 3: individuální práce dětí
(třídění podle liturgických barev, obkreslování, kreslení)

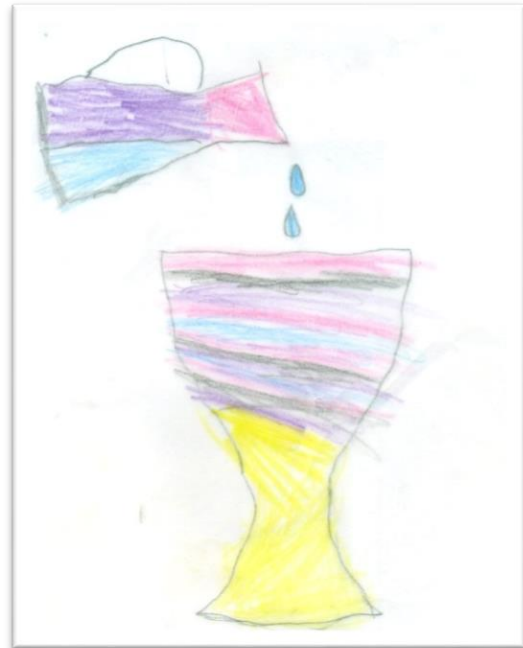
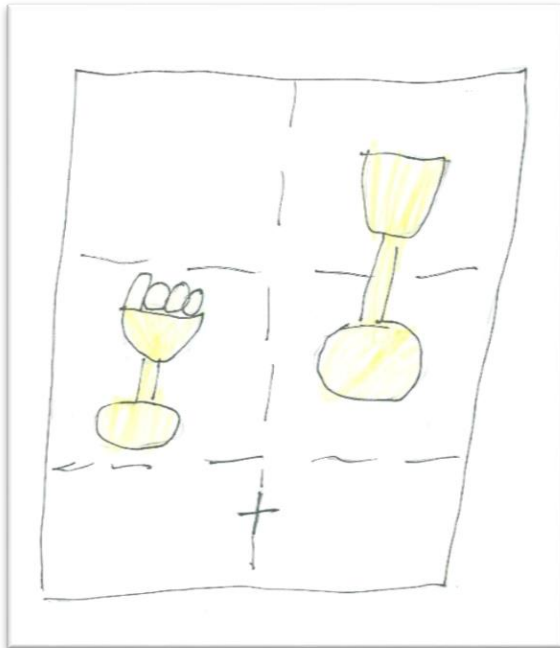
Příloha 4: tvorba koláží
oltář (jednodušší a složitější verze), liturgické barvy a koláž ovečky

Příloha 5: kresby dětí

Příloha 6: kreslené a obkreslované obrázky dětí

Příloha 7: kreslené obrázky dětí a omalovánka

